

T.C. KALKINMA BAKANLIĞI
GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ
GAP BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI

SON DURUM RAPORU 2013

GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ
SON DURUM RAPORU

2013

T.C. KALKINMA BAKANLIĞI
GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ
BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI

GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ SON DURUM RAPORU

2013

İÇİNDEKİLER

1. GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ	4
1.1.Giriş	4
1.2. GAP'ın Tarihçesi	5
1.3 GAP'ın Gelişme Aşamaları	6
1.3.1. GAP Su Kaynakları Geliştirme Programı	6
1.3.2. Entegre Proje Yaklaşımı	6
1.3.3. GAP Master Planı (1989)	8
1.3.4. Sürdürülebilir İnsani Gelişme	8
1.3.5. GAP Bölge Kalkınma Planı	10
1.3.6. GAP Eylem Planı (2008-2012)	11
1.3.6.1. Ekonomik Kalkınmanın Gerçekleştirilmesi	12
1.3.6.2. Sosyal Gelişimin Sağlanması	12
1.3.6.3. Altyapının Geliştirilmesi	12
1.3.6.4. Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi	14
2. GAP BÖLGESİ VE SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLERİ	16
2.1. Demografik Bilgiler	16
2.1.1.Yüzölçümü ve Nüfus	16
2.2. Göç	22
3. GAP BÖLGESİ KATMA DEĞER VE YILLIK GELİR DAĞILIMI	28
3.1. Kişi Başı Gayri Safi Katma Değer	28
3.2. Sektörler İtibariyle Gayri Safi Katma Değer	30
3.3. GAP Bölgesi Yıllık Gelir Dağılımı	31
4. GAP'IN FİNANSMAN DURUMU	34
4.1.GAP'a Yapılan Kamu Yatırım Tahsisleri	35
5.GAP EYLEM PLANI FİNANSMANI	40
6. GAP BÖLGESİ SEKTÖREL VERİLERİ	42
6.1. Tarım Sektörü	42
6.1.1. Sulama Yatırımları	44
6.1.1.1. Tamamlanan Ana Kanallar	44
6.1.1.2. Sulamaya Açılan Alanlar	46
6.1.2. Sulama Yönetimi	49
6.1.3. Traktör Sayısı	49
6.1.4. Hayvancılık	50
6.1.5. Su Ürünleri	51
6.2. Enerji Sektörü	52
6.3. Sanayi Sektörü	54
6.3.1. Yatırım Teşvikleri	54
6.3.2. İhracat ve İthalat	56
6.3.2.1. İhracat	56
6.3.2.2. İthalat	58
6.3.2.3. GAP Bölgesi'nde İhracatçı ve İthalatçı Firma Sayısı	59
6.3.3. Organize Sanayi Bölgeleri	60
6.3.4. Küçük Sanayi Siteleri	62
6.3.5. İstihdam	63
6.4. Ulaştırma Sektörü	65
6.5. Kültür-Turizm Sektörü	66
6.5.1. Turizm	66
6.5.2. Kültür	68
6.6. Kırsal ve Kentsel Altyapı	69
6.7. Eğitim Sektörü	76
6.8. Sağlık Sektörü	80
7. GAP EYLEM PLANI KAPSAMINDAKİ ÖNEMLİ GELİŞMELER	84
8. SONUÇ	92

Tablolar Dizini

Tablo 1: GAP Su Kaynakları Geliştirme Programı.....	7
Tablo 2: GAP Bölgesi Nüfusunun İllere Göre Dağılımı (2000, 2010, 2013).....	16
Tablo 3: GAP Bölgesi'nde Şehirleşme Oranı ve Nüfus Yoğunluğu (2000, 2010, 2013).....	18
Tablo 4: GAP Bölgesi Yıllık Nüfus Artış Hızı (Binde).....	19
Tablo 5: Yıllara Göre Hane Halkı Büyüklüğü.....	19
Tablo 6: Bebek Ölüm Hızı (Binde) ve Doğurganlık Hızı (Çocuk Sayısı).....	20
Tablo 7: Göç Hızı En Yüksek Olan İlk 20 İl ve Bu İller İçerisinde GAP İllerinin Sırası (2008-2010-2013).....	22
Tablo 8: GAP Bölgesi'ndeki İllerin Aldığı, Verdiği Göç ve Net Göç Hızı (2008, 2010, 2013).....	24
Tablo 9: Bölgelerin Aldığı ve Verdiği Göç (2008-2010-2013).....	26
Tablo 10: Kişi Başına Gayrisafi Katma Değer (GSKD).....	29
Tablo 11: Sektörler İtibariyle Türkiye ve GAP Bölgesi'nde Bölgesel Katma Değer 2004-2008-2011.....	30
Tablo 12: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre Sıralı Yüzde 20'lik Gruplar İtibariyle Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirin Dağılımı (2007, 2012).....	31
Tablo 13: GAP'a Yapılan Kamu Yatırım Tahsisleri (1990-2013).....	35
Tablo 14: GAP Kapsamında Sağlanan Krediler.....	37
Tablo 15: GAP İdaresi Tarafından Sağlanan Hibeler.....	38
Tablo 16: GAP Eylem Planı Finansman Tablosu.....	41
Tablo 17: GAP Eylem Planı 2008-2012 Dönemi Yatırım Tahsisleri.....	41
Tablo 18: GAP Eylem Planı 2008-2012 Dönemi Yatırım Harcamaları.....	41
Tablo 19: DSİ Tarafında GAP Bölgesi'nde Tamamlanan Anakanallar.....	44
Tablo 20: DSİ Tarafında GAP Bölgesi'nde Sulamaya Açılan Alanlar.....	47
Tablo 21: 2013 Yılı İçerisinde Sulamaya Açılan Alanlar (ha).....	48
Tablo 22: İnşaatı Devam Eden Projeler (2013 Sonu).....	48
Tablo 23: Yıllar İtibarıyla Sulamaya Açılan Alanlar.....	48
Tablo 24: GAP Bölgesi ve Türkiye Traktör Sayısı (2005, 2010, 2013).....	49
Tablo 25: GAP Bölgesi'nin Yıllara Göre Büyük ve Küçükbaş Hayvan Varlığındaki Değişimi, (1990-2013).....	50
Tablo 26: Türkiye'nin Yıllara Göre Büyük ve Küçükbaş Hayvan Varlığındaki Değişim, (1990-2011).....	50
Tablo 27: GAP Bölgesi Su Ürünleri (2008-2013).....	51
Tablo 28: GAP Enerji Projelerinde Fiziki Gerçekleşme Durumu.....	52
Tablo 29: Enerji Üretiminde GAP - Türkiye Karşılaştırması.....	53
Tablo 30: GAP Bölgesi ve Türkiye Yerli ve Yabancı Yatırım Teşvikleri Belge Sayısı.....	55
Tablo 31: GAP Bölgesi İl Bazında İhracat Değerleri ve İhracatçı Firma Sayısı.....	56
Tablo 32: GAP Bölgesi İl Bazında İthalat Değerleri ve İthalatçı Firma Sayısı.....	58
Tablo 33: GAP Bölgesi'nde Tamamlanan OSB'ler.....	60
Tablo 34: GAP Bölgesi'nde Planlanan ve Devam Eden OSB'ler.....	61

Tablo 35: GAP Bölgesi'nde Tamamlanan KSS'ler.....	62
Tablo 36: GAP Bölgesi'nde Yapımı Devam Eden KSS'ler.....	62
Tablo 37: Kurumsal Olmayan Sivil Nüfusun Yıllara Göre İşgücü Durumu (15 + Yaş), (2008-2012).....	63
Tablo 38: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Kurumsal Olmayan Sivil Nüfus +15 Yaş İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı (2008-2013).....	64
Tablo 39: GAP Bölgesi ve Türkiye'de Yol Uzunlukları (2000-2013).....	65
Tablo 40: Belediye Belgeli Konaklama Tesislerinde Geliş ve Geceleme Sayıları (2002-2012).....	66
Tablo 41: Turizm Belgeli Konaklama Tesislerine Geliş ve Geceleme Sayıları (2002-2012).....	66
Tablo 42: Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlığı İstatistiği (2011).....	68
Tablo 43: GAP Bölgesi Mevcut Belediye ve Bu Belediyelere Bağlı Nüfus Sayısı (2012).....	69
Tablo 44: İçme ve Kullanma Suyu Şebekesi ve Arıtma Tesisi ile Hizmet Verilen Belediye Sayısı ve Nüfusu, 2010.....	70
Tablo 45: Belediyelerin İçme ve Kullanma Suyu Arıtma Tesisi Mevcut Durumu, (2008-2012).....	72
Tablo 46: Kanalizasyon Şebekesi, Arıtma Tesisi İle Hizmet Verilen Belediye Sayıları ve Nüfusu (2008-2012).....	72
Tablo 47: Atıksu Arıtma Tesislerinin GAP Bölgesi ile Türkiye Karşılaştırmalı Oranları (2008-2012).....	74
Tablo 48: Okullaşma Oranı (2012-2013/2013-2014).....	76
Tablo 49: İlköğretim-İlk ve Ortaöğretim Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı.....	78
Tablo 50: Ortaöğretim ve Genel Ortaöğretimde Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı.....	78
Tablo 51: GAP Bölgesi ve Türkiye'de Hastane ve Yatak Sayısı (2007-2012).....	81
Tablo 52: GAP Bölgesi'nde Sağlık Personeli Sayıları (2007-2012).....	82

Grafik Dizini

Grafik 1: GAP Bölgesi Erkek-Kadın Nüfus Dağılımı, (2013).....	17
Grafik 2: GAP Bölgesi Nüfus Piramidi (2013).....	18
Grafik 3: GAP İlleri'nin Bölge Nüfusu İçindeki Payı (2013).....	19
Grafik 4: Bebek Ölüm Hızı ve Doğurganlık Hızı (2009-2013).....	20
Grafik 5: Bölgelerin Net Göç Hızı (2008, 2010, 2013).....	26
Grafik 6: GAP Bölgesi Yıllık Gelir Dağılımı (2007-2012).....	32
Grafik 7: GAP Yatırım Tahsislerinin Türkiye İçindeki Payı (2013).....	36
Grafik 8: DSİ Tarafından Sulamaya Açılan Alanlar (2013).....	46
Grafik 9: GAP Bölgesi'nin Ülkeler ile İhracatı (İlk 10 Ülke 2013).....	59
Grafik 10: GAP Bölgesi'nin Ülkeler ile İthalatı (İlk 10 Ülke 2013).....	59
Grafik 11: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Kurumsal Olmayan Sivil Nüfus +15 Yaş İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı (2008-2013).....	64

GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ

1.Güneydoğu Anadolu Projesi

1.1.Giriş

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin sahip olduğu kaynakları değerlendirerek bu yörede yaşayan insanlarımızın gelir düzeyini ve yaşam kalitesini yükseltmeyi, bölgelerarası farklılıkları gidermeyi ve ulusal düzeyde ekonomik gelişme ve sosyal istikrar hedeflerine katkıda bulunmayı amaçlayan, aynı zamanda ülkemizi uluslararası alanda markalaştıran son derece önemli ve kapsamlı bir projedir.

GAP, başlangıçta Bölge'nin su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesine dayanan bir program olarak ele alınmış; Fırat-Dicle Havzası'nda sulama ve hidroelektrik enerji üretimine yönelik **13** proje paketinin toplamı olarak planlanmıştır. Bu projelerle **22** baraj, **19** hidroelektrik santrali ve yaklaşık **1,7** milyon hektar alanda sulama şebekesi yapımı öngörülmüştür. **2002** yılında hazırlanan **GAP Bölge Kalkınma Planı** ve Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün (DSİ) **GAP Programı**'nda ise yaklaşık **1,8** milyon ha alanın sulanması hedeflenmiştir. **GAP**, **1989** yılında **Master Plan**'ın hazırlanması ile tarım, sanayi, ulaştırma, eğitim, sağlık, kırsal ve kentsel altyapı yatırımlarını da içine alan entegre bir bölgesel kalkınma projesine dönüşmüştür.

1989 yılında, **GAP Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı** kurulmuş ve bölgesel kalkınmanın planlanması, çeşitli sektörlerde farklı kuruluşlar tarafından yürütülmekte olan **GAP** yatırımlarının yönlendirilmesi, izlenmesi ve kuruluşlararası koordinasyonun sağlanması ile görevlendirilmiştir.

1990'larda dünyada yaşanan gelişmelere paralel olarak **Güneydoğu Anadolu Projesi** uygulamalarında da

sürdürülebilir kalkınma felsefesi benimsenmiş ve bu çerçevede insani gelişme, katılımcılık, eşitlik ve adalet ilkeleri temel alınmıştır.

2000'li yıllara gelindiğinde, **GAP Master Planı**'nın yapımından sonra Bölge'de ve Türkiye'de plan kapsamındaki varsayımlara uymayan önemli gelişmeler meydana geldiği ve özellikle kamu kesiminin finansal sorunları nedeniyle plan hedeflerinden önemli ölçüde sapma olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca, dünyada yeni kalkınma anlayışı ve kavramları ön plana çıkmış ve bölge kalkınmasına farklı bir yaklaşım getirecek yeni bir plan hazırlanması ihtiyacı doğmuştur. Bu çerçevede **GAP İdaresi, GAP Bölge Kalkınma Planı**'nı hazırlamıştır.

GAP bugün, su kaynakları geliştirme programının yanısıra tüm sektörlerdeki yatırımları da içine alan, sürdürülebilir insani kalkınmaya dayalı entegre bir bölgesel kalkınma projesi olarak uygulanmaktadır.

2008 yılında **GAP** Bölgesi'ndeki gelişmeler ve **GAP** kapsamındaki yatırımlar gözden geçirilerek **GAP Eylem Planı (2008-2012)** hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur. **GAP Eylem Planı** uygulamaları ile Bölge'de kamu yatırımları büyük ölçüde tamamlanmış, ekonomik ve sosyal alanda önemli merhaleler kat

edilmiştir. **Eylem Planı** kapsamında devam eden yatırımları tamamlamak, **GAP**'i sürdürülebilir kılmak ve bölgenin rekabet gücünü artıracak

projeleri uygulamaya koymak üzere **2014-2018** dönemini kapsayan yeni **GAP Eylem Planı** da hazırlanmıştır.

GAP'ın temel hedefleri, Güneydoğu Anadolu Bölgesi halkının gelir düzeyi ve hayat standardını yükselterek bu bölge ile diğer bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını ortadan kaldırmak; kırsal alandaki verimliliği ve istihdam imkanlarını artırarak sosyal istikrar, ekonomik büyüme gibi milli kalkınma hedeflerine katkıda bulunmaktır.

1.2. GAP'ın Tarihçesi

Türkiye'nin sahip olduğu su kaynaklarından yararlanılması fikri Atatürk döneminde ortaya konulmuş ve ilk adımlar atılmıştır. **1936** yılında Atatürk'ün emriyle Elektrik İşleri Etüt İdaresi (EİEİ) kurulmuştur. EİEİ, ülkenin sahip olduğu su kaynaklarından elektrik enerjisi üretilmesi için "Keban Projesi" ile ilgili keşif etütlerine başlamış ve Fırat Nehri'nde incelemeler yapmak üzere Palu, Pertek, Keban Boğazı, Kömürhan, Karakaya ile Kemaliye'de birer rasat istasyonu kurmuştur. **1938** yılında Keban Boğazı'nda jeolojik ve topografik etütler yapılmış; **1950-1960** yılları arasında Fırat ve Dicle üzerinde sondaj çalışmalarına ağırlık verilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı ve savaş sonrası ekonomik güçlükler çalışmaları uzun süre aksatmış, daha sonra yeni ihtiyaçların ortaya çıkması üzerine **1954** yılında Devlet Su İşleri (DSİ) Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Bu dönemde Türkiye'de havza çalışmaları yapılması fikri oluşmuş ve ülke **26** havzaya ayrılarak etüt ve planlama faaliyetlerine başlanmıştır. Çalışmaların verimli olabilmesi için yerel organizasyonlara gidilmesi benimsenmiştir. **1961** yılında Diyarbakır'da kurulan DSİ Fırat Planlama Amirliğince Fırat Havzası'nda su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesiyle ilgili ilk çalışmalar yürütülmüş, **1964** yılında Fırat Havzası'nın sulama ve enerji potansiyelini belirleyen "Fırat Havzası İstikşaf Raporu" geliştirilmiştir.

1968 yılında Aşağı Fırat Havzası'nda önerilen depolama tesisleri ve hidroelektrik santraller fizibilite aşamasında, sulama tesisleri de master plan aşamasında bir yerli-yabancı firmalar grubuna ihale edilmiş ve bu çalışmalar 1970 yılında tamamlanmıştır. Diğer yandan Dicle Havzası için de aynı paralelde çalışmalar DSİ Diyarbakır Bölge Müdürlüğüne sürdürülmüştür. Böylece, Aşağı Fırat Havzası ile Dicle Havzası'ndan ne şekilde faydalanılacağı açıklık kazanmış ve 1977 yılında bu iki havza için düşünülen projelerin birleştirilerek “**Güneydoğu Anadolu Projesi**” olarak adlandırılması benimsenmiştir.

Bölge'deki sosyo-ekonomik koşulların topyekün iyileştirilmesi düşüncesi ve su kaynaklarının geliştirilmesi ile sulamaların sağlayacağı değişimin bu geniş çerçevede ele alınması rasyoneli, bir bölgesel kalkınma projesi olarak ve entegre bir yaklaşımla projeyi ele almak gereğini ortaya çıkarmıştır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin entegre bölgesel planlama çerçevesinde ele alınması, yürütülmekte olan faaliyetlerin koordinasyonunun sağlanması ve yönlendirilmesi görevi 1986 yılında **Devlet Planlama Teşkilatı** (DPT)'na verilmiştir.

DPT 1988 yılında, **GAP**'ı entegre ve çok sektörlü bir sosyo-ekonomik kalkınma projesi olarak ele almak amacı ile **GAP Master Plan** çalışmasını başlatmıştır. 1989 yılında tamamlanan bu çalışma kapsamında, proje için muhtemel yönetim sistemleri ve alternatifleri de ele alınmıştır.

Bölge'de yapılacak uygulamaların çok kapsamlı olması nedeniyle planlama, projelendirme, uygulama ve izleme-değerlendirme fonksiyonlarının bütünlük içinde gerçekleştirilmesini ve bölgesel kalkınmanın hızlandırılmasını sağlamak amacıyla, 6 Kasım 1989 tarih ve 20334 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 388 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile **GAP Bölge Kalkınma İdaresi Teşkilatı** kurulmuştur.

1.3. GAP'ın Gelişme Aşamaları

1.3.1. GAP Su Kaynakları Geliştirme Programı

GAP Su Kaynakları Geliştirme Programı kapsamında Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde **22** baraj, **19** hidroelektrik santrali inşaatı öngörülmüş, projenin tamamlanması sonucunda yaklaşık **1,8** milyon hektar alanın sulanması ve yılda **27** milyar kilovatsaat elektrik enerjisi üretilmesi planlanmıştır. Ayrıca münferit projeler kapsamında **7** baraj ve **1** HES'in yapımı yer almıştır (**Tablo 1**).

1.3.2. Entegre Proje Yaklaşımı

Güneydoğu Anadolu'da çok geniş alanların sulamaya açılmasıyla başlayacak olan büyük değişim Bölge'nin sosyal ve ekonomik bütün sektörlerini etkileyecektir. İlk aşamada Bölge ekonomisinin sanayi, ticaret, ulaştırma gibi tarım dışı sektörlerinin tarımsal üretimdeki artıştan doğrudan etkilenmesiyle başlayacak olan değişim, ikinci aşamada tarım dışı sektörlerin birbirinden etkilenmeleriyle de birçok boyut kazanacaktır. Tarımda sulamayla başlayıp, sanayi ve giderek diğer hizmetlere yayılacak olan bu zincirleme reaksiyon bir yandan çok değişik konularda geniş yatırım ve gelişme olanakları yaratırken, diğer yandan da sosyal ve fiziki altyapıda önemli ihtiyaçlar doğuracaktır.

Yatırımlarda etkinliğin ve sosyo-ekonomik kalkınmanın sağlanması, birbirlerini tamamlayıcı nitelikteki yatırımların zaman ve mekan itibarıyla koordineli bir şekilde ele alınmasını gerektirmektedir. Bu amaçla hazırlanan **GAP Master Planı** Nisan 1989'da tamamlanmıştır.

Tablo 1 : GAP Su Kaynakları Geliştirme Programı

KURULU GÜÇ : 7 389 MW (Münferit Projeler Dahil)
ENERJİ ÜRETİMİ : 26 853 GWh (Münferit Projeler Dahil)
SULAMA ALANI : 1 779 884 ha (Münferit Projeler Dahil)

BARAJ ADEDİ : 22
HES ADEDİ : 19

FIRAT - DICLE HAVZASI							
Proje ve Üniteleri	Kurulu Güç (MW)	Enerji Üretimi GWh	Sulama Alanı (ha)	Proje ve Üniteleri	Kurulu Güç (MW)	Enerji Üretimi GWh	Sulama Alanı (ha)
1.KARAKAYA PROJESİ	1800	7 354		8.DICLE-KRALKIZI PROJESİ	204	442	119 755
Karakaya Brj. ve HES	1800	7 354	-	Kralkızı Barajı ve HES	94	146	-
2.AŞAĞI FIRAT PROJESİ	2 450	9 024	691 858	Dicle Barajı ve HES	110	296	-
Atatürk Barajı ve HES	2 400	8 900	-	Dicle Sağ Sahil Caz. Sul.	-	-	50 743
Şanlıurfa HES	50	124	-	Dicle Sağ Sahil Pom. Sul. (P2-P5)	-	-	23 085
Ş.Urfa Tüneli ve Sulamaları:	-	-	376 699	Dicle Sağ Sahil Pom.Sul. (P6)	-	-	8.100
(a) Ş.Urfa-Harran Ovası Sulaması	-	-	(151 419)	Dicle Sağ Sahil Pom.Sul. (P3-P4)	-	-	37.827
(b) Mardin-Ceylanpınar Caz. Sul	-	-	(109 184)	9.BATMAN PROJESİ	198	399	34 421
(c) -Mardin-Ceylanpınarı Pomp.Sul.	-	-	(116 086)	Batman Barajı ve HES	198	399	-
Mardin-Ceylanpınar YAS Sul.	-	-	111 939	Batman Sol Sahil Sulaması	-	-	15 828
Siverek-Hilvan Pom.Sul.	-	-	158 053	Batman Sağ Sahil Caz. Sul.	-	-	18 593
Bozova Pompaj Sul.	-	-	45 167	10.BATMAN-SILVAN PROJESİ	160	623	235 048
3.SINIR FIRAT PROJESİ	861	3 168		Silvan Barajı ve HES	160	623	-
Birecik Barajı ve HES	672	2 516	-	Dicle Sol Sahil Caz .Sul.	-	-	169 321
Karkamış Barajı ve HES	189	652	-	Dicle Sol Sahil Pom .Sul.	-	-	65 727
4.SURUÇ YAYLAK PROJESİ			113 419	11.GARZAN PROJESİ	55	199	39 164
Yaylak Ovası Sulaması	-	-	18 322	Garzan Barajı ve HES	55	199	-
Suruç Ovası Sulaması	-	-	95 097	Garzan Sulaması	-	-	39 164
5.ADIYAMAN-KAHTA PROJESİ	195	437	77 631	12.ILISU PROJESİ	1 200	3 833	
Çamgazi Barajı Sulaması	-	-	8 000	Ilisu Barajı ve HES	1.200	3.833	-
Gömikan Barajı ve Sulaması	-	-	7 243	13.CIZRE PROJESİ	240	1 280	121 000
Koçali Barajı ve HES, Sulama	40	120	17 761	Cizre Barajı ve HES	240	1 280	-
Sırımtaş Barajı ve HES (4.628)	19	87		Nusaybin-Cizre-İdil Sul.	-	-	89 000
Fatopaşa HES	22	32	-	Silopi Ovası Sulaması	-	-	32 000
Kahta Barajı ve HES	75	71	-	TOPLAM	2 057	6 776	549 388
Bulam Reg. ve HES (4.628)	9	43	-	MÜNFERİT PROJELER(*)			36 548
Büyükçay Barajı ve HES, Sulama	30	84	12 322	KÜÇÜK SU İŞLERİ			3 258
Atatürk Baraj Gölünden Pom.Sul.			23 998	GENEL TOPLAM	2 057	6.776	589 194
Samsat Pompaj Sulaması	-		8 307				
6.ADIYAMAN-GÖKSU-ARABAN	12	52	70 968				
Çetintepe Barajı			-				
Adıyaman-Göksu Araban Sul.			70 968				
Erkenek HES	12	52	-				
7.GAZİANTEP PROJESİ			140 903				
Hancağz Barajı ve Sulaması			6 945				
Kayacık Barajı ve Sul.			20 000				
Kemlim Barajı ve Sul.			3 088				
Seve Barajı (İçme Suyu)			-				
Belkıs-NizipPom. Sul.			10.164				
Birecik B. Göl. Pom.			95 976				
Bayramlı Regülatör ve Sul.			3 783				
TOPLAM	5 318	20 035	1 094 779				
MÜNFERİT PROJELER(*)	14	42	90 072				
KÜÇÜK SU İŞLERİ			5 839				
GENEL TOPLAM	5 332	20 077	1 190 690				

Kaynak: DSI Genel Müdürlüğü, 2014

(*) Münferit Projeler ve küçük su işleri toplamı dahildir.

1.3.3. GAP Master Planı (1989)

Bölge kalkınmasının çerçevesini çizen **GAP Master Planı**, özellikle su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesini mali ve teknik kapasiteleri de dikkate alarak bir takvime bağlamış; bu değişimin ekonomik ve sosyal sektörlerde uyaracağı gelişmeyi, yaratacağı istihdamı, bunun getireceği nüfus büyüklüğü ile bu nüfusun kentler ve kırsal alanlarla muhtemel dağılımını saptamış; eğitim ve sağlık hizmetleriyle konut ve kentsel altyapı ihtiyaçlarını makro düzeyde belirlemiş ve yıllara göre finans ihtiyacını ortaya koymuştur. **GAP Master Planı**, çeşitli kamu kuruluşlarının kalkınma çabalarının bütünleştirilmesi ve eşgüdümendirilmesini kolaylaştıran ve Bölge gelişmesinin alması gereken seyir ve alt ölçeklerde üretilecek plan, program ve projeler için de bir rehber niteliği taşımaktadır.

GAP Master Planı'nda plan dönemi başlangıcı olarak kabul edilen **1985** yılında, **GAP**'ta kişi başına düşen Gayrisafi Bölgesel Hasıla'nın (GSBH), Türkiye kişi başına düşen Gayrisafi Yurtiçi Hasılası'nın (GSYİH) **%47**'si düzeyinde olduğu tahmin edilmiştir. **GAP Master Planı**'nda maksimum gelişme senaryosuna göre, GSBH'nin yılda **%7,7** oranında artması öngörülmektedir.

Master Plan Hedefleri

- **1,7** milyon hektar alanın sulanması (**GAP** Bölge Kalkınma Planı'nda sulanacak alan **1,8** milyon ha olarak hedeflenmiştir.)
- Yılda **27** milyar kilovatsaat hidroelektrik enerji üretiminin sağlanması
- Kişi başına gelirin **%209** oranında artması
- GSBH'da **%445** artış sağlanması

1.3.4. Sürdürülebilir İnsani Gelişme

GAP, insanı merkez alan bir bölgesel kalkınma projesidir. Tüm kamu kaynaklı yatırımlar eşit, adil, erişilebilir, sürdürülebilir bir kalkınmanın aracıdır. Asıl hedef insan mutluluğudur.

Sürdürülebilir insani gelişme: doğal ve beşeri kaynakların optimum kullanımı yoluyla, gelecek kuşakların olanakları tüketilmeden, halkın tercih ve potansiyelinin eksiksiz bir biçimde hayata geçirilebileceği bir ortamın yaratılmasını ifade etmektedir. Bu çerçevede toplum, ekonomi, kültür, kalkınmada adillik, kadın-erkek eşitliği, eğitim, sağlık, fiziksel planlama, tarım ve çevre ile ilgili konular dikkate alınmakta, bütün bu konuların merkezinde ise insan bulunmaktadır.

GAP, Bölge'nin doğal kaynaklarının akılcı kullanımı ve yönetimi, insan kaynaklarının geliştirilmesi ve ulusal kaynakların rasyonel tahsisi ile Bölge'de sürdürülebilir insani gelişmeyi gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Proje bölgesi ile Türkiye'nin daha gelişmiş bölgeleri arasındaki farkı ortadan kaldırmayı ve eşitlikçi bir gelişmeye katkıda bulunmayı öngören **GAP**'ta; sosyal, çevresel, kültürel araştırmalar ve bunlara dayalı uygulamalar da bu anlamda en önemli bileşenlerdir.

Sürdürülebilirlik kavramının uluslararası kalkınma konularının gündemine girmesiyle birlikte her ülke, özel koşullarından hareketle, kendi sürdürülebilir kalkınma ölçütlerini belirlemek durumunda kalmıştır. Türkiye'nin bu alandaki gereksinimlerini belirlemek amacıyla **1995** yılı Mart ayında **GAP** İdaresi, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (BMKP) ile birlikte Şanlıurfa'da bir seminer gerçekleştirmiştir. **GAP** Bölgesi'nin kalkınma süreciyle ilgili kesimlerin ve temsilcilerin yer aldığı, etkin bir danışma ve katılım sürecinin sağlandığı bu seminerde gerek seminerin sonuçlarına gerekse **GAP** Master Planı'nın amaç ve öngörülerine dayanarak, kalkınma süreci için "sürdürülebilirlik" bağlamında aşağıdaki hedefler benimsenmiştir:

1. Bölge'deki ekonomik koşulları mümkün olan en ileri düzeyde geliştirecek şekilde yatırımların artırılması,
2. Sağlık ve eğitim hizmetlerinin ülke düzeyine ulaşacak biçimde geliştirilmesi,
3. Yeni istihdam olanaklarının yaratılması,
4. Kentlerde yaşam kalitesi ile kentsel ve toplumsal altyapının, daha sağlıklı kentsel çevreler yaratılmasına olanak tanıyacak biçimde iyileştirilmesi,
5. Kırsal altyapının sulamada optimal gelişmeye olanak tanıyacak biçimde tamamlanması,
6. Bölge içi ve bölgeler arası ulaşılabilirliğin artırılması,
7. Mevcut ve yeni kurulacak sanayilerin altyapı gereksinimlerinin karşılanması,
8. Suyun, toprağın, havanın ve bunlarla ilintili ekosistemlerin öncelikli olarak korunması,
9. Karar alma ve proje uygulanmasında halk katılımının geliştirilmesi.

GAP çerçevesinde sürdürülebilir kalkınmanın temel bileşenleri ise sosyal, tarımsal, fiziksel, mekansal, çevresel sürdürülebilirlik ile ekonomik geçerlilik olarak ifade edilmiştir. Çevresel ve

kültürel sürdürülebilirlik doğal kaynakların sürdürülebilirliğine, çevre ve kültürel mirasın korunmasına bağlıdır. Ekonomik geçerlilik verimli ve etkin projelerin uygulanması, istihdam olanakları, ekonomik gelişme ve özel sektör katılımı ile çok yakından ilgilidir. Sosyal sürdürülebilirlik ise katılımcılık, eşitlik, adillik ve insan kaynaklarının gelişimi ilkelerinin benimsenmesi ile sağlanabilmektedir.

Diğer yandan, sürdürülebilir kalkınma kamu sektörü ile birlikte özel sektör ve halk katılımından oluşan bir tabana dayalıdır. Kamu yatırımları sürdürülebilir kalkınmada gerekli altyapıyı oluşturmak, özel sektör ağırlıklı olarak sanayi yatırımlarını gerçekleştirmek, halk ise planlamadan uygulamaya kadar her alanda gelişmenin içinde olmak durumundadır.

Sürdürülebilir insani gelişme kavramının **GAP** literatürüne girmesiyle birlikte proje, ağırlıklı bir biçimde çevresel ve insani boyutları da kapsamına almış ve temel hedef olarak da Bölge insanının yaşam kalitesinin yükseltilmesini benimsemiştir. Bu yaklaşım ile ekonomik büyümeye yönelik fiziksel yatırımlar da dahil tüm proje ve uygulamalar insani gelişmeye yaptığı katkı açısından değerlendirilmektedir.

1.3.5. GAP Bölge Kalkınma Planı

GAP Master Planı'nın yapımından sonra Bölge'de ve Türkiye'de plan kapsamındaki varsayımlara uymayan önemli gelişmeler (Körfez Savaşı, Irak Ambargosu, terör, ekonomik krizler) meydana gelmiş ve özellikle 1990'ların ikinci yarısından itibaren derinleşen kamu kesiminin finansal sorunları nedeniyle plan hedeflerinden önemli ölçüde sapmış ve GAP'in 2005 yılında tamamlanmasının mümkün olamayacağı anlaşılmıştır. Diğer yandan, dünyada çevre konularına duyarlılık artmış,

katılımcılık, kalkınmanın sürdürülebilirliği, cinsiyet dengeli kalkınma gibi kavramlar ön plana çıkmıştır. Tüm bu nedenlerle, Bölge kalkınmasına farklı bir yaklaşım getirecek yeni bir plan hazırlanması ihtiyacı doğmuştur.

Haziran 1998'de alınan Bakanlar Kurulu kararı ile GAP'teki tüm yatırımların tamamlanması için 2010 hedef yılı olarak belirlenmiş ve GAP'in tüm sektörel bileşenleriyle birlikte öngörülen tarihte tamamlanması için gerekli koordinasyon ve planlama çalışmalarını yapma görevi GAP İdaresi'ne verilmiştir.

Böylece, **1989** yılından farklı olarak, insani gelişmeyi öncelikli hedef kabul eden **GAP Bölge Kalkınma Planı (BKP)**, sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı doğrultusunda ve çeşitli kesimlerden paydaşların etkin katılımıyla hazırlanmıştır. Plan, aynı zamanda uygulanacak projeleri kapsayan eylem planını da içermektedir. Hazırlanan **GAP Bölge Kalkınma Planı 6.11.2002** tarihli ve **2002/48** sayılı **Başbakanlık Genelgesi** ile ilgili kurum ve kuruluşlara gönderilmiştir.

Plan'ın hazırlanması sürecinde paydaşların talepleri doğrultusunda üç temel amaç belirlenmiştir. Bunlar; “**kalkınma altyapılarının geliştirilmesi ve çevrenin korunması**”, “**insan kaynaklarının geliştirilmesi**” ve “**Bölge içi gelişmişlik farklarının azaltılması**”dır. Bölge Kalkınma Planı bu amaçlar çerçevesinde hazırlanmıştır.

BKP, **GAP Master Planı**'nda ve daha sonraki çalışmalarda belirlenen yatırımlar ve projelerin tümünün **2010** yılı itibarıyla gerçekleşmesini öngörmekte ve yeni Kalkınma Planı'nın çıkış noktalarını oluşturan insan odaklılık, katılımcılık, sürdürülebilirlik, insani gelişme ve toplumsal gelişme gibi ilkeleri ön plana çıkarmaktadır. Plan, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durum, kamu maliyesindeki darboğazlar ve teknolojik kısıtlar gözönüne alınarak gerçekçi öngörülere dayanan bir yaklaşımla hazırlanmıştır.

1.3.6. GAP Eylem Planı (2008-2012)

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) kapsamındaki bütün yatırımlar ve yaşanan gelişmeler gözden geçirilmiş, başta sulama olmak üzere temel altyapı yatırımlarının hızlandırılarak büyük bir bölümünün **2012** yılı sonuna kadar tamamlanması kararı alınmış; **GAP Eylem Planı (2008-2012)** hazırlanarak uygulamaya konulmuştur.

GAP Eylem Planı kapsamında:

- Ekonomik Kalkınmanın Gerçekleştirilmesi,
- Sosyal Gelişimin Sağlanması,
- Altyapının Geliştirilmesi,
- Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi olmak üzere dört stratejik gelişme eksenini ve bu eksenler altında **73** ana eylem bulunmaktadır. Ana eylemler çerçevesinde yer alan proje ve faaliyetlerin sayısı ise **300**'ün üzerindedir.

1.3.6.1. Ekonomik Kalkınmanın Gerçekleştirilmesi

Bu alanda Eylem Planı ile yapılacak müdahalelerin öncelikli hedefleri istihdamın artırılması, yüksek katma değerli üretim biçimlerinin yaygınlaştırılması, üretimde çeşitliliğin sağlanması, ulusal ve uluslararası pazarlara entegrasyon sürecinin kolaylaştırılması, bölge ürün ve hizmetleri için olumlu bir marka imajının oluşturulması ve Bölge'nin potansiyelleri doğrultusunda özellikle tarımsal sanayinin ve turizmin geliştirilmesinin desteklenmesidir.

Sağlanacak desteklerde kaynak verimliliğini, etkileşim ve eşgüdümü, getirisi en yüksek mekansal odaklanmayı ve bu yolla gelişme dinamiklerinin süratle harekete geçirilmesini temin etmek üzere şehir bazlı bölgesel ve ulusal nitelikli cazibe merkezleri oluşturulması benimsenmiştir.

Teşvik politikalarının bölgesel potansiyellere uygun olarak yeniden şekillendirilmesi, KOBİ desteklerinin kapsamı ve niteliğinin artırılması ve özellikle altyapısı gelişmiş üniversiteler bünyesinde teknopark uygulamalarının yaygınlaştırılması planlanmıştır.

GAP Bölgesi'ndeki doğal zenginliklerin, sit ve özel çevre koruma alanlarının, kültür varlıklarının korunarak turizm odaklı değerlendirilmesi, istihdam ve sosyo-ekonomik kalkınmaya katkı sağlanması amacıyla turizm altyapısının iyileştirilmesi, turizm çekim merkezleri oluşturulması ve turizmin çeşitlendirilmesi için gerekli çalışmaların yapılması öngörülmüştür.

Bölge'nin göreceli rekabet üstünlüğüne sahip olduğu tarım sektöründe tarımsal işletmelere yönelik yatırım desteği sağlanması, tarımsal örgütlenmenin teşviki ve organik tarım faaliyetlerinin yaygınlaştırılması planlanmıştır. Ayrıca, kırsal kesimdeki üretim potansiyelini değerlendirmek ve yaşam standardını artırmak amacıyla kırsal kalkınma programları uygulamalarına ağırlık verilmiştir.

1.3.6.2. Sosyal Gelişimin Sağlanması

Bölge'nin kalkınması açısından, ekonomik büyüme ile birlikte ülke ortalamalarının gerisinde olan eğitim, sağlık, istihdam ve sosyal koruma gibi sosyal alanlarda birey ve grupların ekonomik ve sosyal hayata aktif katılımlarının artırılması ve yaşam kalitelerinin yükseltilmesi, sosyal dayanışma ve bütünleşmenin artırılması gerekmektedir.

Plan'da eğitime erişimin artırılması ve kalitenin geliştirilmesi amacıyla bütün eğitim kademelerinde fiziki ve beşeri altyapı geliştirilerek fırsat eşitliğinin sağlanması, okullaşma oranlarının yükseltilmesi ve derslik başına düşen öğrenci sayısının ülke ortalamasına yaklaştırılması öngörülmüştür. Yükseköğretimde de fiziki ve beşeri altyapının geliştirilmesi hedeflenmiştir.

Sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi amacıyla hastanelerde nitelikli oda sistemine geçilmesi ve **10.000** kişiye düşen yatak sayısının **20**'ye yükseltilmesi hedeflenmiştir. Koruyucu sağlık hizmetleri kapsamında Bölge'deki illerin tamamında aile hekimliği uygulamasının başlatılması öngörülmüştür.

İstihdamın artırılması, işsizliğin ve kayıt dışı istihdamın azaltılması, işgücünün kalitesinin yükseltilmesi ile sosyal

entegrasyonun sağlanması için başta kadınlar ve gençler olmak üzere kırılgan grupların istihdama katılımlarının kolaylaştırılması amacıyla bireylere yönelik meslek edindirme, beceri kazandırma ve kişilerin kendi işlerini kurmalarına yönelik eğitim ve danışmanlık hizmetleri verilmesi temel ilke olarak benimsenmiştir.

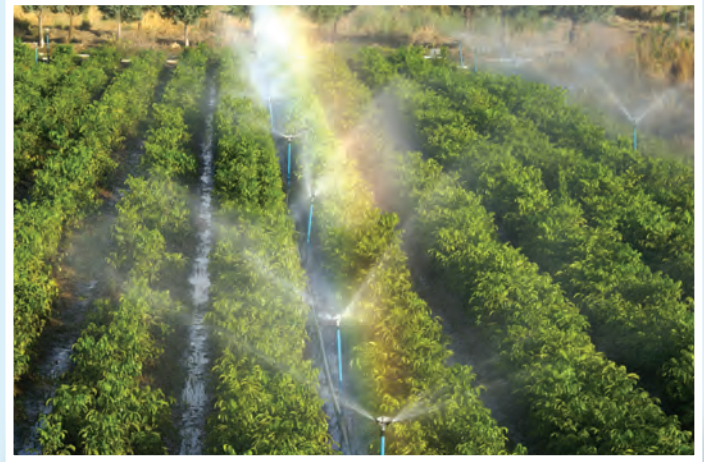
Spor, kültür ve sanat alanlarında Bölge'deki tesis ihtiyacının giderilmesi ve mevcut tesislerin fizikî durumlarının iyileştirilerek bütün toplum kesimlerinin kolay erişiminin sağlanması hedeflenmiştir.

GAP Eylem Planı ile uygulamaya ilk kez ve **GAP** Bölgesi'nden başlanan bir program da **Sosyal Destek Programı (SODES)**'tir. Uygulamanın en önemli amacı Bölge'nin beşeri sermayesinin güçlendirilmesi ve toplumsal bütünleşme sürecine destek olunmasıdır. Yerel düzeyde hazırlanan ve uygulanan **SODES** projeleri, istihdam edilebilirliği artırmayı, toplumun dezavantajlı kesimlerinin ekonomik ve sosyal hayata daha fazla katılmalarını sağlamayı ve kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetler yoluyla Bölge'deki çocuk, genç ve kadınların kendilerini daha iyi ifade etmelerine katkı vermeyi hedefleyen ve bu alanlarda hazırlanan projelerin desteklenmesi öngörülmüş ve hayata geçirilmiştir.

1.3.6.3. Altyapının Geliştirilmesi

Bölge'de kaliteli ve yeterli altyapı hizmetlerinin sağlanması, ekonomik dönüşümün gerçekleştirilmesi ve sosyal gelişmenin hızlandırılmasında temel belirleyici unsurlardandır. Bölge'nin göreceli avantajının bulunduğu su ve toprak kaynaklarının ekonomiye kazandırılabilmesi için sulama altyapısının tamamlanması **GAP**'in öncelikli hedefidir.

GAP sulama programı gözden geçirilerek su kaynağı hazır, ana kanal inşaatı süren, tasarımı büyük ölçüde tamamlanmış ve cazibeyle sulama yapacak projeler ile ekonomik görülen birinci seviye pompaj sulamalarının tamamlanması hedeflenmiş olup, **GAP**'ta yer alan yaklaşık **1,8** milyon hektarlık nihai sulama hedefinin **2012** yılına kadar **1** milyon **060** bin hektarlık kısmının tamamlanması planlanmıştır.

Bölge’de ekonomik ve sosyal yaşamın geliştirilmesine katkı sağlamak amacıyla, doğalgaz iletim ve dağıtım ile elektrik dağıtım ve iletim altyapılarının iyileştirilmesi, **GAP**’ın en büyük tesislerinden biri olan Ilısu Barajı’nın inşaatına tamamlanması Plan’da yer alan eylemlerdir.

Gaziantep-Şanlıurfa otoyolu başta olmak üzere, Şanlıurfa-Diyarbakır, Şanlıurfa-Kızıltepe- Silopi, Şanlıurfa-Akçakale, Diyarbakır-Batman, Diyarbakır-Mardin gibi ana karayolu güzergâhlarının çok şeritli hale getirilmesi, Bölge’de son yıllarda yaşanan nüfus artışı ve ekonomik faaliyetin gerekli kıldığı ulaşım darboğazlarının giderilmesi planlanmıştır. Ayrıca bölge için büyük öneme sahip olan hava ulaşımı altyapısının uluslararası bağlantılar da dikkate alınarak güçlendirilmesi hedeflenmiştir.

Ayrıca, OSB, KSS ve diğer ortak sanayi ve ticaret altyapıları güçlendirilmesi, sınır ticaretini kolaylaştırıcı altyapının geliştirilmesi, konut ihtiyacının karşılanması, kent merkezlerinde yapı kalitesinin artırılması, içmesuyu, atık su ve katı atık altyapısının geliştirilmesi Plan’ın hedefleri arasında yer almıştır.

1.3.6.4. Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi

Bölge’de her türlü faaliyet ve projenin etkin şekilde planlanması, uygulanması, izlenmesi, değerlendirilmesi ve denetimi için hem merkezi kuruluşların hem de yerel/bölgesel nitelikli kuruluşların insan kaynakları başta olmak üzere kurumsal gelişimlerinin desteklenmesi gerekmektedir.

Bu kapsamda, yasal süreci tamamlanan ve Bölge’nin tamamını kapsayan Gaziantep (Adıyaman, Gaziantep, Kilis), Mardin (Batman, Mardin, Siirt, Şırnak) ve Şanlıurfa (Diyarbakır, Şanlıurfa) düzey **2** bölgelerindeki kalkınma ajanslarının en kısa zamanda kurularak faaliyete geçirilmesi öngörülmüştür.

Bölge'de mahalli idarelerin kalkınma ve hizmet verme konusundaki etkinlik ve imkanları artırılması, kalkınma amaçlarına uygun olarak faaliyet gösteren özel sektör kuruluşları, meslek kuruluşları ve STK'ların gelişiminin desteklenmesi, kendi aralarında ve ilgili kamu kuruluşlarıyla işbirliği içinde çalışabilmeleri için çok yönlü destekler sağlanarak Bölge'nin sosyal-kurumsal sermayesi güçlendirilmesi bu eksen altındaki eylemlerdir.

GAP Eylem Planı'nın başarıyla uygulanabilmesi için gerekli olan izleme-değerlendirme ve koordinasyon görevinin yürütülebilmesi amacıyla **GAP** Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı'nın mevzuatı yenilenerek kurumsal kapasitesi güçlendirilmesi de hedeflenmiştir.

GAP BÖLGESİ VE SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLERİ

2. GAP Bölgesi ve Sosyo-Ekonomik Özellikleri

GAP illeri, İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) Düzey 2'ye göre **TRC1** (Adıyaman, Gaziantep, Kilis), **TRC2** (Diyarbakır, Şanlıurfa) ve **TRC3** (Batman, Mardin, Siirt, Şırnak) şeklinde gruplandırılmıştır.

2.1. Demografik Bilgiler

2.1.1. Yüzölçümü ve Nüfus

Türkiye'nin güneydoğusundaki **9** ili (Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak) kapsayan alan **GAP** Bölgesi olarak anılmakta ve **75.193** km²'lik yüzölçümü ile ülkenin **%9,7**'sini oluşturmaktadır.

2013 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre **GAP** Bölgesi'nin nüfusu **8,1** milyon kişidir. Bu miktar ülke toplam nüfusunun **%10,6**'sına tekabül etmektedir.

Tablo 2 : GAP Bölgesi Nüfusunun İllere Göre Dağılımı (2000-2010-2013)

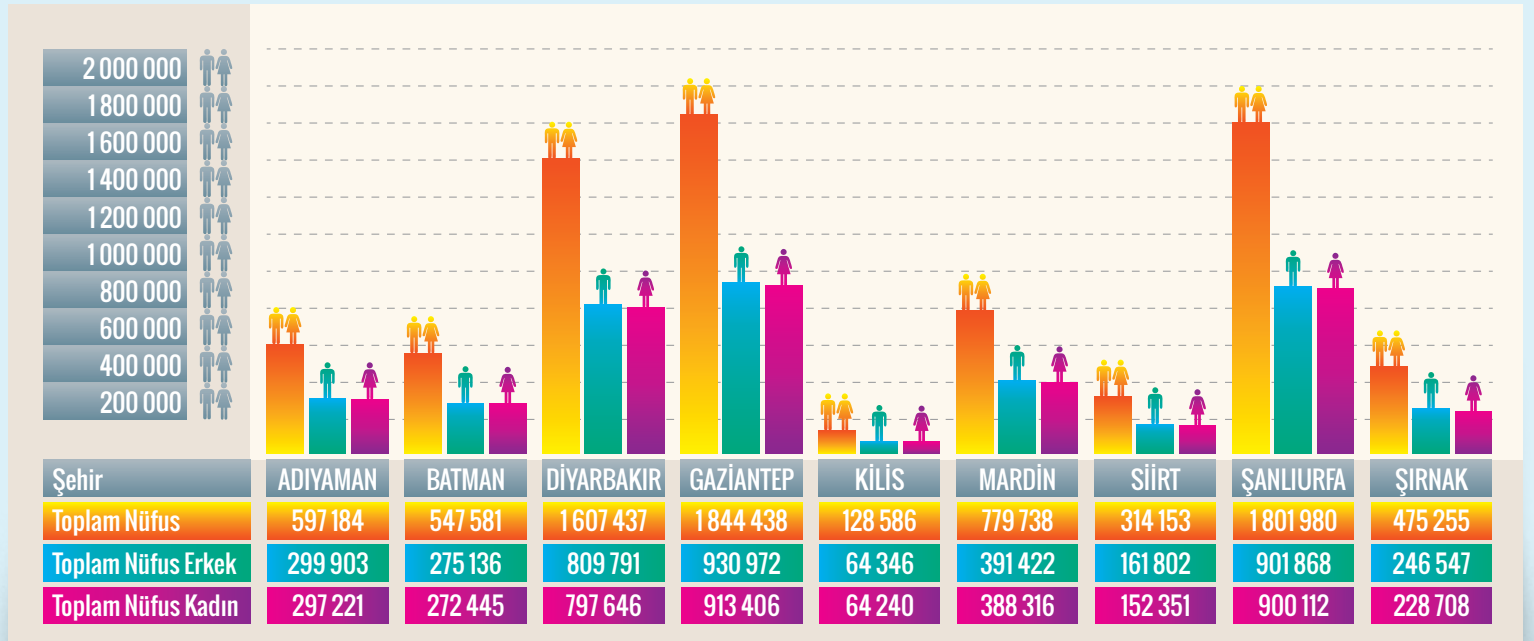
İller	2000	2010	2013
Adıyaman	623 811	590 935	597 184
Batman	456 734	510 200	547 581
Diyarbakır	1 362 708	1 528 958	1 607 437
Gaziantep	1 285 249	1 700 763	1 844 438
Kilis	114 724	123 135	128 586
Mardin	705 098	744 606	779 738
Siirt	263 676	300 695	314 153
Şanlıurfa	1 443 422	1 663 371	1 801 980
Şırnak	353 197	430 109	475 255
GAP	6 608 619	7 592 772	8 096 352
Türkiye	67 803 927	73 722 988	76 667 864
GAP/Türkiye (%)	9,7	10,3	10,6

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı, 2010 ve 2013 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçları, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK, 2014)

GAP Bölgesi'nde 2013 yılında yaşayan toplam nüfusun %50,4'ü erkek ve %49,6'sı kadın nüfustan oluşmaktadır (Grafik 1).

Grafik 1 : GAP Bölgesi Erkek-Kadın Nüfus Dağılımı, 2013

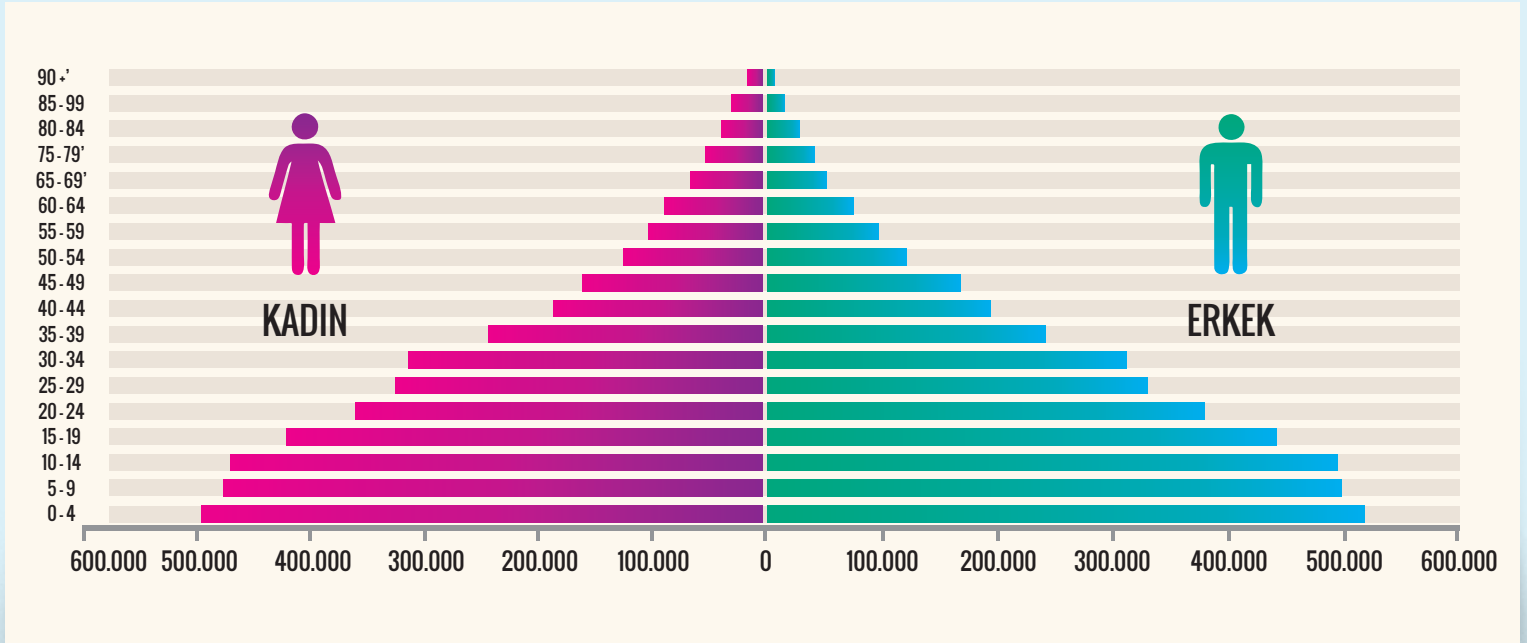

Kaynak: 2000 Genel Nüfus Sayımı, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçları, TÜİK, 2014.

Bölge nüfusunun **0-4** ve **90+** yaş grubu incelendiğinde **0-14** ve **15-19** yaş grubundaki yoğunluğun diğer yaş gruplarından fazla olduğu görülmektedir. Bu durumda Bölge nüfusunun çoğunluğunun gençlerden oluştuğunu söylemek mümkündür (**Grafik 2**).

GAP Bölgesi'nde **2000** yılında şehirleşme oranı **%62,7** iken, **2010** yılında **%68,5**'e ve **2013** yılında da **%91,5**'e çıkmıştır. Türkiye geneline bakıldığında şehirleşme oranı **2000** yılında **%64,9**, **2010** yılında **%76,3** ve **2013** yılında **%91,3** olarak gerçekleşmiştir (**Tablo 3**). GAP Bölgesi ile Türkiye genelindeki şehirleşme sürecinin aynı paralellikte artış gösterdiğini söyleyebiliriz.

Grafik 2 : GAP Bölgesi Nüfus Pramidi, 2013

Kaynak: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi , Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2014

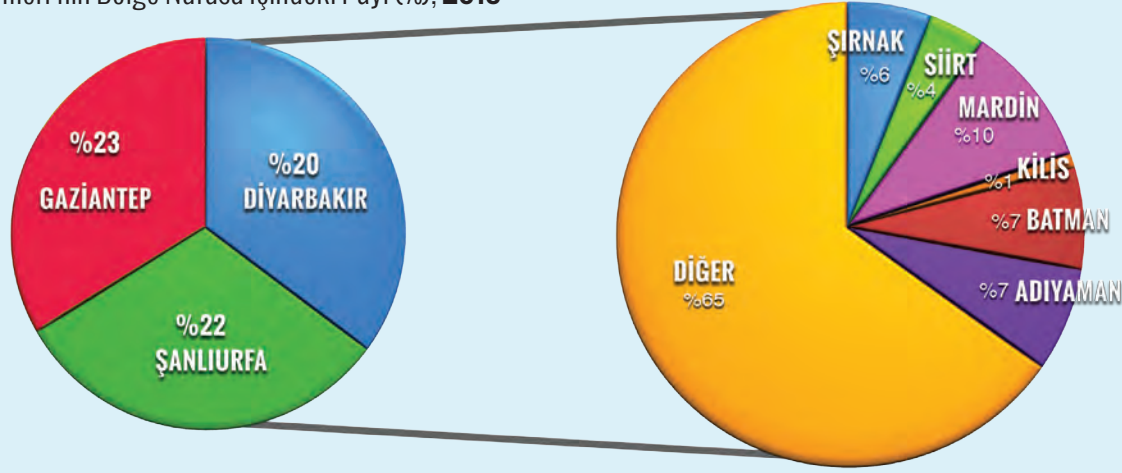
Nüfus yoğunluğu olarak incelendiğinde **GAP** Bölgesi'nde **2000** yılında km^2 'ye düşen kişi sayısı **88** iken, bu sayı **2010** yılında **101**'e ve **2013** yılında **108**'e yükselmiştir. **GAP** Bölgesi'ndeki nüfus yoğunluğunun Türkiye'den fazla olduğu görülmektedir.

GAP Bölgesi'ndeki il nüfuslarının Bölge toplam nüfusu içindeki paylarına bakıldığında; Bölge nüfusunun **%65**'inin Gaziantep, Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinde, geri kalan Bölge halkının **%35**'inin de Mardin, Batman, Adıyaman, Şırnak, Siirt ve Kilis illerinde yaşadığı görülmektedir (**Grafik 3**).

Tablo 3 : GAP Bölgesi'nde Şehirleşme Oranı ve Nüfus Yoğunluğu (2000, 2010, 2013)

	2000 Yılı		2010 Yılı		2013 Yılı	
	Şehirleşme Oranı (%)	Nüfus Yoğunluğu (Kişi/ km^2)	Şehirleşme Oranı (%)	Nüfus Yoğunluğu (Kişi/ km^2)	Şehirleşme Oranı (%)	Nüfus Yoğunluğu (Kişi/ km^2)
GAP	62,7	88	68,5	101	91,5	108
Türkiye	64,9	87	76,3	96	91,3	100

Grafik 3 : GAP İlleri'nin Bölge Nüfusu İçindeki Payı (%), 2013

Kaynak: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi , Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2014

Bölge'nin 2013 yılı idari bölünüş yapısı dikkate alındığında, 1990-2000 yılları arasında on yıllık dönemde yıllık nüfus artış hızı GAP Bölgesi'nde binde 24,79, Türkiye'de binde 18,28 olmuştur. 2000-2010 yılları arasında ise yıllık nüfus artış hızı GAP Bölge'sinde binde 13,88 Türkiye'de binde 8,37 olarak gerçekleşmiştir. 2010-2013 dönemi nüfus artış hızının GAP Bölge'sinde binde 21,41, Türkiye genelinde ise binde 13,05 olduğu görülmektedir (Tablo 4).

Öteki bölge ve illere göç vermesine karşın, GAP Bölgesi'nin yıllık nüfus artış hızı ülke değerinin üzerinde olduğu için Bölge nüfusunun ülke toplam nüfusu içindeki payı da giderek artmaktadır.

Tablo 4 : GAP Bölgesi Yıllık Nüfus Artış Hızı (Binde)

Nüfus	1990	2000	2010	2013
GAP	5 158 013	6 608 619	7 592 772	8 096 352
Türkiye	56 473 035	67 803 927	73 722 988	76 667 864
Yıllık Nüfus Artış Hızı Binde (%0)	1990-2000		2010-2013	
GAP	24,79		13,88	
Türkiye	18,28		8,37	

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2014

Yıllık nüfus artış hızları hesaplanırken 2013 yılı idari bölünüş yapısı dikkate alınmıştır.

2012 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre ortalama hane halkı büyüklüğü Türkiye genelinde 3,7, GAP Bölgesi'nde ise 5,9 kişidir. 2012 yılı verilerine göre ortalama hane halkı büyüklüğü en yüksek beş ilimizden ikisi GAP Bölgesi'nde olup, 7,9 kişi ile Şırnak Türkiye genelinde birinci sırada ve 6,6 kişi ile Siirt dördüncü sırada yer almaktadır.

GAP Bölgesi'ne genel olarak bakıldığında, 10 yıllık süre içerisinde, Türkiye genelinde olduğu gibi hane halkı sayısında düşüşün olduğu söylenebilir (Tablo 5).

Tablo 5 : GAP Bölgesi Yıllık Nüfus Artış Hızı (Binde)

Nüfus	1990	2000	2008	2012
GAP	6,8	6,5	4,5	5,9
Türkiye	5,0	4,5	3,9	3,7

Kaynak: 2008 HÜNEE Araştırma Sonuçları, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2014

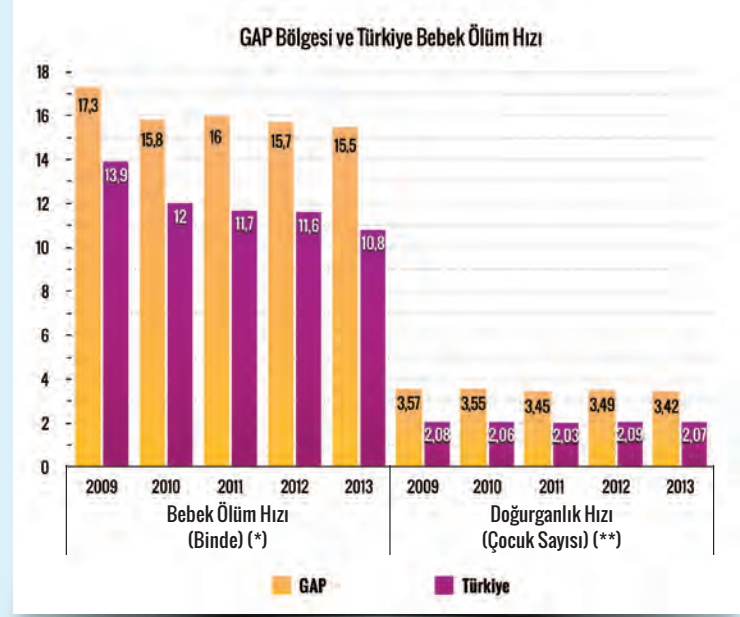
Türkiye İstatistik Kurumu Ölüm İstatistikleri sonuçlarına göre; ülke genelinde bebek ölüm hızı 2009 yılında binde 13,9'dan 2013 yılında binde 10,8'e, aynı yıllarda Bölge'de binde 17,3'den, binde 15,5'e düşmüştür (Tablo 6).

Bir kadının doğurgan olduğu dönem boyunca (15-49 yaşları arasında) doğurabileceği çocuk sayısı Türkiye genelinde 2009 ve 2012 yılında 2,1 çocuk olarak tespit edilmiştir. GAP Bölgesi'nde ise 2009 yılında 3,6 çocuk ve 2012 yılında da 3,5 çocuk olarak belirlenmiştir.

Bölge'de doğurganlık hızı en yüksek il 2009 yılında 4,65 çocuk ile Şırnak, en düşük il 2,75 çocuk ile Adıyaman'dır. 2012 yılında ise 4,39 çocuk ile en yüksek il Şanlıurfa olup, 2,76 çocuk ile en düşük il yine Adıyaman olmuştur (Tablo 6-Grafik 4).

Grafik 4 : Bebek Ölüm Hızı ve Doğurganlık Hızı (2009-2013)

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Doğum ve Ölüm İstatistikleri, 2014

Tablo 6 : Bebek Ölüm Hızı (Binde) ve Doğurganlık Hızı (Çocuk Sayısı)

İller	Bebek Ölüm Hızı (Binde) (*)					Doğurganlık Hızı (Çocuk Sayısı) (**)				
	2009	2010	2011	2012	2013	2009	2010	2011	2012	2013
Adıyaman	17,3	14,0	14,6	14,3	12,9	2,75	2,78	2,76	2,78	2,72
Batman	13,5	12,2	14,3	14,7	17,2	3,68	3,61	3,39	3,38	3,30
Diyarbakır	15,8	13,5	13,9	14,9	14,2	3,22	3,22	3,17	3,21	3,13
Gaziantep	21,4	18,0	17,1	16,2	17,2	3,13	3,05	3,00	3,11	3,11
Kilis	18,9	15,9	14,7	16,6	25,1	2,90	2,97	2,78	2,90	2,92
Mardin	16,8	17,3	15,0	15,3	14,4	3,43	3,47	3,28	3,37	3,22
Siirt	15,7	14,4	20,1	17,4	15,2	4,22	4,10	3,93	3,83	3,66
Şanlıurfa	16,5	17,0	16,9	15,8	15,5	4,54	4,54	4,41	4,43	4,31
Şırnak	18,6	14,7	16,7	16,7	14,8	4,66	4,47	4,21	4,13	4,08
GAP	17,3	15,8	16,0	15,7	15,5	3,57	3,55	3,45	3,49	3,42
Türkiye	13,9	12,0	11,7	11,6	10,8	2,08	2,06	2,03	2,09	2,07

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Doğum ve Ölüm İstatistikleri, 2014

(*) Bebek Ölüm Hızı: Belli bir yıl içinde meydana gelen bir yaşından küçük bebek ölümlerinin o yıl içinde meydana gelen canlı doğumlara oranının binde olarak ifade edilmesidir.

(**) Doğurganlık Hızı: Bir kadının doğurgan olduğu dönem boyunca (15-49 yaşları arasında) doğurabileceği çocuk sayısıdır.

2.2.Göç

Net göç: bir yerleşim yerinin aldığı göç ile verdiği göç arasındaki farktır. Yerleşim yerinin aldığı göç, verdiği göçten fazla ise net göç pozitif, aldığı göç verdiği göçten az ise net göç negatiftir. Net göç hızı: net göçün hesaplandığı nüfusta yaşanan birey yıla bölümü olarak da ifade edilebilir. Buna göre: **2012-2013** yılında Türkiye genelinde en fazla göç veren ilk yirmi il sıralamasında Tokat ili **-20.084** ile ilk sırada, **-16.599** ile Erzurum ikinci, **-15.540** ile Ordu üçüncü, **-14.046** ile Şanlıurfa dördüncü sırada yer almaktadır. Şanlıurfa ilini **-13.752** ile Ağrı, **-12.488** ile Diyarbakır, **-9.884** ile Yozgat, **-9.123** ile Muş, **-8.565** ile Zonguldak ve **-8.362** ile Adıyaman

illeri takip etmektedir. **GAP** Bölgesi'ndeki üç il en fazla göç veren iller arasında yer almaktadır (**Tablo 7**).

Tablo 7 : Göç Hızı En Yüksek Olan İlk 20 İl ve Bu İller İçerisinde GAP İllerinin Sırası (2008, 2010, 2013)

İller	ADNKS 2008 Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı Binde	İller	ADNKS 2010 Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı Binde
Malatya	733 789	25 500	27 830	-2 330	-38,42	Çankırı	179 067	11 536	17 958	-6 422	-35,23
Erzurum	774 967	18 999	43 585	-24 586	-31,23	Yozgat	476 096	16 181	29 618	-13 437	-27,83
Trabzon	748 982	25 918	27 027	-1 109	-30,04	Tokat	617 802	25 430	40 995	-15 565	-24,88
Yozgat	484 206	15 352	30 117	-14 765	-30,04	Kırıkkale	276 647	12 488	19 229	-6 741	-24,07
Ağrı	532 180	12 195	27 450	-15 255	-28,26	Kars	301 766	9 906	16 657	-6 751	-22,12
Hatay	1 413 287	29 459	32 624	-3 165	-28,02	Ardahan	105 454	4 586	6 857	-2 271	-21,31
Bitlis	326 897	11 721	20 957	-9 236	-27,86	Siirt	300 695	8 911	13 973	-5 062	-16,69
Bayburt	75 675	2 996	4 949	-1 953	-25,48	Erzurum	769 085	23 294	35 711	-12 417	-16,02
Ardahan	112 242	4 640	7 447	-2 807	-24,70	Çorum	535 405	14 462	22 860	-8 398	-15,56
İğdır	184 025	5 559	9 356	-3 797	-20,42	Niğde	337 931	12 602	17 666	-5 064	-14,87
Konya	1 969 868	45 502	56 760	-11 258	-18,25	Muş	406 886	11 782	17 841	-6 059	-14,78
Rize	319 410	13 253	13 825	-572	-18,15	Ağrı	542 022	14 950	22 966	-8 016	-14,68
Kırıkkale	279 325	11 360	16 605	-5 245	-18,60	Bitlis	328 767	10 800	15 347	-4 547	-13,74
Çorum	545 444	15 828	24 072	-8 244	-15,00	Hakkari	251 302	6 013	9 225	-3 212	-12,70
Adıyaman	585 067	12 155	20 971	-8 816	-14,96	Kırşehir	221 876	9 875	12 626	-2 751	-12,32
Kayseri	1 184 386	30 021	28 621	1 400	-13,34	Sivas	642 224	23 467	31 362	-7 895	-12,22
Artvin	166 584	6 700	8 660	-1 960	-11,70	Zonguldak	619 703	15 712	23 267	-7 555	-12,12
İzmir	3 795 978	117 067	89 819	27 248	-11,12	Ordu	719 183	27 896	36 241	-8 345	-11,54
Diyarbakır	1 492 828	31 677	47 777	-16 100	-10,73	Nevşehir	282 337	9 231	12 366	-3 135	-11,04
Samsun	1 233 677	35 404	40 633	-5 229	-10,15	Bayburt	74 412	3 984	4 780	-796	-10,64

Kaynak: Bölgesel İstatistikler, Göç İstatistikleri, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2014

Not: Yabancıları kapsamamaktadır. İç göç rakamlarıdır.

Not: Net Göç Hızı en yüksek olan ilk 20 il alınmıştır.

	İller	ADNKS 2013 Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı Binde
	Tokat	598 708	26 987	47 071	- 20 084	-32,99
	Ağrı	551 177	14 725	28 477	- 13 752	-24,64
	Kars	300 874	11 046	18 072	- 7 026	-23,08
	Ardahan	102 782	5 254	7 633	- 2 379	-22,88
	Muş	412 553	11 070	20 193	- 9 123	-21,87
	Erzurum	766 729	23 398	39 997	- 16 599	-21,42
	Ordu	731 452	30 792	46 332	- 15 540	-21,02
	Yozgat	444 211	16 688	26 572	- 9 884	-22,01
	Bitlis	337 156	11 314	16 174	- 4 860	-14,31
	Zonguldak	601 567	17 006	25 571	- 8 565	-14,14
	Adıyaman	597 184	15 715	24 077	- 8 362	-13,91
	Kırıkkale	274 658	15 089	17 818	- 2 729	-9,89
	Malatya	762 538	25 876	33 194	- 7 318	-9,55
	Mardin	779 738	22 596	29 525	- 6 929	-8,85
	Hakkari	273 041	8 007	10 293	- 2 286	-8,34
	Çorum	532 080	17 073	21 460	- 4 387	-8,21
	Siirt	314 153	10 866	13 339	- 2 473	-7,84
	Şanlıurfa	1 801 980	33 383	47 429	- 14 046	-7,76
	Diyarbakır	1 607 437	35 466	47 949	- 12 483	-7,74
	Amasya	321 977	12 379	14 658	- 2 279	-7,05

Tablo 8 : GAP Bölgesi'ndeki İllerin Aldığı, Verdiği Göç ve Net Göç Hızı (2008-2010-2013)

2008 Yılı						2010 Yılı					
İller	Nüfus 2008	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (Binde)	İller	Nüfus 2010	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (Binde)
Mardin	750 697	27 606	41 432	-13 826	-18,25	Siirt	300 695	8 911	13 973	-5 062	-16,69
Adıyaman	585 067	12 155	20 971	-8 816	-14,96	Adıyaman	590 935	14 150	20 135	-5 985	-10,08
Diyarbakır	1 492 828	31 677	47 777	-16 100	-10,73	Mardin	744 606	25 478	30 495	-5 017	-6,72
Şanlıurfa	1 574 224	25 510	37 282	-11 772	-7,45	Diyarbakır	1 528 958	34 810	44 858	-10 048	-6,55
Batman	485 616	16 467	19 669	-3 202	-6,57	Kilis	123 135	4 813	5 572	-759	-6,15
Şırnak	429 287	13 223	15 877	-2 654	-6,16	Şırnak	430 109	11 733	13 554	-1 821	-4,22
Siirt	299 819	11 870	12 625	-755	-2,52	Şanlıurfa	1 663 371	32 555	37 555	-5 000	-3,0
Kilis	120 991	4 998	4 611	387	3,20	Batman	510 200	19 561	18 839	722	1,42
Gaziantep	1 612 223	37 184	36 229	955	0,59	Gaziantep	1 700 763	40 380	36 327	4 053	2,39
GAP	7 350 752	132 328	188 111	-55 783	-7,56	GAP	7 592 772	142 862	171 779	-28 917	-3,80

Kaynak: Bölgesel İstatistikler, Göç İstatistikleri, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2014
Not: Yabancıları kapsamamaktadır. İç göç rakamlarıdır.

Göç edebilecek her bin kişi için net göç sayısını ifade eden 'Net Göç' hızı sıralamasında **2012-2013** yılında Bölge'de net göç hızı en yüksek olan il binde **-13,91** ile Adıyaman'dır. Bunu diğer iller izlemektedir (**Tablo 8**).

Türkiye geneline bakıldığında net göç hızı en yüksek ilk beş il içerisinde (binde **-32,99** Tokat, binde **-24,64** Ağrı, binde **-23,08** Kars, binde **-22,88** Ardahan, binde **-21,87** Muş) GAP illeri yer almamaktadır.

Bölge'de en fazla göç alan-veren illere bakıldığında: en fazla göç alan illerin Gaziantep, Diyarbakır ve Şanlıurfa olduğu görülmektedir. **2012-2013** döneminde GAP Bölgesi'ne **142.276** kişi göç ederken Bölge'den diğer bölgelere **188.592** kişi göç etmiştir. GAP Bölgesi'nin net göç hızı binde **-5,7** olarak gerçekleşmiştir (**Tablo 8**).

2013 Yılı						
İller	Nüfus 2013	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (Binde)	
Adıyaman	597 184	15 715	24 077	-8 362	-13,91	
Mardin	779 738	22 596	29 525	-6 929	-8,85	
Siirt	314 153	10 866	13 339	-2 473	-7,84	
Şanlıurfa	1 801 980	33 383	47 429	-14 046	-7,76	
Diyarbakır	1 607 437	35 466	47 949	-12 483	-7,74	
Batman	547 581	18 816	20 209	-1 393	-2,54	
Şırnak	475 255	13 031	13 753	-722	-1,52	
Kilis	128 586	6 566	6 161	405	3,15	
Gaziantep	1 844 438	41 978	42 291	-313	-0,17	
GAP	8 096 352	142 276	188 592	-46 316	-5,70	

Tablo 9 : Bölgelerin Aldığı ve Verdiği Göç (2008, 2010, 2013)

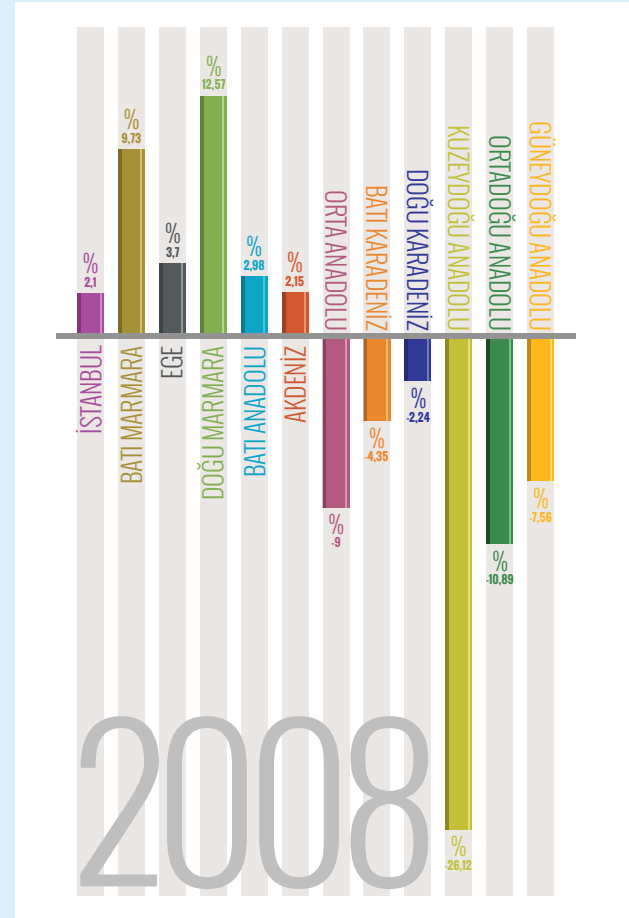
İller	2008 Yılı					2010 Yılı				
	ADNKS 2008 Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (Binde)	ADNKS 2010 Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (Binde)
İstanbul	12 697 164	374 868	348 193	26 675	2,10	13 255 685	439 515	336 932	102 583	7,77
Batı Marmara	3 107 425	106 527	76 453	30 074	9,73	3 164 048	104 351	89 752	14 599	4,62
Ege	9 384 848	198 469	163 777	34 692	3,70	9 693 594	185 595	184 640	955	0,10
Doğu Marmara	6 579 426	212 978	130 817	82 161	12,57	6 841 607	200 254	162 675	37 579	5,51
Batı Anadolu	6 748 952	196 213	176 150	20 063	2,98	7 018 194	221 690	182 562	39 128	5,59
Akdeniz	9 050 691	205 975	186 526	19 449	2,15	9 423 231	205 482	200 003	5 479	0,58
Orta Anadolu	3 792 508	96 173	130 472	-34 299	-9,00	3 849 267	104 053	138 677	-34 624	-8,95
Batı Karadeniz	4 478 029	142 834	162.363	-19 529	-4,35	4 518 786	132 326	183 046	-50 720	-11,16
Doğu Karadeniz	2 507 387	89 402	95 024	-5 622	-2,24	2 516 167	90 395	113 098	-22 703	-8,98
Kuzeydoğu Anadolu	2 201 862	57 012	115 280	-58 268	-26,12	2 202 106	68 624	98 728	-30 104	-13,58
Ortadoğu Anadolu	3 618 056	90 455	130 068	-39 613	-10,89	3 647 531	90 770	124 025	-33 255	-9,08
Güneydoğu Anadolu	7 350 752	132 328	188 111	-55 783	-7,56	7 592 772	142 862	171 779	-28 917	-3,80

Kaynak: Bölgesel İstatistikler, Göç İstatistikleri, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2014

Not: Yabancıları kapsamamaktadır. İç göç rakamlarıdır.

Türkiye’de göçün yönü İstanbul başta olmak üzere genel olarak doğudan batıya, büyük kentlere ve iç kesimlerden sahil kesimlerine doğrudur. Bununla birlikte bölgelerdeki gelişmiş kent merkezleri kendilerine yakın yerleşimlerin verdikleri göçün bir bölümünü almaktadır. **GAP** Bölgesi için de durum aynıdır. Bölge’de iller arası göç son yıllarda daha fazla oranda bölge içinde gerçekleşmekle birlikte, Bölge’den göç özellikle İstanbul’a yönelmektedir. İstanbul’u Adana, Ankara ve İzmir izlemektedir (**Tablo 9**).

Türkiye’deki bölgelerin **2012-2013** yıllarında aldığı ve verdiği göçler ile net göç hızına bakıldığında; en çok göç alan bölgenin binde **6,56** ile Doğu Marmara olduğu görülmektedir. Doğu Marmara’yı sırasıyla binde **5,89** ile Batı Marmara, binde **4,69** ile İstanbul, binde **3,84** ile Batı Anadolu izlemektedir. En çok göç veren bölgeler ise **-19,19** ile Kuzeydoğu Anadolu, binde **-7,12** ile Ortadoğu Anadolu ve binde **5,7** ile Güneydoğu Anadolu ve Batı Karadenizdir (**Tablo 9, Grafik 5A-5B-5C**).

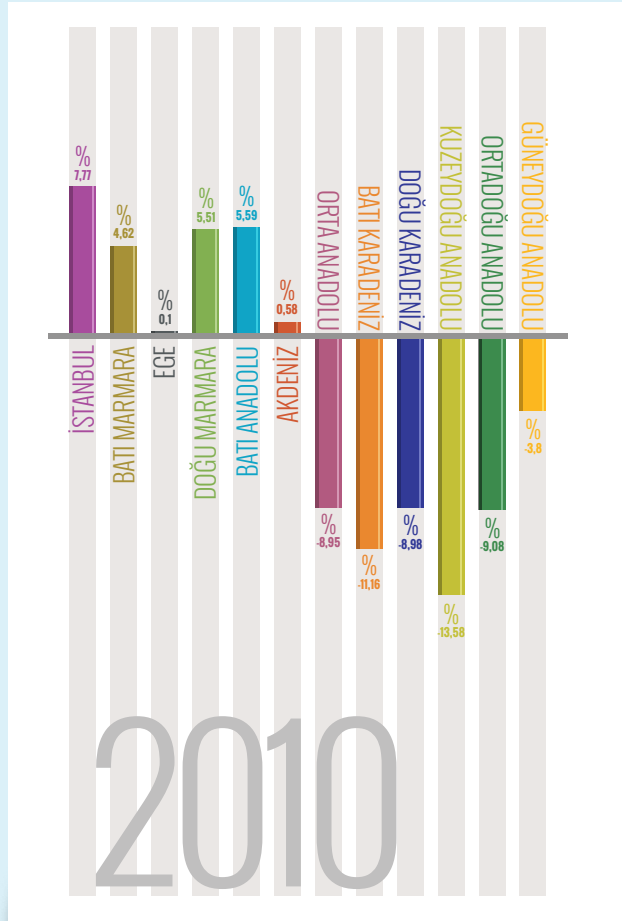
Grafik 5A : Bölgelerin Net Göç Hızı 2008

Kaynak: Bölgesel İstatistikler, Göç İstatistikleri, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2014

	2013 Yılı				
	ADNKS 2013 Nüfusu	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (Binde)
	14 160 467	437 922	371 601	66 321	4,69
	3 278 705	118 803	99 543	19 260	5,89
	9 897 313	204 839	189 098	15 741	1,59
	7 198 284	220 469	173 425	47 044	6,56
	7 362 247	228 304	200 077	28 227	3,84
	9 766 093	212 491	219 509	-7 018	-0,72
	3 873 470	113 920	132 541	-18 621	-4,80
	4 499 102	161 961	187 639	-25 678	-5,69
	2 553 647	105 175	114 398	-9 223	-3,61
	2 207 602	69 019	111 784	-42 765	-19,19
	3 774 582	107 275	134 247	-26 972	-7,12
	8 096 352	142 276	188 592	-46 316	-5,70

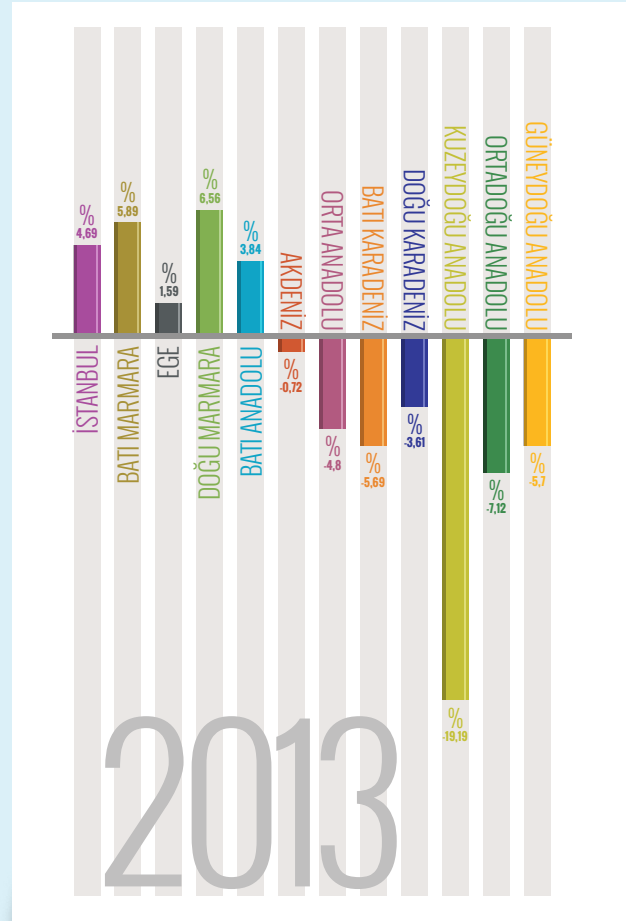

Grafik 5B : Bölgelerin Net Göç Hızı 2010

Kaynak: Bölgesel İstatistikler, Göç İstatistikleri, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2014

Grafik 5C : Bölgelerin Net Göç Hızı 2013

Kaynak: Bölgesel İstatistikler, Göç İstatistikleri, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2014

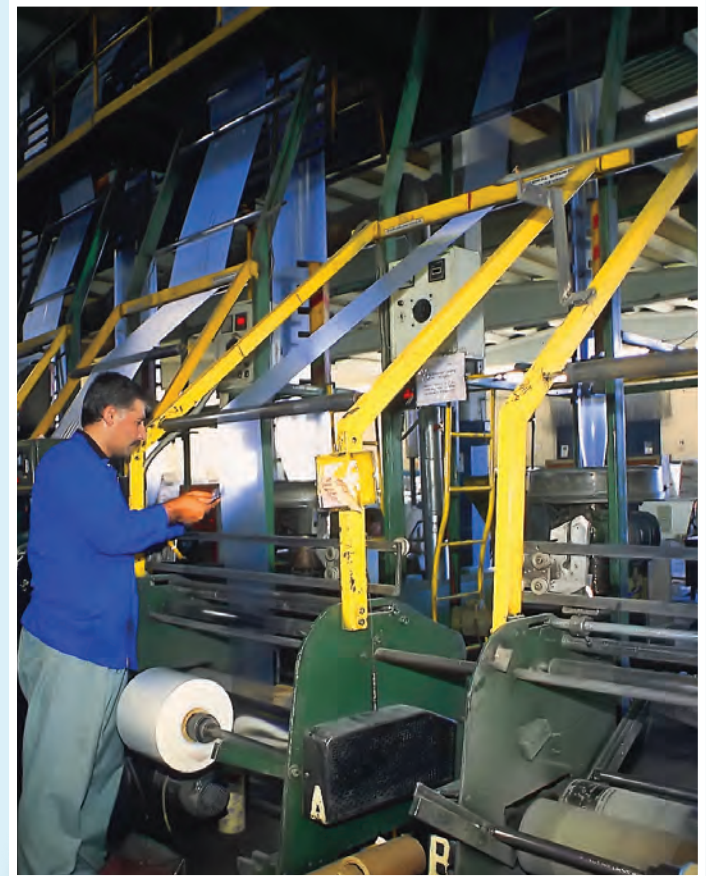
GAP BÖLGESİ KATMA DEĞER VE YILLIK GELİR DAĞILIMI

3. GAP Bölgesi Katma Değer ve Yıllık Gelir Dağılımı

3.1. Kişi Başı Gayri Safi Katma Değer

Ülke nüfusunun yaklaşık **%10**'unu oluşturan **GAP** Bölgesi'nde kişi başına düşen Gayri Safi Katma Değer (GSKD), Bölge içinde en fazla **TRC1** (Gaziantep, Adıyaman, Kilis) Bölgesi'ndedir.

Kişi başına GSKD açısından bakıldığında: **2004, 2008** ve **2011** yıllarında **GAP** Bölgesi'ni oluşturan üç TRC bölgesinin ülkedeki **26** bölge içerisinde en alt sıralarda yer aldığı görülmektedir. Türkiye ortalamasına bakıldığında aynı yıllar itibarıyla kişi başı GSKD, **GAP** Bölgesi'nde ülke genelinin yaklaşık üçte biri kadardır. GSKD, **TRA2** (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan) ve **TRB2** (Van, Muş, Bitlis, Hakkari) bölgelerinden daha fazladır (**Tablo 10**).

Tablo 10 : Kişi Başına Gayrisafi Katma Değer (GSKD)

Bölge Kodu	Bölge Adı	Kişi Başına GSKD (\$)		
		2004	2008	2011
TR	Türkiye	5 103	9 384	9 244
TR10	İstanbul	7 943	14 591	13 865
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	6 300	12 243	12 029
TR22	Balıkesir, Çanakkale	4 515	9 000	8 954
TR31	İzmir	6 598	11 568	11 443
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	5 320	9 076	8 668
TR33	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	4 042	8 256	8 283
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	6 930	12 983	12 126
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	7 183	13 265	13 138
TR51	Ankara	6 978	12 598	12 259
TR52	Konya, Karaman	3 887	7 213	7 118
TR61	Antalya, Isparta, Burdur	6 048	10 334	10 122
TR62	Adana, Mersin	4 065	7 363	7 232
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	3 155	5 937	5 904
TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	3 674	6 789	7 087
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	3 635	6 813	6 675
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	5 209	8 734	8 536
TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	4 178	6 676	6 594
TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	3 549	6 914	6 762
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	3 545	7 059	6 652
TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	2 975	5 520	5 901
TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	2 048	3 601	4 001
TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	3 017	5 517	5 820
TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	1 877	3 419	3 515
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	2 678	4 597	4 952
TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	2 377	3 724	4 282
TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	1 853	3 812	4 689

Kaynak: Ulusal Hesaplar Veri Tabanı, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2014

3.2.Sektörler İtibariyle Gayri Safi Katma Değer

2004, 2008 ve 2011 yıllarında GAP Bölgesi'nin sektörler itibarıyla yarattığı katmadeğer **Tablo 11**'de verilmiştir. 2011 yılında TRC2 Bölgesi'nden (Şanlıurfa, Diyarbakır) sağlanan katma değer daha yüksek olduğu görülmektedir. Tarım sektörünün Türkiye içerisindeki payına bakıldığında sağladığı katma değer 2011 yılında %10 civarındadır. Sanayinin yarattığı katma değer ise %4,9'dur.

Tablo 11 : Sektörler İtibariyle Türkiye ve GAP Bölgesi'nde Bölgesel Katma Değer (2004-2008-2011)

İBBS2	Toplam	Tarım	Sanayi	Hizmetler
	2004			
TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	8 035 266	962 451	2 344 792	4 728 023
TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)	9 354 714	2 731 977	1 490 874	5 131 863
TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)	4 951 075	1 048 149	1 144 420	2 758 507
GAP	22 341 055	4 742 577	4 980 086	12 618 392
Türkiye	494 884 058	52 997 645	138 411 772	303 474 641
GAP/Türkiye (%)	4,51	8,95	3,60	4,16
İBBS2	Toplam	Tarım	Sanayi	Hizmetler
	2008			
TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	13 489 538	1 401 496	4 120 510	7 967 532
TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)	14 441 022	3 110 344	2 394 383	8 936 295
TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)	9 504 753	1 236 721	2 961 044	5 306 988
GAP	37 435 313	5 748 561	9 475 937	22 210 815
Türkiye	854 585 214	72 274 585	232 475 082	549 835 548
GAP/Türkiye (%)	4,38	7,95	4,08	4,04
İBBS2	Toplam	Tarım	Sanayi	Hizmetler
	2011			
TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	20 288 517	2 123 119	6 494 548	11 670 850
TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)	23 258 247	5 582 836	4 421 200	13 254 212
TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)	15 891 229	2 744 831	4 579 954	8 566 445
GAP	59 437 993	10 450 786	15 495 702	33 491 507
Türkiye	1150 453 139	103 635 252	316 326 396	730 491 491
GAP/Türkiye (%)	5,17	10,08	4,90	4,58

Kaynak: Ulusal Hesaplar Veri Tabanı, TÜİK, 2014

3.3. GAP Bölgesi Yıllık Gelir Dağılımı

GAP Bölgesi'nde eşdeğer ve hanehalkı kullanılabilir gelire göre 2012 yılında ilk %20'lik dilimde yer alan %6,6'lık grubun gelir seviyesi en düşük olup yoksulluk sınırındadır. Beşinci %20'lik dilimde yer alan %46,6'lük grubun gelir seviyesi en yüksektir (Tablo 12).

Ortalama yıllık hanehalkı kullanılabilir gelir dağılımına bakıldığında, Türkiye'de hanehalkı başına düşen ortalama yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelir 2012 yılında 11.859 TL olarak hesaplanmıştır. İstanbul Bölgesi 16.126 TL ile ortalama yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir geliri en yüksek bölgedir. Bunu, 14.160 TL ortalama gelir ile Batı Anadolu Bölgesi ve 13.947 TL ile Ege Bölgesi izlemektedir. En düşük ortalamaya sahip bölge ise 5.870 TL ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'dir (Tablo 12, Grafik 6)

Tablo 12: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre Sıralı Yüzde 20'lik Gruplar İtibariyle Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirin Dağılımı (2007-2012)

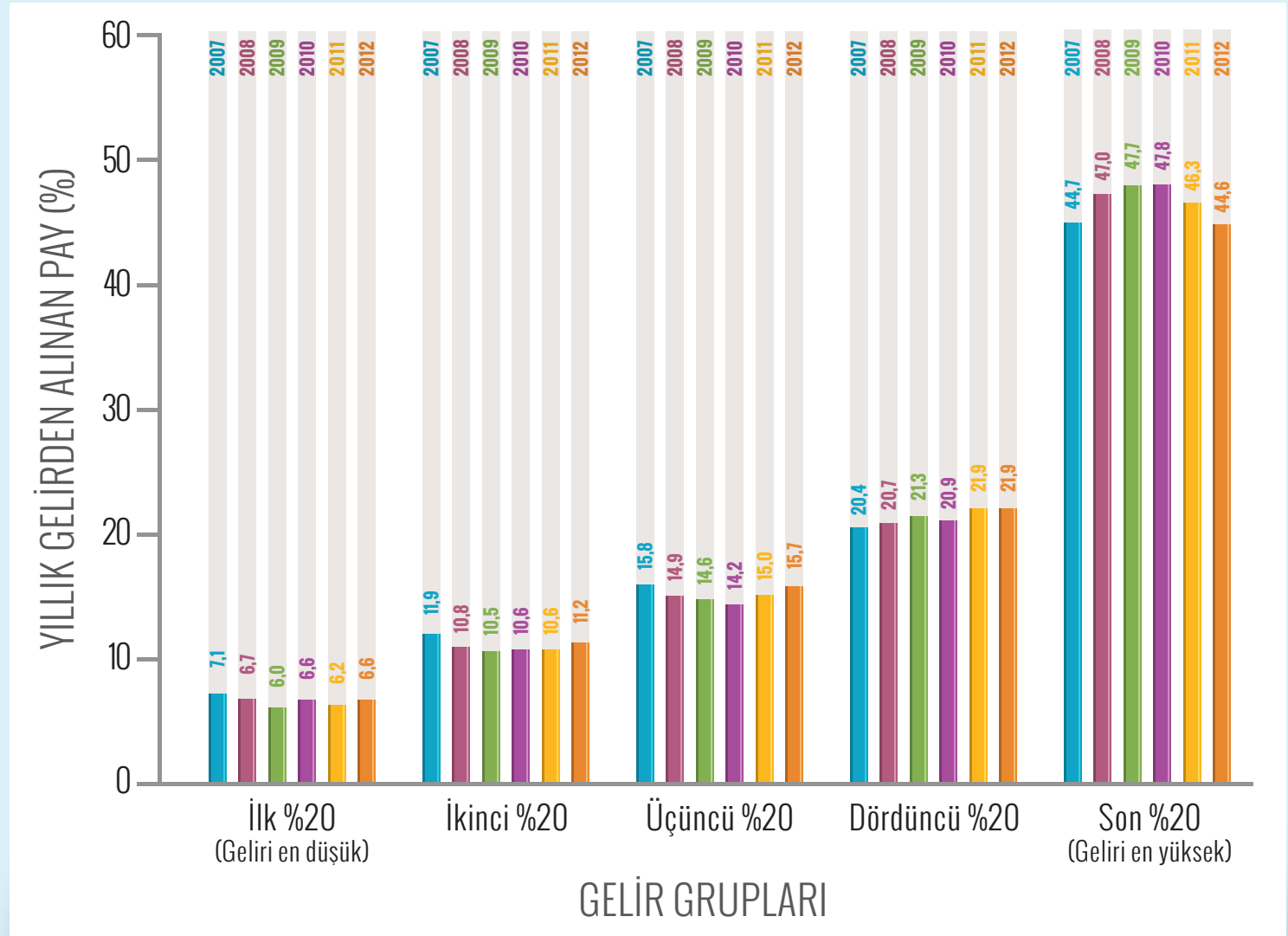
İBBS 1. Düzey	Toplam TL	İlk %20	İkinci %20	Üçüncü %20	Dördüncü %20	Son %20	Gini Katsayısı
2007							
GAP %	100	7,1	11,9	15,8	20,4	44,7	0,37
GAP Ortalama	3 591	1 272	2 142	2 819	3 704	8 029	
Türkiye %	100	5,8	10,6	15,2	21,5	46,9	0,41
Türkiye Ortalama TL	8 050	2 340	4 251	6 121	8 675	18 870	
2008							
GAP %	100	6,7	10,8	14,9	20,7	47,0	0,39
GAP Ortalama	4 193	1 387	2 263	3 117	4 354	9 856	
Türkiye %	100,0	5,8	10,4	15,2	21,9	46,7	0,41
Türkiye Ortalama TL	8 372	2 427	4 342	6 347	9 185	19 560	
2009							
GAP %	100,0	6,0	10,5	14,6	21,3	47,7	0,41
GAP Ortalama	4 655	1 400	2 430	3 409	4 939	11 119	
Türkiye %	100	5,6	10,3	15,1	21,5	47,6	
Türkiye Ortalama TL	9 396	2 617	4 832	7 083	10 085	22 368	0,41
2010							
GAP %		6,6	10,6	14,2	20,9	47,8	0,40
GAP Ortalama	5 144	1 674	2 702	3 708	5 380	12 298	
Türkiye %	100	5,8	10,6	15,3	21,9	46,4	0,40
Türkiye Ortalama TL	9 735	2 841	5 151	7 457	10 658	22 368	
2011							
GAP %	100	6,2	10,6	15,0	21,9	46,3	0,40
GAP Ortalama	5 418	1 676	2 861	4 064	5 954	12 545	
Türkiye %	100	5,8	10,6	15,2	21,7	46,7	0,40
Türkiye Ortalama TL	10 774	3 129	5 698	8 178	11 693	25 172	
2012							
GAP %	100	6,6	11,2	15,7	21,9	44,6	0,35
GAP Ortalama	5.870	1.940	3.277	4.614	6.411	13.142	
Türkiye %	100	5,9	10,6	15,3	21,7	46,6	0,38
Türkiye Ortalama TL	11 859	3 468	6 301	9 055	12 850	27 624	

Kaynak: Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, Türkiye İstatistik Yıllığı, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2014

Not: Fertler eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelirlerine göre küçüklükten büyüğe doğru sıralanarak 5 gruba ayrılmıştır. İlk yüzde 20'lik grup "geliri en düşük olan grubu", "Son yüzde 20'lik grup" ise geliri en yüksek grubu tanımlamaktadır. Bu grupların toplam gelirleri toplam gelir dağılımı eşitsizliği hakkında bilgi vermektedir.

Gini Katsayısı: Kişisel gelir dağılımını ölçmek için, yaygın olarak kullanılan dağılım ölçüsü olup "0 ile 1" arasında değişir. Bir toplumda gelir adaletli dağılımısa 0, toplumdaki gelirleri yalnızca bir kişi almışsa, bu katsayı 1'e eşit olmaktadır.

Grafik 6 : GAP Bölgesi Yıllık Gelir Dağılımı (2007-2012)

Kaynak: Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, TÜİK, 2014

GAP'IN FİNANSMAN DURUMU

4. GAP'ın Finansman Durumu

1989 yılında hazırlanan **GAP Master Planı** bölge kalkınmasının çerçevesini çizmiş, özellikle su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesini, mali ve teknik kapasiteleri de dikkate alarak bir takvime bağlamıştır. Bölge'de meydana gelecek değişimin ekonomik ve sosyal sektörlerde oluşturacağı gelişmeyi, yaratacağı istihdamı, bunun getireceği nüfus büyüklüğü ile bu nüfusun kentler ve kırlar itibarıyla muhtemel dağılımını saptamış; eğitim ve sağlık hizmetleriyle konut ve kentsel altyapı ihtiyaçlarını makro düzeyde belirlemiş ve yıllara göre finans ihtiyacını ortaya koymuştur. **1990-2005** Plan dönemine ilişkin yatırım öngörülleri ile **1990** öncesinde tamamlanan **GAP** kamu yatırımlarının toplamından yola çıkarak **GAP'ın 2005** yılında bitirilebilmesi için gerekli olan kamu yatırım maliyeti (**32** milyar ABD Doları eşdeğeri olarak) hesaplanmıştır. Bu maliyet hesaplarına **1980** yılından önce yapımına başlanan ve bir kısmı tamamlanan tarım ve enerji yatırımları da (Karakaya Barajı ve HES gibi) dahildir.

Ancak, **GAP Master Planı**'nın yapımından sonra Bölge'de ve Türkiye'de plan kapsamındaki varsayımlara uymayan önemli gelişmeler meydana gelmiş ve özellikle kamu kesiminin finansal sorunları nedeniyle plan hedeflerinden önemli ölçüde sapma olmuştur. Ayrıca, dünyada yeni kalkınma anlayışı ve kavramları ön plana çıkmış ve bölge kalkınmasına farklı bir yaklaşım getirecek yeni bir plan hazırlanması ihtiyacı doğmuştur. Bu çerçevede önce **GAP Bölge Kalkınma Planı (2002-2010)**, daha sonra da **GAP Eylem Planı (2008-2012)** hazırlanmıştır. Her iki planda da sosyal gelişme, çevre, doğal ve kültürel varlıkların korunması gibi yeni proje ve programlar yer almış, **GAP**'ın kapsamı daha da genişlemiş ve böylece projenin toplam maliyetinde artış olmuştur.

4.1. GAP'a Yapılan Kamu Yatırım Tahsisleri

GAP yatırımları, yaklaşık 50 kamu kurum ve kuruluşunun ekonomik ve sosyal sektörlerdeki proje ve faaliyetlerinin toplamından oluşmaktadır. Farklı sektörlerde çeşitli kuruluşlar tarafından yürütülen bu yatırımlar için tahsis edilen ödenekler, projeleri uygulayan kamu kurum ve kuruluşlarının yatırım bütçesinde yer almakta ve ilgili kurum tarafından kullanılmaktadır.

1990-2007 dönemi itibarıyla GAP Bölgesi'ndeki bütün yatırımlara kamu kaynaklarından yılda ortalama %7 düzeyinde pay ayrılmıştır. GAP EP'nin uygulamaya başlanmasıyla birlikte 2008 yılında GAP yatırımlarının toplam kamu yatırımları içindeki payı %12'ye yükselmiş, daha sonraki yıllarda ise %14 seviyesine ulaşmıştır. İlk belirlemelere göre 2013 yılında GAP Bölgesi'ndeki bütün yatırımlara 5,2 milyar TL ayrılmıştır. Tablo 13'de GAP'a yapılan kamu yatırım tahsislerinin yıllar itibarıyla dağılımı ve genel bütçe içindeki payı görülmektedir.

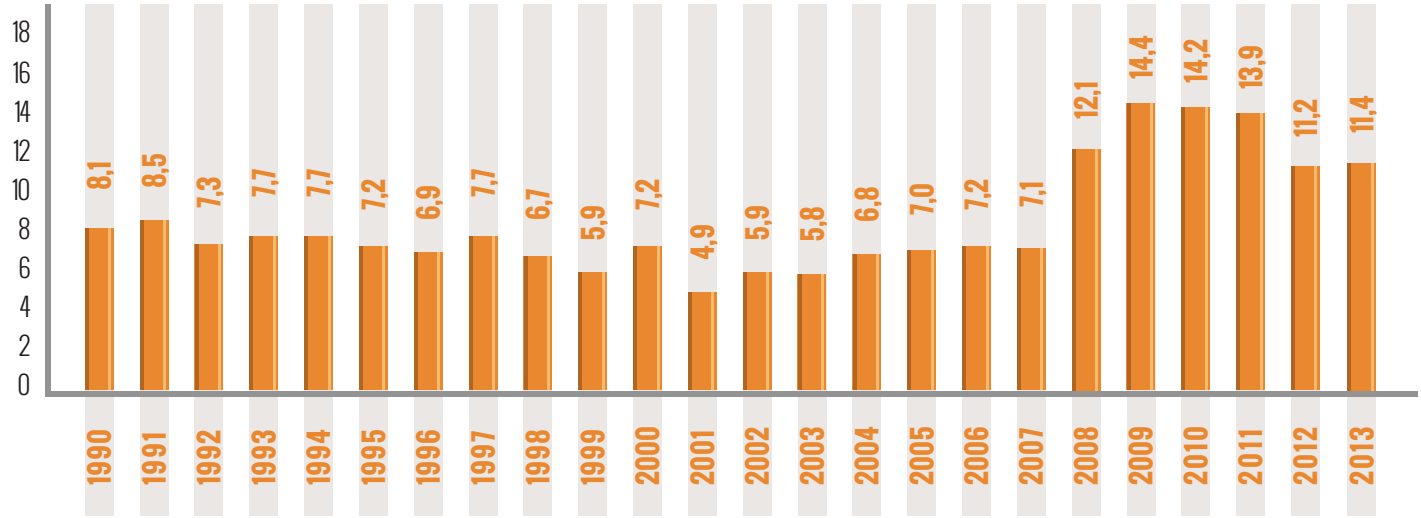
Tablo 13 : GAP'a Yapılan Kamu Yatırım Tahsisleri (1990-2013)

(Bin TL)

Yıllar	Türkiye		GAP		GAP'ın Türkiye İçindeki Payı (%)
	Cari Fiyatlarla	2013 Yılı Fiyatlarıyla	Cari Fiyatlarla	2013 Yılı Fiyatlarıyla	
1990	25 084	29 898 383	2 038	2 429 154	8,1
1991	39 800	28 052 079	3 398	2 394 999	8,5
1992	66 133	29 011 550	4 856	2 130 254	7,3
1993	103 154	27 714 642	7 823	2 101 825	7,6
1994	182 703	21 646 223	13 755	1 629 660	7,5
1995	226 652	15 640 266	16 321	1 126 241	7,2
1996	515 657	19 794 221	35 618	1 367 247	6,9
1997	1 008 100	21 417 346	77 536	1 647 272	7,7
1998	2 535 000	31 076 057	169 715	2 080 502	6,7
1999	3 560 000	28 882 609	208 891	1 694 752	5,9
2000	5 905 000	33 371 326	422 618	2 388 370	7,2
2001	6 887 000	23 206 791	338 887	1 141 931	4,9
2002	9 835 000	24 359 645	577 842	1 431 218	5,9
2003	12 464 000	26 384 478	724 689	1 534 061	5,8
2004	11 977 543	22 369 952	818 253	1 528 217	6,8
2005	16 174 256	29 369 767	1 131 637	2 054 865	7,0
2006	17 521 667	27 813 685	1 262 913	2 004 733	7,2
2007	17 076 806	26 438 087	1 220 505	1 889 570	7,1
2008	17 123 197	23 395 991	2 063 346	2 819 218	12,1
2009	21 534 153	29 486 086	3 092 933	4 235 063	14,4
2010	27 795 290	37 580 493	3 960 763	5 355 131	14,2
2011	31 286 345	36 335 114	4 334 174	5 033 592	13,9
2012	38 168 774	40 191 719	4 261 396	4 487 250	11,2
2013	45 649 121	45 649 121	5 202 204	5 202 204	11,4

Kaynak: GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı

Grafik 7 : GAP Yatırım Tahsislerinin Türkiye İçindeki Payı (%)

GAP Yatırım Tahsislerinin Türkiye İçindeki Payı (%)

GAP kapsamındaki yatırımlar büyük ölçüde kamu kaynaklarıyla finanse edilmiştir. Dış kaynak daha çok HES'lerin elektro mekanik teçhizatı temininde hükümet kredisi olarak

kullanılmış olup, 2 milyar ABD Doları eşdeğerindedir. Bunun dışında Birecik Barajı yap-işlet-devret modeli ile Karkamış Barajı da anahtar teslimi yöntemi ile yapılmıştır (Tablo 14).

Tablo 14 : GAP Kapsamında Sağlanan Krediler

Proje Sahibi	Proje Adı	Karakteristik	Başlama Bitiş Tarihi	Kredi Kaynağı	Döviz Türü	Temin Edilen Kredi
DSİ	Karakaya Projesi	Makine alımı	1971-1991	İsviçre Bank.	SFr	562 227
		İnşaat		IBRD	\$	120 000
				AYB	ECU	85 000
				İtalya Hükümeti	\$	85 000
DSİ	Atatürk Bar.ve HES	Makine alımı	1975-1996	ABD Eximbank	\$	110 000
		Müşavir Firmalar		İsviçre Bank.	SFr	56 496
		Elektro-mek.don.		Almanya-İsviçre	SFr	1 029 000
DSİ	Kralkızı-Dicle Pr.	Enerji ve tarım	1981-1998	AKSKF	\$	69 000
DSİ	Batman Projesi	Enerji ve tarım	1985-1999	AKSKF	\$	32 169
				KfW	\$	21 242
DSİ	Çınar-Göksu Projesi	Tarım	1986-1995	AKSKF	\$	17 755
DSİ	Adıyaman-Çamgazi	Tarım	1986-1997	AKSKF	\$	22 000
DSİ	Karkamış Bar. HES	Enerji	1993-2001	Avusrurya-Alman-Fransa Bnk.Kon.	ATS	1 250 000
					\$	77 500
DSİ	Şanlıurfa İçmesuyu		1979-2006	İslam Kalkın.Bnk.	\$	19 200
DSİ	Diyarbakır İçmesuyu	Aritma Tesisi	1993-2001	Fransa Hükümeti	FFr	60 000
DSİ	Gaziantep İçmesuyu	Aritma Tesisi	1990-2000	Almanya Hük.	DM	25 000
				Fransa Hükümeti	FFr	120 000
GASKİ Gn.Md.		Atıksu Aritma Tes				
KHGM	Ş.Urfa-Havi Su Temini	1098 ünite su	1992-1996	AKSKF	\$	31 000
Gaziantep Üniv.	Araşt.ve Uyg.Hast.	İnşaat-400 yatak	1990-2000	AKSKF	\$	6 000
San.ve Tic.Bak.	Gaziantep OSB II	500 ha tevsii	1987-1996	AKSKF	\$	6 700

GAP İdaresi 1994 - 2013 döneminde yürüttüğü çeşitli projeler için toplam **10,9** milyon ABD Doları ve **66** milyon Avro tutarında hibe finansman sağlamıştır (**Tablo 15**).

Tablo 15: GAP İdaresi Tarafından Sağlanan Hibeler

Finansman Kaynağı	Proje Adı	Yılı	Hibe Miktarı (ABD Doları)
ABD Ticaret ve Kalkınma Teşkilatı	GAP Uluslararası Havalimanı	1994-1994	720 000
	GAP Coğrafi Bilgi Sistemi	1995-1995	377 000
Kanada Uluslararası Kalkınma Teşkilatı	GAP Bölgesi Hasat Sonrası Teknolojileri	1994-1996	284 000
	Atatürk Baraj Gölü Çevresi Alt-Bölge Gelişme Planı	1994-1996	249 000
Fransa Hükümeti	Sulama Kanalları Regülasyonu ve Sulama Teknolojileri Projesi	1989-1991	187 266
	Küçük Yerleşimlerde Atıksuların Yeniden Kullanımı		540 000
Dünya Bankası	Şanlıurfa Harran Ovaları Tarla içi Köy Geliştirme Projesi	1999-1999	300 000
	GAP Kentsel Planlama ve Sanitasyon	1999-1999	350 000
ABD Ulusal Sağlık Örgütü	GAP Sağlık Çalışması		150 000
Dünya Sağlık Teşkilatı (WHO)	Sıtma Hizmetleri	1998-1999	200 000
ABD Ortak Dağıtım Komitesi (UDC)	Sokakta Çalışan Çocukların Rehabilitasyonu Projesi		100 000
Uluslararası Çalışma Teşkilatı (ILO)	Sokakta Çalışan Çocukların Rehabilitasyonu Projesi		30 000
	Kendi İşini Kur Projesi	2000-2001	30 000
GAP-FAO Kırsal Kalkınma Programı	10 proje		430 000
İsrail	Sulama Teknolojileri		70 000
	Atıksuyun Geri kazanımı		50 000
Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)	Sürdürülebilir Kalkınma Programı	1997-2004	5 900 000
(İsviçre Hükümeti)	(6 Proje için)		(2 200 000)
İsveç Hükümeti (SIDA)	GAP Bölgesi'nde Kadının Güçlendirilmesinde Yenilikler Projesi	2008-2012	950 000
TOPLAM (DOLAR)			10 917 266
Finansman Kaynağı	Proje Adı	Yılı	Hibe Miktarı (EURO)
Avrupa Birliği (AB)	GAP Bölgesel Kalkınma Programı	2004-2007	47 000 000
Avrupa Birliği (AB)	Türkiye'nin Az Gelişmiş Bölgelerindeki Kadın ve Kadın STK'larının Güçlendirilmesi Hibe Programı	2010-2013	5 000 000
Avrupa Birliği (AB)	GAP Sel Projesi	2008-2010	14 000 000
AB TOPLAMI (EURO)			66 000 000

GAP EYLEM PLANI'NIN FİNANSMANI

5. GAP Eylem Planı'nın Finansmanı

GAP Eylem Planı kapsamında yer alan eylemler için **2008-2012** döneminde, **2008** yılı fiyatlarıyla, toplam **26,7** milyar TL'lik kaynağa ihtiyaç bulunmaktadır. Söz konusu kaynağın **7,3** milyar TL'lik kısmı Eylem Planı olmaksızın mutad olarak bütçe kapsamında tahsis edilecek kısımdan oluşmaktadır. Bu dönemde Eylem Planı için gereken ek finansman ihtiyacı **19,4** milyar TL olup, bu tutarın **4,9** milyar TL'lik kısmının merkezi bütçe dışından, **14,5** milyar TL'lik kısmının ise merkezi bütçe kapsamında finanse edilmesi öngörülmektedir.

Tablo 16: GAP Eylem Planı Finansman Tablosu

(2008 Yılı Fiyatlarıyla, Bin TL)

Eksen/Eylem	Toplam Finansman İhtiyacı	Hâlihazırda Öngörülen Olağan Kaynak	Eylem Planı Sonucunda Ek Finansman İhtiyacı	Merkezi Bütçe Dışı Finansman Kaynakları	2008-2012 Merkezi Bütçeden Öngörülen Ek Kaynak
Ekonomik Kalkınmanın Gerçekleştirilmesi	1 344 213	247 377	1 096 836	0	1 096 836
Sosyal Gelişiminin Sağlanması	5 114 770	2 416 618	2 698 152	0	2 698 152
Altyapının Geliştirilmesi	20 099 067	4 622 808	15 476 259	4 882 046	10 594 213
Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi	121 125	200	120 925	0	120 925
Yedek Ödenek	22 890	0	22 890	0	22 890
Genel Toplam	26 702 065	7 287 003	19 415 062	4 882 046	14 533 016

Kaynak: GAP Eylem Planı (2008-2012)

GAP EP kapsamındaki yatırımlara **2008-2012** döneminde, **2012** yılı fiyatlarıyla, revize ödeneklerle birlikte toplam **18,2** milyar TL kaynak tahsis edilmiştir (**Tablo 17**). **2008-2012** dönemi harcaması ise toplam **14,7** milyar TL olmuştur (**Tablo 18**).

Tablo 17: GAP Eylem Planı 2008-2012 Dönemi Yatırım Tahsisleri (2012 Yılı Fiyatlarıyla, Bin TL) (*)

Eksen/Eylem	2008 Yılı Yatırımı	2009 Yılı Yatırımı	2010 Yılı Yatırımı	2011 Yılı Yatırımı	2012 Yılı Yatırımı	2008-2012 Toplam
Ekonomik Kalkınmanın Gerçekleştirilmesi	130 527	276 188	429 712	330 110	276 736	1 443 273
Sosyal Gelişiminin Sağlanması	645 113	820 232	1 001 202	1 140 192	917 117	4 523 856
Altyapının Geliştirilmesi	1 545 876	2 172 932	3 198 555	2 730 732	2 543 688	12 191 783
Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi		13 622	2 996	1 926	2 750	21 294
Yedek Ödenek	23 786					23 786
Genel Toplam	2 345 302	3 282 974	4 632 465	4 202 960	3 740 291	18 203 992

(*): Revize Ödenek

Tablo 18: GAP Eylem Planı 2008-2012 Dönemi Yatırım Harcamaları (2012 Yılı Fiyatlarıyla, Bin TL)

Eksen/Eylem	2008 Yılı Harcama	2009 Yılı Harcama	2010 Yılı Harcama	2011 Yılı Harcama	2012 Yılı Harcama	2008-2012 Toplam Harcama
Ekonomik Kalkınmanın Gerçekleştirilmesi	124 630	248 919	384 006	330 682	172 732	1 260 968
Sosyal Gelişiminin Sağlanması	586 441	720 420	827 351	992 445	873 099	3 949 756
Altyapının Geliştirilmesi	1 252 210	1 677 849	2 503 787	2 110 609	1 909 863	9 454 318
Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi		12 390	2 996	1 889	2 060	19 335
Genel Toplam	1 963 281	2 659 578	3 718 140	3 435 625	2 957 754	14 684 377

GAP BÖLGESİ SEKTÖREL VERİLERİ

6. GAP Bölgesi Sektörel Verileri

6.1. Tarım Sektörü

GAP Bölgesi'nin doğal kaynak potansiyeli yüksektir. Yer üstü su kaynağı açısından Fırat ve Dicle nehirlerinin yıllık ortalama debisi **53** milyar m³/yıl, nehirlerin ana kol debileri ise sırasıyla, **30** milyar m³ ile **16,7** milyar m³'tür. Bölge'nin yıllık toplam **46,7** milyar m³ düzeyindeki ana kol akarsu potansiyeli, Türkiye toplam akarsu potansiyelinin **%28,5**'ini oluşturmaktadır. Bölge'nin yer altı suyu potansiyeli, toplam **1,5** milyar m³ olarak tahmin edilmektedir.

İşlemeli tarıma elverişli I., II. ve III. sınıf arazi miktarı **2.467,5** bin ha olup, toplam arazinin **%33**'ü kadardır. Kısıtlı işlemeye uygun **649,3** bin ha arazi de (IV. sınıf) hesaba katıldığında, Bölge topraklarının **%42,2**'si tarıma elverişli görülmektedir.

Tarıma kazandırılabilir taşlı arazi miktarı **266** bin ha'dır. Bunun **%60**'ı Şanlıurfa ili sınırları içerisinde.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin toplam arazi varlığının (**7,5** milyon ha) **%43,6**'sı bitkisel üretim (**3.290.575** ha), **%29,4**'ü çayır-mera (**2.214.473** ha) ve **%19,2**'si orman-fundalık (**1.451.185** ha) arazisidir. Türkiye'de ortalama işletme büyüklüğü **61** dekar iken, GAP Bölgesi'nde ortalama **104,8** dekar olup, Türkiye ortalama işletme büyüklüğünün hayli üstündedir.

Bölge'de yaklaşık **2,1** milyon ha'lık brüt alan sulama potansiyeline sahiptir. Bu, Türkiye'nin ekonomik olarak sulanabilir arazisinin **%20**'sini oluşturmaktadır. DSİ Genel Müdürlüğü, Fırat-Dicle Havzası'nda, yaklaşık **1,8** milyon ha alanda sulama imkanı oluşturacaktır. Buna ek olarak, mülga Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü (KHGM) projelerinin **200** bin ha ve halk sulamalarının ise **100** bin ha brüt alanda sulama potansiyelinin bulunduğu tespit edilmiştir.

Bölge kırsal alanı agro-ekolojik yapılara ve üretim imkanlarına sahip bulunmaktadır. Planlama çalışmalarında, agro-ekolojik açıdan birbirinden farklılık gösteren **22** adet bölge tespit edilmiştir. Sulama alanları ile sulama dışı alanların gelir yapıları farklı potansiyel taşıdığı gibi söz konusu bölgelerin alt bölgeleri de farklı gelir imkanlarına sahip bulunmaktadır. **GAP** İdaresi tarafından planlama sürecinde Bölge'nin **7** iline bağlı **21** köyünde gerçekleştirilen bir gözlem çalışmasının sonuçlarına göre, dağlık bölgelerdeki köylerin gelir düzeyi, ovada ve çok sınırlı alanlarda sulama imkanına sahip bulunan köylerdeki gelirin **1/3**'ü düzeyini ancak yakalayabilmektedir. Bu bağlamda, sadece işletme ve köy düzeyinde sürdürülecek kalkınma faaliyetlerinin sınırlı sonuçlar vereceği gözlenmekte, bu nedenle benzerlik gösteren kırsal alt bölgeler düzeyinde kalkınmanın ekonomik ve sosyal bir çok dinamiğe dayandırılması ihtiyacı doğmaktadır. Özellikle, kamu hizmetlerini bütünleştiren ve eş zamanlı sunulmasına imkan veren kalkınma programlarının katılımcı bir süreçle hayata geçirildiği katılımcı kırsal kalkınma yaklaşımı önem kazanmaktadır.

Bölge'de **2013** yılında gerçekleşen ürün deseninde sulu tarım alanlarında pamuk başat üründür. **GAP** Bölgesi, Türkiye pamuk üretiminin yaklaşık **%58**'ini karşılamakta olup, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ni **%57** ile Akdeniz ve **%20** ile Ege bölgeleri izlemektedir. Türkiye'de yetiştirilen bitkisel ürünlerden kırmızı mercimeğin **%98**'i, Antepfıstığı'nın **%85**'i, arpanın **%16**'sı, durum buğdayının **%46**'sı ile mısırın **%27**'si yine **GAP** Bölgesi'nden karşılanmaktadır. Bölge'de sulamaların devreye girmesiyle birlikte özellikle yaş sebze, meyve ve endüstri bitkilerinin üretimlerinde büyük artışlar meydana gelmiştir.

Aşağı Fırat Projesi kapsamında yer alan Şanlıurfa - Harran Ovaları sulama alanında, kuru tarımdan sulu tarıma geçişle birlikte, üretim yapısı ve ilişkilerinde önemli değişimler yaşanmış ve tarımsal hasıla artmıştır. Bazı ürünlerin verimliliğinde görülen artışlar, özellikle sulu tarım koşullarında yetiştirilen pamuk ve mısırdaki önemli sayılabilecek düzeylere varmıştır.

6.1.1. Sulama Yatırımları

6.1.1.1 Tamamlanan Ana Kanallar

Eylem Planı çerçevesinde DSI tarafından 2008-2013 döneminde **934.746** m anakanal tamamlanmıştır.

Tablo 19: DSI Tarafından 2013 Sonu İtibariyle Tamamlanan Ana Kanallar (2013 Sonu) (m)

İşin Adı	Toplam Anakanal Uzunluğu (m)	Tamamlanan Anakanal Uzunluğu (m)	Kalan Anakanal Uzunluğu (m)
Yukarı Harran Anakanalı	86 372	86 372	
Batman Sağ Sahil Cazibe Anakanalı	141 335	139 800	1 535
Batman Sol Sahil Cazibe Anakanalı	112 945	111 420	1 525
Kayacık Ovası Anakanalı	48 343	37 200	11 143
Bozova Pompaj Sulaması Güneşlik Anakanalı 2. kısım	59 538	52 033	7 505
Bozova Pompaj 2. Kısım Anakanalı	83 567		83 567
Belkız-Nizip Anakanalı	37 839	37 839	0
Kralkızı Dicle Pompaj Sulaması 1. Kısım	113 879	113 879	0
Kralkızı Dicle Cazibe 1. Kısım Anakanalı	25 692	25 692	0
Kralkızı Dicle Cazibe 2. Kısım Anakanalı	26 980	23 980	3 000
Kralkızı Dicle Cazibe 3. Kısım Anakanalı	33 825	33 825	0
Kralkızı Dicle Cazibe 3. Kısım Anakanalı İkmal	27 885	300	27 585
Kralkızı Dicle Cazibe 4. Kısım Anakanalı	68 126	26 230	41 896
Aşağı Mardin 1. Kısım Anakanalı	28 530	28 530	0
Aşağı Mardin 2. Kısım Anakanalı	42 762	42 762	0
Aşağı Mardin 3. Kısım Anakanalı	37 308	37 308	0
Aşağı Mardin 3. Kısım Anakanalı İkmal	25 321	19 300	6 021
Suruç Ovası Pompaj Sulaması Ana İletim Kanalı 1. Kısım	29 150	29 150	0
Suruç Ovası Pompaj Sulaması Ana İletim Kanalı 2. Kısım (Suruç Tüneli)	18 766	18 107	659
Suruç Ovası Pompaj Sulaması Ana İletim kanalı 3. Kısım	1 112	112	1 000
Suruç Ovası Pompaj Sulaması Sol Sahil Anakanalı	46 304	46 304	0
Suruç Ovası Pompaj Sulaması Sağ Sahil Anakanalı	24 603	24 603	0
Silvan Barajı İletim Kanalı 1. Kısım (Babakaya Tüneli-İletim Kanalı)	12 805	0	12 805
Silvan Barajı İletim Kanalı 2. Kısım (Silvan Tüneli)	11 377	0	11 377
Toplam	1 144 364	934 746	209 618

Kaynak: DSI Genel Müdürlüğü, 2014 Ocak

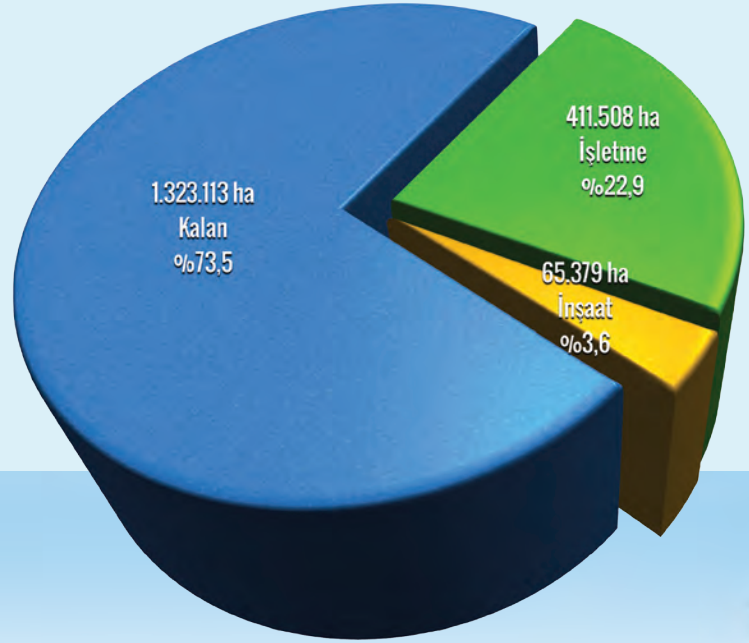
6.1.1.2. Sulamaya Açılan Alanlar

GAP Bölgesi'nde 1,8 milyon ha alanın sulamaya açılması planlanmıştır. 2013 yılı sonu itibarıyla Fırat-Dicle Havzası'nda toplam 411.508 ha alan sulamaya açılmıştır. 65.379 ha alanda halen sulama şebeke inşaatı devam etmekte olup, 1.323.113 ha alan planlama aşamasındadır. Sulama projelerinin %22,9'u işletmededir.

Kaynak: DSİ Genel Müdürlüğü, 2014 Ocak

Grafik 8: DSİ Tarafından Sulamaya Açılan Alanlar (%) (2013)

GAP SULAMA PROJELERİ

Tablo 20: DSI Tarafında GAP Bölgesi'nde Sulamaya Açılan Alanlar (2013 Sonu)

İşin Adı	Sulama Alanı (ha)	Sulamaya Açılan Alan (ha)
Kralkızı-Dicle Pompaj Sulaması 1. Kısım	23 085	11 692
Kralkızı-Dicle Cazibe Sulaması 1. Kısım	1 336	1 336
Batman Sol Sahil Sulaması	18 758	13 000
Batman Sağ Sahil Sulaması	18 593	8 000
Devegeçidi Sulaması	10 600	10 600
Silvan 1. ve 2. Kısım Sulaması	8 790	8 790
Nusaybin Çağ-Çağ Sulaması	8 600	8 600
Çınar-Göksu Sulaması	4 234	4 234
Garzan-Kozluk Sulaması	3 973	3 973
Silopi-Nerdüş Sulaması	2 740	2 740
Derik-Dumluca Sulaması	1 860	1 860
10. Bölge Küçük Su İşleri Toplamı	3 258	3 258
Bozova Pompaj Sulaması 1. Kısım	8 669	8 669
Bozova Merkez Pompaj Sulaması	1 080	1 080
Bozova Pompaj Sulaması 3. Kısım Şebeke İnşaatı	16 291	
Yaylak Ovası Sulaması	18 322	18 322
Yukarı Harran Sulaması	13 455	13 455
Şanlıurfa Ovası 2. Kısım İnşaatı	35 192	35 192
Şanlıurfa Ovası 3. Kısım İnşaatı	15 368	15 368
Harran Ovası Sulaması 3. Kısım İnşaatı	22 861	22 861
Harran Ovası Sulaması 4. Kısım İnşaatı	23 738	23 738
Harran Ovası Sulaması 5. Kısım İnşaatı	22 045	22 045
Harran Ovası Sulaması 6. Kısım İnşaatı	28 683	28 683
Suruç Ovası Pompaj Sulaması Taşbasan Sağ Sahil Sulama Şebekesi İnşaatı	17 657	8 500
Suruç Ovası Pompaj Sulaması Taşbasan Sol Sahil II. Kısım Sulama Şebekesi İnşaatı	20 187	8 000
Bozova Buğdayhöyük Sulaması	2 770	2 770
Paşabağ Sulaması	400	400
Akçakale YAS Sulaması	10 255	10 255
Ceylanpınar YAS Sulaması	9 000	9 000
Hacıhıdır Sulaması	2 080	2 080
15. Bölge Küçük Su İşleri Toplamı	900	900
Çamgazi Sulaması	8 000	8 000
Belkıs-Nizip Sulaması	10 164	10 164
Kayacık Ovası Sulaması	20 000	12 000
Samsat Pompaj Sulaması	2 806	2 806
Hancağz Sulaması	6 945	6 945
20. Bölge Küçük Su İşleri Toplamı	4 939	4 939
TİGEM Ceylanpınar YAS Sulaması		57 253
Genel Toplam	429 395	411 508

Kaynak: DSI Genel Müdürlüğü, 2014 Ocak

Tablo 21: 2013 Yılı İçerisinde Sulamaya Açılan Alanlar (ha)

İşin Adı	Sulamaya Açılan Alan (ha)
Kralkızı - Dicle Pompaj Sulama 1. Kısım	5 000
Kralkızı - Dicle Cazibe Sulama 1. Kısım	1 336
Batman Sol Sahil Sulaması	6 000
Batman Sağ Sahil Sulaması	5 000
Suruç Ovası Pompaj Sulama Taşbasan Sağ Sahil Sulama Şebekesi İnşaatı	8 500
Suruç Ovası Pompaj Sulama Taşbasan Sol Sahil II. Kısım Sulama Şebekesi İnşaatı	8 000
Toplam	33 836

Kaynak: DSİ Genel Müdürlüğü, 2014 Ocak

Tablo 22: İnşaatı Devam Eden Projeler (2013 Sonu)

İşin Adı	Sulama Alanı (ha)	İnşaatı Devam Eden Alan (ha)
Kralkızı-Dicle Pompaj Sulama 1. Kısım	23 085	11 393
Batman Sol Sahil Sulaması	18 758	5 758
Batman Sağ Sahil Sulaması	17 881	10 593
Suruç Ovası Pompaj Sulaması Taşbasan Sağ Sahil Sulama Şebekesi İnşaatı	17 657	9 157
Suruç Ovası Pompaj Sulaması Taşbasan Sol Sahil II. Kısım Sulama Şebekesi İnşaatı	20 187	12 187
Bozova Pompaj Sulaması 3. Kısım Şebeke İnşaatı	16 291	16 291
Genel Toplam	115 907	65 379

Kaynak: DSİ Genel Müdürlüğü, 2014 Ocak

Tablo 23: Yıllar İtibarıyla Sulamaya Açılan Alanlar (2013 Sonu)

Yıllar	Sulama Alanı (ha)	Yıl İçinde İşletmeye Açılan Net Sulama Alanı (ha)
2002	198 854	4 758
2003	206 954	8 100
2004	224 604	17 650
2005	245 613	21 009
2006	262 335	16 722
2007	272 972	10 637
2008	287 295	14 323
2009	300 397	13 102
2010	308 535	8 138
2011 (DSİ 4.630 ha-TİGEM 57.253 ha)	370 418	61 883
2012	377 672	7 254
2013	411 508	33 836

Kaynak: DSİ Genel Müdürlüğü, 2014 Ocak

6.1.2. Sulama Yönetimi

DSİ Genel Müdürlüğü tarafından inşa edilen sulamaların yönetimi, tüm Türkiye’de olduğu gibi **GAP** Bölgesi’nde de kullanıcılara devredilmektedir. Bu kullanıcılar şunlardır:

- **42** adet Sulama Birliği
- **6** adet Köye Hizmet Götürme Birliği
- **10** adet Sulama Kooperatifi
- **GAP** Uluslararası Tarımsal Araştırma ve Eğitim Merkezi
- **GAP** Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü

6.1.3. Traktör Sayısı

Tarımın temel girdilerinden biri olan makine kullanımında olumlu değişimler yaşanmış; **1995** yılında **37** bin olan traktör sayısı **2005**’te **49.699**’a, **2010**’da **56.072**’ye, **2013**’de **63.814**’e ulaşmıştır. Türkiye’de bulunan traktörlerin **%5,7**’si Bölge’de bulunmaktadır.

Tablo 24: GAP Bölgesi ve Türkiye Traktör Sayısı (2005, 2010, 2013)

İli	Paletli			Tek Akslı			İki Akslı			Toplam		
	2005	2010	2013	2005	2010	2013	2005	2010	2013	2005	2010	2013
TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	1	1	1		110	1231	19 476	22 239	26 424	19 477	22 350	27 656
TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)				2	115	361	21 641	23 034	24 742	21 643	23 149	25 103
TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)	2	3	3	4	859	1 886	8 573	9 711	9 166	8 604	10 573	11 055
GAP	3	4	4	6	1 084	3 478	49 690	54 984	60 332	49 699	56 072	63 814
TÜRKİYE	207	199	186	16 169	25 411	53 365	1 005 985	1 071 073	1 060 009	1 022 361	1 096 683	1 113 560
GAP/Türkiye (%)	1,4	2,0	2,2	0,0	4,3	6,5	4,9	5,1	5,7	4,9	5,1	5,7

Kaynak: Tarımsal Alet Makine Sayıları, TÜİK, 2014

2013 yılı itibarıyla Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde en fazla traktör **TRC1**’de yer alan Gaziantep, Adıyaman, Kilis illerinde (**27.656** adet), en az traktör ise **TRC3** kapsamında yer alan Mardin, Batman, Şırnak, Siirt illerinde (**10.055** adet) bulunmaktadır.

6.1.4. Hayvancılık

GAP Bölgesi'nde hayvancılık, bitkisel üretime koşut bir gelişme sağlayamamıştır. **1990-2013** döneminde GAP Bölgesi'ndeki hayvan varlığında, tüm ülke genelinde olduğu gibi, önemli düşüşler olmuştur. Yaşanan olağan dışı durumlar nedeniyle Bölge'de Türkiye geneline göre daha yüksek oranlarda azalmalar belirlenmiştir. **1990-2013** dönemi incelendiğinde tiftik keçisi ve koyun varlığı hariç sığır ve kıl keçisi varlığında **1995** yılından itibaren bir artışın yaşandığı görülmektedir.

Buna göre **1990-2013** döneminde, sığır varlığında **%22,5**, kıl keçisinde **%2,9** oranında bir artış varken, koyun varlığında **%-16,4** ve keçi varlığında da **%-67,5** oranında bir düşüş olmuştur. Ancak bu düşüş **2000** yılına göre daha azdır. Hayvan varlığındaki bu değişimler Türkiye genelinde de yaşanmaktadır. Özellikle tiftik keçisinde (**%-86,9**) yaşanan bu düşüş önlem alınmaz ise ırkı yok olma tehlikesi ile karşı karşıya getirmektedir (**Tablo 25-26**). Ayrıca yerli ırlara dayalı hayvansal üretim de düşük verimliliğin önemli bir nedenidir.

Tablo 25: GAP Bölgesi'nin Yıllara Göre Büyük ve Küçükbaş Hayvan Varlığındaki Değişimi, (1990-2013)

Yıllar	Sığır	Koyun	Kıl Keçisi	Tiftik Keçisi
1990	786 545	5 799 490	1 987 390	63 680
1995	638 640	4 923 660	1 735 150	61 010
2000	649 080	3 909 220	1 268 600	41 270
2005	649 951	3 603 069	1 205 913	17 494
2010	740 278	4 044 657	1 344 804	20 740
2013	963 540	4 844 744	2 045 624	20 686
1990-2013 (%) Değişim	22,5	-16,4	2,9	-67,5

Kaynak: Hayvancılık İstatistikleri, TÜİK, 2014

Tablo 26: Türkiye'nin Yıllara Göre Büyük ve Küçükbaş Hayvan Varlığındaki Değişim, (1990-2013)

Yıllar	Sığır	Koyun	Kıl Keçisi	Tiftik Keçisi
1990	11 377 057	40 553 000	9 698 000	1 279 000
1995	11 789 000	33 791 000	8 397 000	714 000
2000	10 761 000	28 492 000	6 828 000	373 000
2005	10 526 440	25 304 325	6 284 498	232 966
2010	11 369 800	23 089 691	6 140 627	152 603
2013	14 415 257	29 284 247	9 059 259	166 289
1990-2013 (%) Değişim	26,7	-27,7	-6,6	-86,9

Kaynak: Hayvancılık İstatistikleri, TÜİK, 2014

6.1.5. Su Ürünleri

Bölge, su ürünleri açısından yüksek bir potansiyele sahiptir. 2000 yılı itibarıyla, 136 bin ha'lık baraj göl alanı oluşmuş; anılan yılda, 1,5 bin tonu avcılıktan ve 0,4 bin tonu yetiştiricilikten olmak üzere toplam 1,9 bin ton balık üretilmiştir. 2008 yılında avcılık ve yetiştiricilikten toplam 3,4 bin ton ve balık üretilmiş olup, 2013 yılında ise üretim 9,5 bin tona ulaşmıştır. GAP Bölgesi'nde yapılan yetiştiriciliğin Türkiye içerisindeki payı %1,4'ten %7,1 çıkmıştır. Özellikle yetiştiricilikteki artış çarpıcıdır.

Tablo 27: GAP Bölgesi Su Ürünleri (2008-2013)

İller	Avcılık (Ton)	Yetiştiricilik (Ton)	Avcılık (Ton)	Yetiştiricilik (Ton)
	2008		2013	
Adıyaman	821	86	743	308
Batman			4,5	840
Diyarbakır	6	80	107	1329
Gaziantep	175	388	174	1164
Kilis			4	-
Mardin	1	512	2	91
Siirt		26	3	28
Şanlıurfa	268	513	632,5	4126
Şırnak			3	40
GAP	1.271	2.123	1.673	7.926
Türkiye	21.352	152.186	244.117,5	111.350
GAP'ın Payı (%)	5,9	1,4	6,9	7,1

Kaynak: Su Ürünleri İstatistikleri, TÜİK, 2014

6.2. Enerji Sektörü

GAP kapsamında 2013 yılı itibarıyla 10 hidroelektrik santrali tamamlanmış; GAP enerji yatırımlarında %74 oranında fiziki gerçekleşme sağlanmıştır. Bu çerçevede GAP, belli bir süreden beri Türkiye ekonomisine ve Bölge halkının refahına doğrudan katkı sağlamaktadır.

Karakaya, Atatürk, Kralkızı, Dicle, Batman, Birecik, Karkamış, Şanlıurfa, Çağçağ ve Erkenek HES'lerinin işletmeye alınışından 2013 yılı sonuna kadar 392,1 milyar kilovat-saat elektrik

enerjisi üretilmiş olup, üretilen bu enerjinin parasal değeri 23,5 milyar ABD Doları'dır (1kWh=6 sent).

2013 yılında ülke genelinde üretilen 59,3 milyar kilovat-saat hidrolik enerji içinde GAP'ın payı 16,9 milyar kilovat-saat ile %28,5'tur.

Yine 2013 yılında Türkiye'nin 239,1 milyar kilovat-saatlik toplam enerji üretimi (termik, hidrolik, rüzgar ve diğer) içinde GAP'ın payı %7,1 olmuştur (Tablo 29).

Tablo 28: GAP Enerji Projelerinde Fiziki Gerçekleşme Durumu

Adı	Kurulu Güç (MW)	Enerji Üretimi (GWh)	Projenin Hangi Safhada Olduğu	İşletmeye Geçiş Yılı
FIRAT HAVZASI	5.309	19.992		
Karakaya Barajı ve HES	1800	7 354	İşletme	1987
Atatürk Barajı ve HES	2 400	8 900	İşletme	1993
Birecik Barajı ve HES	672	2 516	İşletme	2000
Karkamış Barajı ve HES	189	652	İşletme	1999
Şanlıurfa HES	50	124	İşletme	2006
Büyükçay Barajı, HES ve Sulaması	30	84	Master Plan	
Koçali Barajı, HES ve Sulaması	40	120	Master Plan	
Sırımtaş Barajı ve HES	19	87	İnşaa	
Kahta Barajı ve HES	75	71	Master Plan	
Fatopaşa HES	22	32	Master Plan	
Erkenek	12	52	İşletme	2010
DİCLE HAVZASI	2.147	7.045		
Dicle Barajı ve HES	110	296	İşletme	1999
Kralkızı Barajı ve HES	94	146	İşletme	1998
Batman Barajı ve HES	198	399	İşletme	2003
Ilisu Barajı ve HES	1 200	3 833	İnşaa	
Cizre Barajı ve HES	240	1 208	Kati Proje	
Silvan Barajı ve HES	160	623	İnşaa İhale	
Kayser Barajı ve HES	90	341	Master Plan	
Garzan Barajı ve HES	55	199	Ön İnceleme	
MÜNFERİT PROJELER				
FIRAT HAVZASI	14,4	42		
Çağçağ HES	14,4	42	İşletme	1968
Toplam	7 470	27 079		10 adet

Kaynak: DSI Genel Müdürlüğü, 2014

Tablo 29: Enerji Üretiminde GAP - Türkiye Karşılaştırması
(Milyar kWh)

Yıllar	TÜRKİYE	GAP	GAP/TÜRKİYE
	Hidrolik	Hidrolik	Hidrolik (%)
1995	32.0	16.1	50,0
1996	40.4	19.3	48,0
1997	39.8	19.4	48,7
1998	42.2	20.1	47,5
1999	34.6	14.8	42,7
2000	30.9	12.1	39,2
2001	24.0	11.5	47,9
2002	33.7	12.4	36,8
2003	35.3	15.3	43,3
2004	46.1	22.4	48,7
2005	39.6	18.7	47,2
2006	44.2	21.4	48,5
2007	35.8	18.2	51,0
2008	33.3	15.6	47,0
2009	35.9	12.1	33,7
2010	51,5	17,5	34,0
2011	36,7	17,3	44,4
2012	57,9	19,2	33,2
2013	59,3	16,9	28,5

Kaynak: TEİAŞ Genel Müdürlüğü, 2014
Not: EUAŞ rakamları kullanılmıştır 2014

6.3. Sanayi Sektörü

GAP'la birlikte Bölge'de gerek tarım ve sanayide, gerekse sosyal yaşamda değişimler ve gelişmeler yaşanmaktadır. Özellikle tarımsal alanların sulamaya açılması sonucu üretimde önemli artışlar olmakta ve tarımsal girdileri hammadde olarak kullanan sanayi dalı tekstil ve gıda, hızla gelişme sürecine girmiş bulunmaktadır. Bunun sonucu olarakta ekonomik ve sosyal değişimin hızı her yönüyle artmaya başlamıştır.

6.3.1. Yatırım Teşvikleri

Yatırımların desteklenmesi suretiyle, bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesi, istihdam yaratılması ve uluslararası rekabet gücünün artırılması, tasarrufların katma

değeri yüksek, ileri ve uygun teknolojileri kullanan yatırımlara yönlendirilmesi amaçlanmaktadır.

GAP Bölgesi'ne verilen yatırım teşviklerinin belge sayısının Türkiye içerisindeki payı 2001 - 2008 döneminde %7 civarındadır. GAP Eylem Planı (2008-2012) döneminde yeni yatırım teşvik sistemlerinin uygulanmasıyla, özellikle Haziran 2012'den sonra Bölge'ye yapılan özel sektör yatırımlarında dikkate değer bir artış gözlenmiştir. 2010 ve 2011 yıllarında verilen toplam teşvik belgesi sayısı 984, sabit yatırım tutarı 5.991 milyon TL ve istihdam öngörüsü 22.784 kişi iken, bu rakamlar 2012 ve 2013 yıllarında sırasıyla 1.264 belge, 13.141 milyon TL ve 56.689 kişi olarak gerçekleşmiştir. Belge sayısında %28,5, sabit yatırım tutarında %119,4 ve istihdam sayısında %148,8 artış sağlanmıştır (Tablo 30).

Tablo 30: GAP Bölgesi ve Türkiye Yerli ve Yabancı Yatırım Teşvikleri Belge Sayısı

Toplam Teşvik Belgesi							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
GAP	184	235	221	554	430	532	732
Türkiye	2726	2928	2283	4078	4340	4299	4965
GAP/ Türkiye (%)	6,75	8,03	9,68	13,59	9,91	12,37	14,74
GAP Bölgesi Yatırım Tutarı							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
GAP	747	1295	1143	2392	3599	5010	8131
Türkiye	22006	24733	26514	61794	54167	57523	94612
GAP/ Türkiye (%)	3,39	5,24	4,31	3,87	6,64	8,71	8,59
GAP Bölgesi İstihdam							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
GAP	6621	5508	7488	12688	10096	21965	34724
Türkiye	121452	108983	85043	147094	124855	146792	190003
GAP/ Türkiye (%)	5,45	5,05	8,80	8,63	8,09	14,96	18,28

Kaynak: T.C Ekonomi Bakanlığı, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Müdürlüğü, 03.04.2014 tarihinde yedeklenen veri setinden üretilmiştir.

Not: Yerli ve yabancı yatırım belgesi toplam alınmıştır

6.3.2. İhracat ve İthalat

6.3.2.1. İhracat

Son yıllarda GAP Bölgesi'nden yapılan ihracat düzeyinde de önemli oranda artış kaydedilmiştir. 2000 yılında 503 milyon dolar olan ihracat, 2005 yılında 2,2 milyar dolara, 2007 yılında 3,3 milyar dolara ve 2013 yılında 8,9 milyar dolara ulaşmıştır. GAP Bölgesi'nden yapılan ihracatın Türkiye toplam ihracatı içindeki payı da 2000 yılında yüzde 1,8'den 2013 yılında yüzde 5,9'a yükselmiştir. İhracat değerinin artmasında; mevcut ticaret ağlarının bölge ile entegre hale getirilmesi, mevcut ulaşım ağlarının iyileştirilmesi ve yenilerinin yapılması bölge

ticaretini olumlu yönde etkilemiştir.

Kişi başı ihracat değeri de 2000 yılında 76,2 dolardan, 2005 yılında 320 dolara, 2010 yılında 681,9 dolara ve 2013 yılında 1.096 dolara yükselmiştir. 2000-2013 dönem itibarıyla ülke ihracatı içerisindeki payı %1,8'den %5,9'a çıkmıştır (Tablo 31).

GAP Bölgesi, 2000 yılında 679 olan ihracatçı firma sayısı, 2005 yılında 1.320, 2010 yılında 1.883 ve 2013 yılında 2.674 olmuştur. Bölge, ülke toplam ihracatından aldığı yüzde 8,9'luk pay ile İBBS 1 (12 bölge) bölgeleri içinde İstanbul, Doğu Marmara, Batı Anadolu'dan sonra 4. sırada yer almıştır.

Tablo 31: GAP Bölgesi İl Bazında İhracat Değerleri ve İhracatçı Firma Sayısı

İller	Yıllara Göre İhracat Değeri			Bin Dolar
	2000	2005	2010	2013 *
Adıyaman	4 800	22 207	71 509	86 274
Batman	505	44 434	26 914	92 070
Diyarbakır	7 604	57 349	164 989	236 952
Gaziantep	420 108	1 652 554	3 517 993	6 161 409
Kilis	8 071	4 496	23 296	20 841
Mardin	31 579	171 436	563 835	1 021 065
Siirt	748	5 785	11 324	9 560
Şanlıurfa	15 026	250 740	624 800	1 091 339
Şırnak	15 069	32 392	173 072	153 765
GAP	503 509	2 241 394	5 177 732	8 873 276
Türkiye	27 774 906	73 476 408	113 883 219	151 786 976
GAP/Türkiye (%)	1,81	3,05	4,55	5,85
İller	İhracatçı Firma Sayısı			2013
	2000	2005	2010	2013
Adıyaman	11	21	36	42
Batman	6	35	39	55
Diyarbakır	15	82	128	178
Gaziantep	470	822	1 086	1 697
Kilis	9	15	29	40
Mardin	75	96	207	255
Siirt	4	8	7	14
Şanlıurfa	46	175	220	217
Şırnak	43	66	131	176
GAP	679	1 320	1 883	2 674
Türkiye	25 031	42 156	50 379	60 117
GAP/Türkiye (%)	2,71	3,13	3,74	4,45

Kaynak: TÜİK

(*) Veriler: Maliye Bakanlığı kayıtlarında, firmaların ait olduğu vergi dairelerinin il merkezleri esas alınarak oluşturulmaktadır. 2013 yılı verileri geçici sonuçlardır.

6.3.2.2. İthalat

GAP Bölgesi'nde yapılan ithalat iller ve yıllar bazında incelendiğinde en fazla ithalatın Gaziantep ilinden yapıldığı görülmektedir. Gaziantep ilini Şanlıurfa ve Mardin illeri izlemektedir. Yapılan ithalatın Türkiye toplamı içindeki payı 2000 yılında %1,27'den 2013 yılında %2,95'e yükselmiştir (Tablo 32).

Tablo 32: GAP Bölgesi İl Bazında İthalat Değerleri ve İthalatçı Firma Sayısı

İller	İthalat Değeri				Bin Dolar
	2000	2005	2010	2013 *	
Adıyaman	6 686	24 799	85 425	36 339	
Batman	5 805	6 978	26 900	33 437	
Diyarbakır	12 238	16 347	39 575	66 368	
Gaziantep	510 485	1 686 155	3 430 219	6 657 924	
Kilis	4 374	11 434	49 700	24 649	
Mardin	41 479	30 340	93 013	152 230	
Siirt	719	3 088	36 431	8 295	
Şanlıurfa	37 757	114 511	247 412	318 874	
Şırnak	74 281	10 819	9 493	132 712	
GAP	693 824	1 904 471	4 018 167	7 430 828	
Türkiye	54 502 821	116 774 151	185 544 332	251 650 560	
GAP/Türkiye (%)	1,27	1,63	2,17	2,95	
İller	İhracatçı Firma Sayısı				
	2000	2005	2010	2013	
Adıyaman	24	27	42	48	
Batman	21	23	46	56	
Diyarbakır	46	71	113	119	
Gaziantep	593	841	986	1.214	
Kilis	26	47	31	28	
Mardin	150	87	108	142	
Siirt	4	8	12	15	
Şanlıurfa	199	208	241	276	
Şırnak	104	31	31	36	
GAP	1.167	1.343	1.610	1.934	
Türkiye	39 606	51 302	59 262	67 089	
GAP/Türkiye (%)	2,95	2,62	2,72	2,88	

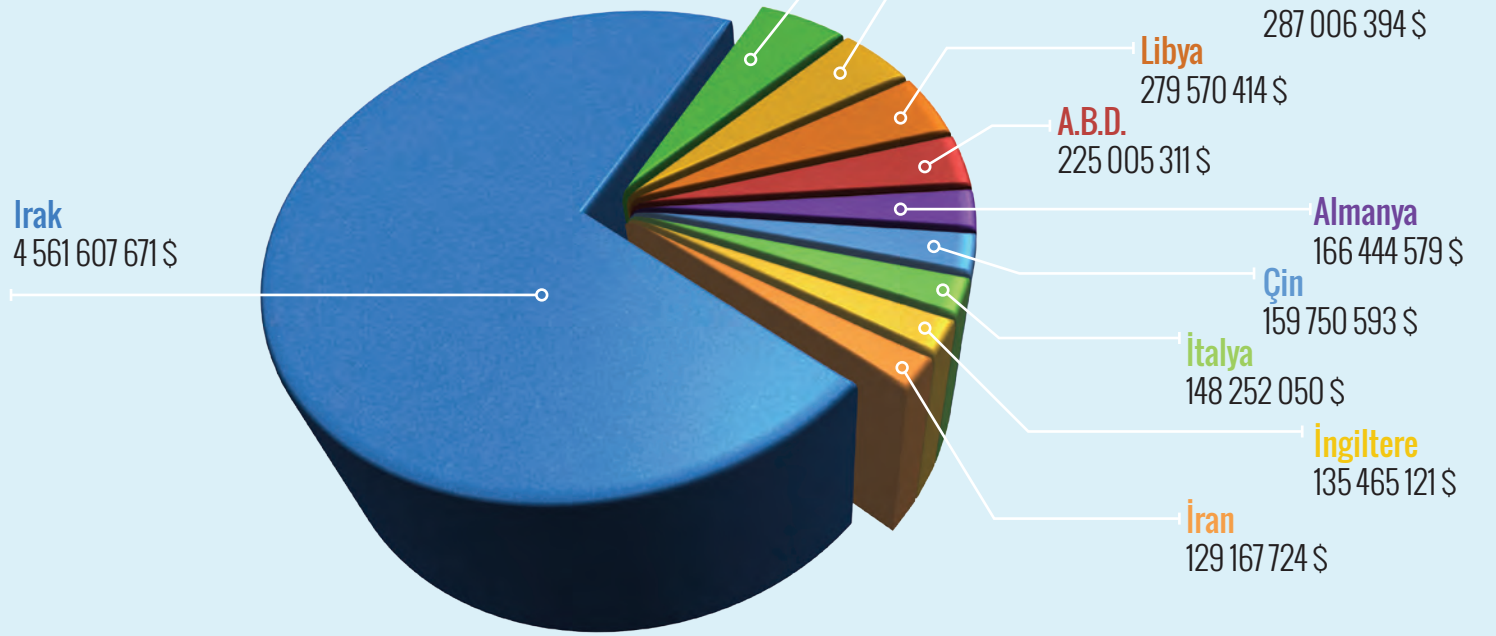
Kaynak: TÜİK

(*) Veriler: Maliye Bakanlığı kayıtlarında, firmaların ait olduğu vergi dairelerinin il merkezleri esas alınarak oluşturulmaktadır. 2013 yılı verileri geçici sonuçlardır.

6.3.2.3. GAP Bölgesi'nin Dış Ticareti

2013 yılı verilerine göre Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden yapılan 8,9 milyar dolar ihracatın 4,6 milyar doları (%51,4) Irak'a yapılmaktadır. Irak'tan sonra Bölge'nin dış ticaretinin

Grafik 9: GAP Bölgesi'nin Ülkeler ile İhracatı (İlk 10 Ülke 2013)(\$)

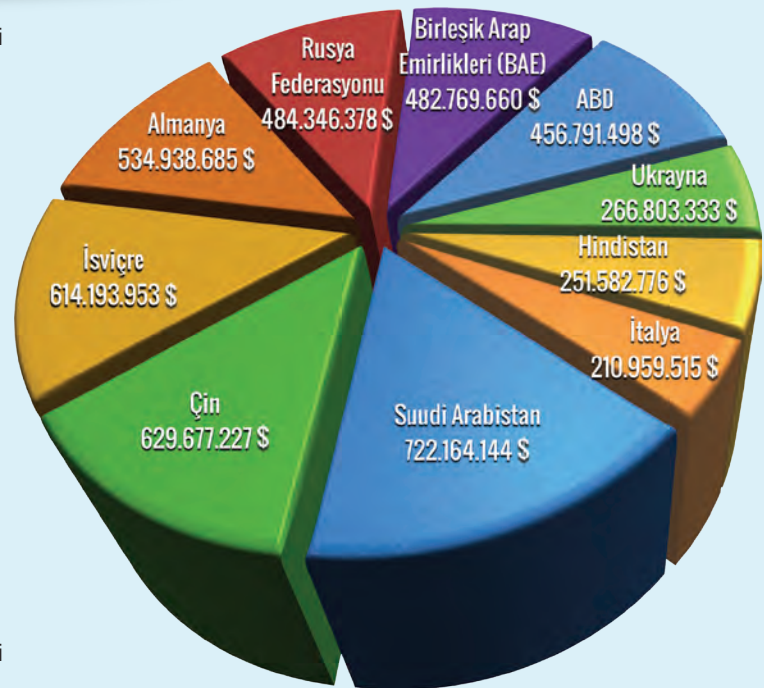

Kaynak: TÜİK

(***) Veriler:** Maliye Bakanlığı kayıtlarında, firmaların ait olduğu vergi dairelerinin il merkezleri esas alınarak oluşturulmaktadır. 2013 yılı verileri geçici sonuçlardır.

Not: İlk 10 ülke alınmıştır.

Grafik 10: GAP Bölgesi'nin Ülkeler ile İthalatı (İlk 10 Ülke, 2013)(\$)

Kaynak: TÜİK

(***) Veriler:** Maliye Bakanlığı kayıtlarında, firmaların ait olduğu vergi dairelerinin il merkezleri esas alınarak oluşturulmaktadır. 2013 yılı verileri geçici sonuçlardır.

Not: İlk 10 ülke alınmıştır.

yoğun olduğu ilk 10 ülke **grafik 9**'da verilmiştir. Bölge'nin 7,4 milyar dolarlık ithalatında ise ilk sırayı 0,7 milyar dolar ile Sudi Arabistan almaktadır (%9,72). Bunu 0,6 milyar dolar ile Çin ve İsviçre izlemektedir (**Grafik 10**).

6.3.3. Organize Sanayi Bölgeleri

GAP'ta tarımsal üretim artışı Bölge sanayiinde bir canlanmaya yol açmış bulunmaktadır. Tarıma dayalı sanayiler başta olmak üzere gelişecek olan diğer sanayi dalları için gerekli altyapı yatırımları da devam etmektedir.

Organize sanayi bölgeleri (OSB) kurulmasının temel amaçları, şehirlerin planlı gelişmesine katkıda bulunmak; sanayinin az gelişmiş bölgelere yaygınlaştırılmasını sağlamak; tarım alanlarının sanayide kullanılmasını disipline etmek; sanayiler arası ilişkinin kolayca gelişmesine yardımcı olmak; sağlıklı, ucuz, güvenilir bir altyapı ve ortak sosyal tesisler kurmak; müşterek arıtma tesisleri ile çevre kirliliğini önlemek olarak sıralanabilir.

GAP Bölgesi'nde 2012 yılı itibarıyla 16 adet OSB tamamlanmıştır.

Tamamlanan OSB'lerde 1.393 firma üretime geçmiş bulunmaktadır. Üretime geçen OSB'lerde; Adıyaman'da 4.382, Batman'da 790, Diyarbakır'da 3.500 Gaziantep'te 75.090, Kilis'de 550, Mardin'de 4.000, Siirt'te 50, Şanlıurfa'da 8.700 ve Şırnak'ta 20 olmak üzere 97.082 kişiye istihdam olanağı sağlanmıştır (Tablo 33).

GAP Bölgesi'nde inşaatı devam etmekte olan üç OSB'de üretimdeki işyeri sayısı 34 olup 711 kişi burada istihdam edilmektedir.

Tablo 33: GAP Bölgesi'nde Tamamlanan OSB'ler

İller	Proje Adı	Alan (ha) (YP de esas alınan)	İmar Planında Planlanan Alan	Parsel Sayısı (*)	Tahsis Edilen Parsel Sayısı	Üretimdeki Firma Sayısı	OSB'de Çalışan Kişi Sayısı
Adıyaman	Merkez 1. Etap	210	232	93	93	78	4 322
	Gölbaşı	50	110	37	10	5	60
Batman	Merkez	113	113	59	55	28	790
Diyarbakır	Merkez	523	523	243	235	104	3 500
Gaziantep	1. Etap	260	260	173	173	173	15 000
	2. Etap	500	435	282	282	274	26 000
	3. Etap	540	616	294	294	246	20 000
	4. Etap	1 030	1 100	131	131	61	14 000
	Nizip	100	92,7	34	34	3	90
	Merkez Besi	-	460	212	0	0	0
Kilis	Merkez	90	85,5	37	37	21	550
Mardin	Merkez	300	253	145	144	138	4 000
Siirt	Merkez	70	70	76	7	3	50
Şanlıurfa	Merkez 1	286	391	265	265	255	8 500
	Merkez 2	96	1 170	345	64	3	200
Şırnak	Merkez	50	76	17	3	1	20
Toplam	16 OSB	4 218	5 987	2 443	1 827	1 393	97 082

Kaynak: Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı 81 II Raporu ve OBB Bilgi Bankası, 2013

Not: Gaziantep Merkez Besi OSB kendi imkanlarıyla tamamlanmıştır.

Tablo 34: GAP Bölgesi'nde Planlanan ve Devam Eden OSB'ler

İller	Proje Adı	Alan (ha) (YP de esas alınan)	İmar Planında Esas Alınan	Parsel Sayısı	Tahsis Edilen Parsel Sayısı	Üretimdeki Firma Sayısı	OSB'de Çalışan Kişi Sayısı
Adıyaman	Merkez (Tevsii I II) Artırma	106	177	-	-	-	-
	Besni	124	124	45	16	4	540
	Kahta	93	155	89	87	15	20
Batman	Merkez 2 Tevsii	46	-	-	-	-	-
Diyarbakır	Merkez TDİ - Besi	188	188	105	105	0	0
Kilis	Tevsi	100	100	256	0	0	0
Mardin	Tevsi	39	36	38	0	0	0
Şanlıurfa	Birecik	50	100	60	0	0	0
	Viranşehir	-	183	136	38	15	151
Şırnak	Cizre	40	82	62	0	0	0
Toplam	10 OSB	786	1.145	791	246	34	711

Kaynak: Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı 81 İl Raporu ve OBB Bilgi Bankası, 2013
Not: Şanlıurfa Viranşehir OSB kendi imkanlarıyla yapılmaktadır.

6.3.4. Küçük Sanayi Siteleri

Küçük sanayi sitelerinin (KSS) ana amaçları; sağlıklı işyeri temini ve ekonomik verimi artırmak, teknolojik gelişmelerden yararlanmak ve orta ölçekli sanayiye geçişi kolaylaştırmak, düzenli şehirleşme ve çevre kirliliğini önlemek, Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği yapılarak usta, çırak ve kalfalara mesleki eğitim vermek ve şehirlere göçü önlemek olarak sıralanabilir.

GAP Bölgesi'nde 2012 yılı sonu itibari ile 35 adet küçük sanayi sitesi (KSS) tamamlanmıştır. Tamamlanan KSS'lerde 9.647 adet işyeri mevcut olup, 7.400 işyeri doludur (Tablo 35).

GAP Bölgesi'nde 5 KSS inşaatı devam etmektedir. Devam eden KSS'lerdeki işyeri sayısı 442'dir. (Tablo 36).

Tablo 36: GAP Bölgesi'nde Yapımı Devam Eden KSS'ler

İller	Proje Adı	İşyeri Adedi
Adıyaman	2. Kısım	94
Kilis	Pekmezçiler ve Helvacılar	100
	Merkez Yeni (2.Bölüm) (1)	150
Şırnak	Şırnak 73 (2)	50
Şırnak	Cizre (II. Bölüm)	48
Toplam	5 KSS	442

Kaynak: Kaynak: Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2012

(1) Kilis Merkez KSS'de 250 işyeri tamamlanmış olup 150 işyerinde ise çalışmalar devam etmektedir.

(2) Şırnak Merkez Yeni (2.Bölüm) 73 KSS'de 100 işyeri tamamlanmış olup kalan 50 işyerinde çalışmalar devam etmektedir.

Tablo 35: GAP Bölgesi'nde Tamamlanan KSS'ler

İller	Proje Adı	İşyeri Adedi	Doluluk	
Adıyaman	Merkez	350	350	
	Gölbaşı	60	55	
	Besni	258	168	
	Kahta(Özkahta)	150	0	
Batman	Merkez	250	250	
	Merkez Ek	100	70	
Diyarbakır	Bismil	108	108	
	Merkez	320	320	
	Merkez Oto	298	298	
	Merkez Oto Tamirciler 3. Bölüm	376	376	
	Merkez Marangoz	99	99	
	Ergani	118	118	
	Silvan	220	220	
Gaziantep	Merkez 1. Bölüm	300	300	
	Merkez 2. Bölüm	1146	1126	
	Merkez 3. Bölüm	1235	300	
	Merkez Ayakkabıcılar	300	300	
	Merkez 25 Aralık	357	261	
	İslahiye	95	95	
	Nizip 1. Bölüm	238	166	
	Nizip 2. Bölüm	380	380	
	Oğuzeli	64	64	
	Nurdağı	96	40	
	Kilis	Merkez (1.Bölüm) (1)	250	0
		Kızıltepe	200	167
Mardin	Nusaybin	154	120	
	Merkez	190	166	
Siirt	Merkez	128	128	
	Merkez 1. Bölüm (Evren)	500	500	
Şanlıurfa	Merkez 2. Bölüm (Evren)	500	280	
	Siverek	100	100	
	Suruç	105	100	
	Birecik Fırat	202	175	
Şırnak	Merkez 73 (1.Bölüm)	250	100	
	Merkez 73 (2) (2.Bölüm)	150	100	
Toplam	35 KSS	9 647	7 400	

Kaynak: Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı 2013

(1) Şırnak Merkez 73 (2.Bölüm) KSS'de 100 işyeri tamamlanmış olup 50 işyeri inşaat halindedir.

6.3.5 İstihdam

Bölge genelinde **2008** yılında **%15,8** olan işsizlik oranı, **2012** yılında **%12,4**'e kadar gerilemiş, ancak **2013** yılında Türkiye genelinde yaşanan işsizlik oranındaki artış Bölge'de de izlenmiş ve bu oran **%14,5**'e çıkmıştır. İşgücüne katılma oranı **2008** yılında **%35,7**, **2013** yılında **%40,1** ve istihdam oranı da **2008** yılında **%30,1**, **2013** yılında **%34,3** olarak gerçekleşmiştir (Tablo 37).

Tablo 37: Kurumsal Olmayan Sivil Nüfusun Yıllara Göre İşgücü Durumu (15 + Yaş)

Yıllar	15 ve Daha Yukarı Yaştaki Nüfus	İşgücü	İstihdam	İşsiz	İşgücüne Dahil Olmayan Nüfus	İşgücüne Katılma Oranı	İşsizlik Oranı	İstihdam Oranı
TRC 1 Gaziantep, Adıyaman, Kilis								
2008	1447	634	530	104	813	43,8	16,4	36,6
2009	1525	641	531	110	884	42	17,2	34,8
2010	1559	698	614	85	860	44,8	12,1	39,4
2011	1592	679	581	98	914	42,6	14,4	36,5
2012	1638	715	631	84	923	43,6	11,8	38,5
2013	1686	763	707	56	923	45,3	7,3	42
TRC 2 Şanlıurfa, Diyarbakır								
2008	1696	540	464	76	1157	31,8	14,1	27,3
2009	1810	622	505	117	1187	34,4	18,8	27,9
2010	1932	647	563	85	1285	33,5	13,1	29,1
2011	2022	663	608	55	1359	32,8	8,40	30,1
2012	2121	610	569	42	1511	28,8	6,90	26,8
2013	2127	805	664	141	1322	37,9	17,5	31,2
TRC 3 Mardin, Batman, Şırnak, Siirt								
2008	1039	319	264	56	720	30,7	17,4	25,4
2009	1093	345	293	52	748	31,5	15,1	26,8
2010	1165	420	370	49	745	36,0	11,8	31,8
2011	1234	419	365	53	815	33,9	12,7	29,6
2012	4845	432	340	92	803	35,0	21,3	27,3
2013	1279	473	373	99	807	36,9	21,1	29,2
Güney Doğu Anadolu								
2008	4182	1493	1258	236	2690	35,7	15,8	30,1
2009	4428	1608	1329	279	2819	36,3	17,4	30
2010	4656	1765	1547	219	2890	37,9	12,4	33,2
2011	4848	1761	1554	206	3088	36,3	11,7	32,1
2012	4949	1757	1539	218	3239	35,2	12,4	30,8
2013	5092	2041	1744	296	3052	40,1	14,5	34,3
Türkiye								
2008	50772	23805	21194	2611	26967	46,9	11	41,7
2009	51686	24748	21277	3471	26938	47,9	14	41,2
2010	52541	25641	22594	3046	26901	48,8	11,9	43,0
2011	53593	26725	24110	2615	26876	49,9	9,8	45,0
2012	54724	27339	24821	2518	27385	50,0	9,2	45,4
2013	55608	28271	25524	2747	27337	50,8	9,7	45,9

Kaynak: Hane Halkı İşgücü İstatistikleri, TÜİK, 2014

Not: İki bin kişiden az gözlem değerlerinde örnek büyüklüğü güvenilir tahminler için yeterli değildir.

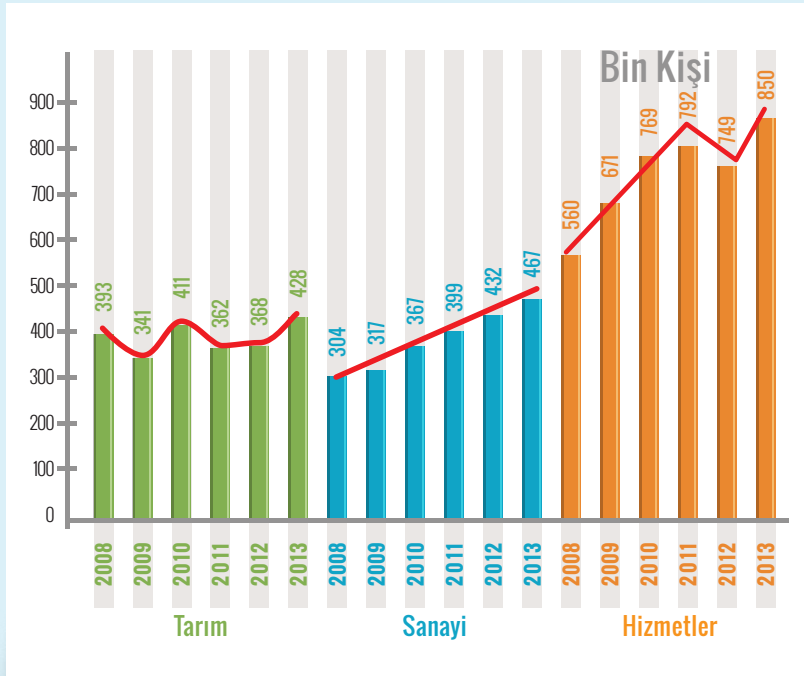
(2008-2013)

Tablo 38: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Kurumsal Olmayan Sivil Nüfus +15 Yaş İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı (2008-2013)

Tablo 38 ve grafik 11'den de görüleceği gibi tarım sektöründe çalışan sayısında yıllar bazında dalgalanmalar söz konusuyken, sanayi sektöründe çalışan sayısında sürekli bir artış görülmüştür. Hizmet sektöründe de 2012 yılı hariç çalışan sayısında sürekli bir artıştan söz edilebilir.

2013 yılında Türkiye genelinde tarım, sanayi ve diğer hizmetlerde artan istihdam Bölge'de de aynı artışı göstermiştir.

Grafik 11 : İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre Kurumsal Olmayan Sivil Nüfus +15 Yaş İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı (2008-2013)

Kaynak: Hane Halkı İşgücü İstatistikleri, TÜİK, 2014
Not. 2000 kişiden az değerlerde örnek büyüklüğü güvenilir tahminler için yeterli değildir.

Kaynak: Hane Halkı İşgücü İstatistikleri, TÜİK, 2014
Not. 2000 kişiden az değerlerde örnek büyüklüğü güvenilir tahminler için yeterli değildir.

Düzye 2	Tarım	Sanayi	Hizmetler	Toplam
2008 Yılı (Bin Kişi)				
TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	170	175	185	530
TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)	155	78	231	464
TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)	68	51	144	263
GAP Toplamı	393	304	560	1257
Türkiye	5 016	4 235	11 943	21 194
GAP/Türkiye %	7,83	7,18	4,69	5,93
2009 Yılı (Bin Kişi)				
TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	130	172	229	531
TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)	146	82	277	505
TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)	65	63	165	293
GAP Toplamı	341	317	671	1 329
Türkiye	5 240	5 385	10 652	21 277
GAP/Türkiye %	6,51	5,89	6,30	6,25
2010 Yılı (Bin Kişi)				
TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	150	198	266	614
TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)	157	97	309	563
TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)	104	72	194	370
GAP Toplamı	411	367	769	1 547
Türkiye	5 683	5 927	10 985	22 595
GAP/Türkiye %	7,23	6,19	7,00	6,85
2011 Yılı (Bin Kişi)				
TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	129	204	248	581
TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)	171	113	324	608
TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)	62	82	221	365
GAP Toplamı	362	399	793	1 554
Türkiye	6 143	6 380	11 587	24 110
GAP/Türkiye %	5,89	6,25	6,84	6,45
2012 Yılı (Bin Kişi)				
TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	147	219	265	631
TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)	171	135	263	569
TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)	42	78	221	341
GAP Toplamı	360	432	749	1 541
Türkiye	6 097	6 460	12 264	24 821
GAP/Türkiye %	5,90	6,69	6,11	6,21
2013 Yılı (Bin Kişi)				
TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	169	226	312	707
TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)	213	144	308	665
TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)	46	97	230	373
GAP Toplamı	428	467	850	1 745
Türkiye	6 015	6 737	12 771	25 524
GAP/Türkiye %	7,12	6,93	6,66	6,84

6.4.Ulaştırma Sektörü

Bölge'nin karayolu ulaşım altyapısı önemli ölçüde iyileştirilmiştir. GAP Eylem Planı kapsamındaki 9 ilde bulunan yol ağı 6.086 km'dir. 2000'li yıllarda GAP Bölgesi'nde 98 km olan otoyol ağı 2013 yılı sonunda 291 km'ye, 294 km olan bölünmüş yol ağı ise 1.705,5 km'ye ulaşmıştır. Böylece 2000 yılında GAP Bölgesi'ndeki otoyol ağının ülke toplamı içinde %5,7 olan oranı 2013 yılında %13,4'e çıkmıştır. Bölünmüş yol ağı ise aynı dönem itibarıyla %4,8'den, %9,2'e ulaşmıştır.

GAP Eylem Planı'nın amaçlarından biri de Bölge'de karayolu ulaşım ağının geliştirilmesidir. Eylem Planı'nda; Gaziantep-Şanlıurfa otoyolu başta olmak üzere, Şanlıurfa-Diyarbakır, Şanlıurfa-Kızıltepe-Silopi, Şanlıurfa-Akçakale, Diyarbakır-Batman, Diyarbakır-Mardin gibi ana karayolu güzergâhlarının çok şeritli hale getirilmesi planlanmıştır. Bu yolla Bölge'de son yıllarda yaşanan nüfus artışı ve ekonomik faaliyetin gerekli kıldığı ulaşım darboğazlarının giderilemesi amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra Bölge'de standardı yetersiz olan güzergâhlarda kesintisiz ve güvenli ulaşımı sağlamak için karayolu altyapı iyileştirme yatırımlarına hız verilmiştir.

Tablo 39: GAP Bölgesi ve Türkiye'de Yol Uzunlukları (2000-2013) (km)

İller	İl ve Devlet Yolu		Otoyol		Bölünmüş Yol		Köy Yolu		Demiryolu		
	2000	2013	2000	2013	2000	2013	2000	2013	2007	2010	2012
GAP	5 655	6 086	98	291	294	1705,5	29 112	31 251	891	895	895
Türkiye	61 090	63 496	1734	2 177	6 101	18 524	286 888	302 398	8 697	9 594	9 642
GAP/Türkiye %	9,26	9,58	5,65	13,37	4,82	9,21	10,15	10,33	10,24	9,33	9,28

Kaynak: Bölgesel Göstergeler, TÜİK, 2014

6.5.Kültür-Turizm Sektörü

6.5.1.Turizm

GAP Bölgesi doğal güzelliklerinin yanı sıra çok sayıda kültürel varlığa da sahip olmasına rağmen turizm altyapısındaki yetersizlikler nedeniyle turizm potansiyelini yeterince kullanamamaktadır.

2002 yılında Belediye Belgeli tesise giden yerli-yabancı turistlerin oranı **%3,25** iken **2012** yılında **%2,91**'e düşmüştür (Tablo 40). Buna karşılık Turizm İşletme Belgeli konaklama tesislerine gidenlerin oranı **2002** yılında **%2,3** iken, **2012** yılında **%2,88**'e çıkmıştır (Tablo 41).

Tablo 40: Belediye Belgeli Konaklama Tesislerine Geliş ve Geceleme Sayıları (2002-2012)

İller	Tesis Geliş Sayısı 2002			Geceleme Sayısı 2002			Tesis Geliş Sayısı 2012			Geceleme Sayısı 2012		
	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli
Adıyaman	24 771	7 461	17 310	46 173	17 317	28 856	25 147	512	24 635	28 879	757	28 122
Batman	14 655	27	14 628	14 655	27	14 628	23 693	36	23 657	25 103	40	25 063
Diyarbakır	112 057	-	112 057	224 107	-	224 107	248 252	12 250	236 002	311 739	16 453	295 286
Gaziantep	57 774	3 920	53 854	72 353	5 838	66 515	114 111	10 585	103 526	177 771	16 982	160 789
Kilis	6 335	1 200	5 135	8 060	1 742	6 318	7 139	3 143	3 996	11 095	4 400	6 695
Mardin	658	118	540	697	157	540	60 380	3 256	57 124	91 550	4 814	86 736
Siirt	11 680	119	11 561	15 603	201	15 402	16 341	216	16 125	24 553	323	24 230
Şanlıurfa	129 038	9 468	119 570	151 283	11 298	139 985	133 261	6 615	126 646	204 321	14 041	190 280
Şırnak	23 737	531	23 206	35 770	1 164	34 606	30 350	3 443	26 907	35 461	4 345	31 116
GAP	380 705	22 844	357 861	568 701	37 744	530 957	658 674	40 056	618 618	910 472	62 155	848 317
Türkiye	11 706 269	3 249 837	8 456 432	22 929 843	9 901 035	13 028 808	22 638 281	6 388 684	16 249 597	51 164 535	22 508 367	28 656 168
GAP/ Türkiye %	3,25	0,7	4,23	2,48	0,38	4,08	2,91	0,63	3,81	1,78	0,28	2,96

Kaynak: TÜİK, 2014

Tablo 41: Turizm Belgeli Konaklama Tesislerine Geliş ve Geceleme Sayıları (2002-2012)

İller	Tesis Geliş Sayısı 2002			Geceleme Sayısı 2002			Tesis Geliş Sayısı 2012			Geceleme Sayısı 2012		
	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli
Adıyaman	29 431	9 457	19 974	33 910	11 966	21 944	59 522	7 495	52 027	74 194	8 196	65 998
Batman	51 145	1 584	49 561	74 957	4 415	70 542	40 927	1 229	39 698	61 790	1 718	60 072
Diyarbakır	98 465	7 591	90 874	139 553	14 721	124 832	199 694	13 871	185 823	277 482	22 522	254 960
Gaziantep	155 750	17 927	137 823	224 089	33 830	190 259	441 521	90 658	350 863	653 894	149 677	504 217
Kilis	-	-	-	-	-	-	3 987	1 192	2 795	8 947	2 935	6 012
Mardin	21 872	1 712	20 160	24 600	2 272	22 328	109 812	10 495	99 317	169 581	15 591	153 990
Şanlıurfa	36 913	5 574	31 339	59 750	8 866	50 884	151 841	13 245	138 596	221 290	21 964	199 326
Şırnak	16 053	317	15 736	23 183	384	22 799	33 774	1 638	32 136	47 119	2 002	45 117
GAP	409 629	44 162	365 467	580 042	76 454	503 588	1 041 078	139 823	901 255	1 514 297	224 605	1 289 692
Türkiye	17 788 300	9 871 594	7 916 706	58 514 943	43 312 498	15 202 445	36 183 239	20 481 308	15 701 931	121 154 177	90 822 045	30 332 132
GAP/ Türkiye %	2,3	0,45	4,62	0,99	0,18	3,31	2,88	0,68	5,74	1,25	0,25	4,25

Kaynak: TÜİK, 2014

6.5.2. Kültür

Tarih öncesi çağlardan başlamak üzere bir çok uygarlığın izlerini taşıyan ve Yukarı Mezopotamya olarak adlandırılan Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Şanlıurfa-Göbeklitepe ile arkeoloji açısından en eski tapınağı bünyesinde barındırırken, Hz. İbrahim'in doğduğu mağara, Mardin, Siirt ve Şırnak'ta üç büyük dine ait kültür varlıklarıyla inanç, Halfeti ile doğa, Soğmatar ile gizem, Harran, Zeugma, Haleplibahçe ile kültür mozaiğinin renklerini sunmaktadır.

Anadolu uygarlıklarının gelişmesinde tartışmasız önemli bir yeri olan Mezopotamya'nın parçası olan Güneydoğu Anadolu, tarihsel geçmişini günümüze kadar kalan sivil ve dini mimarlık örnekleri, sit alanları ve ticaret yapıları ile kanıtlamaktadır. **2013** yılı itibarıyla Bölge'de korunması gereken taşınmaz kültür varlıkları **tablo 42**'de verilmiştir.

Tablo 42: Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıkları İstatistiği (2013)

Tescilli Taşınmaz Kültür Varlıkları	Adıyaman	Batman	Diyarbakır	Gaziantep	Kilis	Mardin	Siirt	Şanlıurfa	Şırnak
Sivil Mimarlık Örneği	10	14	519	769	282	802	21	1168	17
Dinsel Yapılar	49	35	143	65	32	149	46	107	31
Kültürel Yapılar	30	18	190	72	23	69	36	136	27
İdari Yapılar	3	3	64	16	5	15	1	19	1
Askeri Yapılar	4	6	9	4	1	3	2	8	4
Endüstriyel ve Ticari Yapılar	4	2	3	18	9	29		14	
Mezarlıklar	7	10	45	11	2	23	11	33	2
Şehitlikler			3				1	2	
Anıt ve Abideler	2			2	2			1	
Kalıntılar	22	5	13	5	1	7	1	17	4
Korunmaya Alınan Sokaklar								14	
GAP	131	93	470	962	357	1097	119	351	86

Kaynak: İllere Göre Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlığı İstatistiği, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2014

6.6. Kırsal ve Kentsel Altyapı

GAP Bölgesi'ndeki hızlı nüfus artışı ve göç nedeniyle kentsel alanlarda altyapı problemleri gün geçtikçe ağırlaşmakta ve birçok sosyo-ekonomik soruna neden olmaktadır. Kırsal alandaki yaşam koşullarının güçlüğü ve kentlerin çekim gücü insanları göç etmeye yönelten sebeplerin başında gelmektedir. Hızlı kentleşme kentler üzerindeki baskıyı artırmakta ve daha geniş kitleleri çevre sorunlarıyla yüz yüze bırakmaktadır. GAP Bölgesi'nde yer alan ve hizmet götürülmesi gereken belediye sayısı hızla artmıştır. Bu nedenle bölge şehirleri, gerekli kentsel planlama hizmetlerinin verilmediği çok geniş alanlara yayılmış durumdadır. Özellikle büyük şehirlerin etrafında oluşan gecekondu türü yerleşimlerde sorunlar daha da ağırlaşmakta, çevreyle ilgili altyapı ve hizmet sunumu ise giderek artan talebi karşılayamamaktadır.

GAP Bölgesi'nde 2012 yılı itibarıyla 9 il ve bu illere bağlı 199 belediye mevcuttur. Bu belediyelere bağlı 983 ilçe, 4.412 köy ve toplam 7.958.473 nüfus mevcuttur. Gaziantep, Diyarbakır, Mardin ve Şanlıurfa "Büyükşehir Belediyesi" statüsüne sahip illerdir (Tablo 43).

Tablo 43 : GAP Bölgesi Mevcut Belediye ve Bu Belediyelere Bağlı Nüfus Sayısı (2012)

İl	Belediye Sayısı	İlçe Sayısı	Köy Sayısı	Nüfus
Adıyaman	28	9	420	595 261
Batman	12	6	272	534 205
Diyarbakır	32	17	899	1 592 167
Gaziantep	28	9	498	1 799 558
Kilis	5	4	136	124 320
Mardin	33	11	585	773 026
Siirt	13	7	279	310 879
Şanlıurfa	28	14	1087	1 762 075
Şırnak	20	7	236	466 982
GAP	199	84	4 412	7 958 473
Türkiye	3 255	983	35 300	72 561 322
GAP/Türkiye (%)	6,11	8,55	12,50	10,97

Kaynak: <http://www.yerelnet.org.tr/>

Bölge’de **2012** yılında içme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilen belediye sayısı **187** olup, hizmetten yararlanan nüfus **5,5** milyondur. İçmesuyu arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye sayısı ise **20**’dir. Bu hizmetten yararlanan nüfus da **2,3** milyondur (Tablo 44).

GAP Bölgesi’nde **2008** yılında Adıyaman, Batman ve Siirt illeri hariç toplam **7** adet içme ve kullanma suyu arıtma tesisi mevcuttur. **2012** yılında Adıyaman ve Siirt illerinde birer arıtma tesisi yapılarak tesis sayısı **9**’a çıkmıştır. Bölgede ki **9** tesisin toplam kapasitesi **4,6** milyar m³/yıl olup, **2012** yılında bu tesislerde **2,7** milyar m³/yıl içme ve kullanma suyu arıtılmıştır (Tablo 45).

TÜİK tarafından yayınlanan “Belediye Kanalizasyon İstatistikleri Anketi” sonuçlarına göre: Bölge’de kanalizasyon

şebekesi ile hizmet veren belediye sayısı **2008** yılında **157** ve bu hizmetten yararlanan nüfus **4,9** milyondur. **2012** yılında ise belediye sayısı **166**’ya ve bu hizmetten yararlanan nüfus da **5,7** milyona çıkmıştır. Arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye sayısı **2008** yılında **15**, hizmet verdiği nüfus **1,9** milyon iken, **2012** yılında belediye sayısı **16**’ya, hizmet verdiği nüfus **2,9** milyona ulaşmıştır (Tablo 46).

Yine aynı anket sonuçlarına göre; **2008** yılında Bölge’de toplam **5** ilde **2,7** milyon m³/yıl kapasiteli **7** adet atıksu arıtma tesisi mevcuttur. Bu tesislerden **1,2** milyon m³/yıl atık su arıtılmaktadır. **2012** yılında ise **8** ilimizdeki tesis sayısı **15**’e ulaşmış olup, bu tesislerin toplam kapasitesi de **2,9** milyon m³/yıla çıkmıştır. **2012** yılında **1,6** milyon m³/yıl atıksu arıtılmıştır (Tablo 47).

Tablo 44: İçme, Kullanma Suyu Şebekesi ve Arıtma Tesisi ile Hizmet Verilen Belediye Sayısı ve Nüfusu (2008, 2012)

İller	Toplam Belediye Sayısı		Toplam Belediye Nüfusu		İçme ve Kullanma Suyu Şebekesi ile Hizmet Verilen Belediye Sayısı		İçme ve Kullanma Suyu Şebekesi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusu		İçme ve Kullanma Suyu Şebekesi ile Hizmet Verilen Nüfusun Belediye Nüfusu İçindeki Oranı %	
	2008	2012	2008	2012	2008	2012	2008	2012	2008	2012
Adıyaman	28	28	378 554	407 994	28	28	373 641	404 577	99	99
Batman	12	12	358 047	412 197	11	12	352 102	399 224	98	97
Diyarbakır	32	30	1 078 864	1 188 888	31	30	1 062 767	1 153 171	99	97
Gaziantep	28	23	1 405 420	1 641 407	28	23	1 378 485	1 353 683	98	82
Kilis	5	5	84 278	90 481	5	5	84 278	90 481	100	100
Mardin	31	31	530 789	539 374	31	31	518 466	533 418	98	99
Siirt	13	13	197 437	213 341	12	13	193 264	209 818	98	98
Şanlıurfa	26	26	997 759	1 092 285	25	25	984 457	1 073 577	99	98
Şırnak	20	20	308 103	344 302	19	20	290 525	310 458	94	90
GAP	195	188	5 339 251	5 930 269	190	187	5 237 985	5 528 407		
Türkiye	3 225	2 950	58 581 515	63 743 047	3 190	2 928	58 052 383	62 649 551	99	98
GAP/Türkiye (%)	6,05	6,37	9,11	9,30	5,96	6,39	9,02	8,82	0,00	0,00

Kaynak: TÜİK, 2014 - (1) Başka ildeki bir belediyenin arıtma tesisini kullanan belediyelerin nüfusları bağlı oldukları ile dahil edilmiştir.

0 Kullanılan birimin yarısından azdır. • **Not:** Toplam belediye sayısı ve nüfus ile anket uygulanan belediye sayısı ve nüfusu aynıdır. Bu nedenle başlıklar birleştirilmiştir.

	İçmesuyu Arıtma Tesisi ile Hizmet verilen Belediye Sayısı (1)		İçmesuyu Arıtma Tesisi ile Hizmet verilen Belediye Nüfusu (1)		Nüfusun Belediye Nüfusu İçindeki Payı % (1)	
	2008	2012	2008	2012	2008	2012
	-	1	-	330	-	-
	-	-	-	-	-	-
	7	5	617 520	788 843	57	66
	4	5	721 766	884 901	51	54
	1	1	50 133	85 119	59	94
	1	-	4 844	-	1	-
	-	6	-	32 263	-	15
	2	2	494 792	527 523	50	48
	-	-	-	-	-	-
	15	20	1 889 055	2 318 979		
	434	411	29 074 451	35 868 415	50	56
	3,46	4,87	6,50	6,47	0,00	0,00

Tablo 45: Belediyelerin İçme ve Kullanma Suyu Arıtma Tesisi Mevcut Durumu (2008, 2012) (1 000 m³/yıl)

İller	Toplam Tesis Sayısı		Toplam Kapasite		Toplam Arıtma Miktarı		Fiziki Arıtma Tesisi Sayısı		Fiziki Arıtma Tesisi Kapasitesi		Fiziksel Arıtma Tesisinde Arıtılan Miktar	
	2008	2012	2008	2012	2008	2012	2008	2012	2008	2012	2008	2012
Adıyaman	-	1	-	946	-	40	-	1	-	946	-	40
Batman	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Diyarbakır	1	1	94 608	94 608	51 850	61 000	-	-	-	-	-	-
Gaziantep	2	2	158 614	158 614	78 321	71 012	-	-	-	-	-	-
Kilis	1	5	10 958	10 958	3 154	5 138	-	-	-	-	-	-
Mardin	1	1	631	512	631	-	1	1	631	512	631	-
Siirt	-	1	-	18 250	-	2 160	-	-	-	-	-	-
Şanlıurfa	1	1	109 500	109 500	51 407	55 277	-	-	-	-	-	-
Şırnak	1	1	460	460	-	-	1	1	460	460	-	-
GAP	7	9	374 771	393 848	185 363	194 627	2	3	1 091	1 918	631	40
Türkiye	170	258	4 422 745	4 629 842	2 120 561	2 729 430	71	79	136 743	132 800	54 425	43 314
GAP/Türkiye (%)	4,12	3,49	8,47	8,51	8,74	7,13	2,82	3,80	0,80	1,44	1,16	0,09

Kaynak: TÜİK, 2014

(1) Faal olmayan içmesuyu arıtma tesislerinin kapasiteleri de dahil edilmiştir.

Tablo 46: Kanalizasyon Şebekesi ve Arıtma Tesisi ile Hizmet Verilen Belediye Sayıları ve Nüfusu (2008, 2012)

İller	Toplam Belediye Sayısı ve Anket Uygulanan Belediye		Toplam Belediye Nüfusu ve Anket Uygulanan Belediye		Kanalizasyon Şebekesi ile Hizmet Verilen Belediye Sayısı		Kanalizasyon Şebekesi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusu		Kanalizasyon Şebekesi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusun Belediye Nüfusu İçindeki Oranı (%)	
	2008	2012	2008	2012	2008	2012	2008	2012	2008	2012
Adıyaman	28	28	378 554	407 994	22	24	345 341	385 912	91	95
Batman	12	12	358 047	412 197	11	11	328 790	395 009	92	96
Diyarbakır	32	30	1 078 864	1 188 888	26	27	1 009 962	1 153 041	94	97
Gaziantep	28	23	1 405 420	1 641 407	22	18	1 366 414	1 606 730	97	98
Kilis	5	5	84 278	90 481	5	5	80 774	81 018	96	90
Mardin	31	31	530 789	539 374	28	30	386 973	496 176	73	92
Siirt	13	13	197 437	213 341	13	13	190 697	204 720	97	96
Şanlıurfa	26	26	997 759	1 092 285	17	19	931 067	1 021 582	93	94
Şırnak	20	20	308 103	344 302	13	19	253 191	306 594	82	89
GAP	195	188	5 339 251	5 932 281	157	166	4 893 209	5 652 794		
Türkiye	3 225	2 950	58 581 515	63 743 047	2 421	2 300	51 673 078	58 754 795	88	92
GAP/Türkiye (%)	6,05	74,58	9,11	9,31	6,48	94,70	9,47	9,62		

Kaynak: TÜİK, 2014 - O: Kullanılan birimin yarısından azdır - Not: Toplam belediye sayısı ve nüfus ile anket uygulanan belediye sayısı ve nüfusu aynıdır. Bu nedenle başlıklar birleştirilmiştir.

	Konvansiyonel Arıtma Tesisi Sayısı		Konvansiyonel Arıtma Tesisi Kapasitesi		Konvansiyonel Arıtma Tesisinde Arıtılan Miktar		Gelişmiş Arıtma Tesisi Sayısı		Gelişmiş Arıtma Tesisi Kapasitesi		Gelişmiş Arıtma Tesisinde Arıtılan Miktar	
	2008	2012	2008	2012	2008	2012	2008	2012	2008	2012	2008	2012
	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1	1	94 608	94 608	51 850	61 000	-	-	-	-	-	-
	2	1	158 614	146 000	78 321	68 313	-	1	-	12 614	-	2 699
	1	1	10 958	10 958	3 154	5 138	-	-	-	-	-	-
	-	-	631	512	631	-	-	-	-	-	-	-
	-	1	-	18 250	-	2 160	-	-	-	-	-	-
	1	1	109 500	109 500	51 407	55 277	-	-	-	-	-	-
	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	5	5	373 680	379 316	184 732	191 888	-	1	-	12 614	-	2 699
	84	132	4 166 692	4 291 360	2 019 619	2 602 102	15	47	119 310	205 681	46 517	84 015
	5,95	3,79	8,97	8,84	9,15	7,37	0,00	2,13	0,00	6,13	0,00	3,21

	Arıtma Tesisi ile Hizmet Verilen Belediye Sayısı		Arıtma Tesisi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusu		Arıtma Tesisi ile Hizmet Verilen Nüfusun Belediye Nüfusu İçindeki Oranı (%)	
	2008	2012	2008	2012	2008	2012
	1	-	233	-	-	-
	-	1	-	341 984	-	83
	7	5	559 851	883 786	52	74
	4	4	1 197 404	1 423 989	85	87
	-	1	-	4 026	-	4
	-	-	-	-	-	-
	-	1	-	132 643	-	62
	3	4	118 418	117 521	12	11
	-	-	-	-	-	-
	15	16	1 875 906	2 905 961	149	-
	442	536	32 518 318	43 543 737	56	68
	3,39	378,36	5,77	6,67		

Tablo 47: Atıksu Arıtma Tesislerinin GAP Bölgesi ile Türkiye Karşılaştırmalı Oranları (2008, 2012) (1000 m³/yıl)

İl	Anket Uygulanan Belediye Sayısı		Toplam Tesis Sayısı		Toplam Kapasite		Toplam Arıtılan Miktar		Fiziksel Arıtma Tesisi Sayısı	
	2008	2012	2008	2012	2008	2012	2008	2012	2008	2012
Adıyaman	28	28	1	1	445	445	17		-	-
Batman	12	12	-	1	-	22 265	-	15 165	-	1
Diyarbakır	32	30	1	1	105 120	61 000	32 415	31 276	1	1
Gaziantep	28	23	2	4	154 609	176 509	80 000	103 490	-	-
Kilis	5	5	-	1	-	175	-	175	-	1
Mardin	31	31	-	2	-	2	-		-	2
Siirt	13	13	-	1	-	18 922	-	6 000	-	-
Şanlıurfa	26	26	3	4	13 798	11 917	5 434	5 230	1	-
Şırnak	20	20	-	-	-	-	-	-	-	-
GAP	195	188	7	15	273 972	291 235	117 866	161 336	2	5
Türkiye	2 950	2 950	460	460	5 562 075	5 562 075	3 256 980	3 256 980	57	57
GAP / Türkiye (%)	6,61	6,37	1,52	3,26	4,93	5,24	3,62	4,95	3,51	8,77

Kaynak: TÜİK, 2014 - (1) Faal olmayan atıksu arıtma tesislerinin kapasiteleri dahil edilmmiştir.

	Fiziksel Arıtma Tesisi Kapasitesi		Fiziksel Arıtma Tesisinde Arıtılan Miktar		Biyolojik Arıtma Tesisi Sayısı		Biyolojik Arıtma Tesisi Kapasitesi		Biyolojik Arıtma Tesisinde Arıtılan Miktar	
	2008	2012	2008	2012	2008	2012	2008	2012	2008	2012
	-	-	-	-	1	1	445	445	17	-
	-	22 265	-	15 165	-	-	-	-	-	-
	105.120	61 000	32.415	31 276	-	-	-	-	-	-
	-	-	-	-	2	2	154 609	154 609	80 000	94 000
	-	175	-	175	-	-	-	-	-	-
	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-
	-	-	-	-	-	1	-	18 922	-	6 000
	3.650	-	2.305	-	2	3	10.148	10 837	3.130	4 690
	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	108 770	83 442	34 720	46 616	5	7	165 202	184 813	83 147	104 690
	1 904 642	1 904 642	929 334	929 334	244	244	1 703 694	1 703 694	1 072 873	1 072 873
	5,71	4,38	3,74	5,02	2,05	2,87	9,70	10,85	7,75	9,76

6.7. Eğitim Sektörü

Bölgede, tüm eğitim kademelerindeki okullaşma oranlarında artış sağlanmış ve derslik başına düşen öğrenci sayısı azaltılmıştır. **2007-2008** eğitim-öğretim yılında brüt okullaşma oranı okul öncesi eğitimde (4-5 yaş) **%22,6**, ilköğretimde **%103,1** ve ortaöğretimde **%57,8** iken, **2013-2014** eğitim-öğretim yılında okul öncesi eğitimde (4-5 yaş) **%32,2**, ilköğretimde **%114,5** ve ortaöğretimde **%86,6** olarak gerçekleşmiştir.

2013-2014 öğretim yılında; okul öncesi eğitimde okullaşma oranı Siirt (**%42,36**) ve Kilis (**38,04**) illeri hariç diğer illerde Türkiye ortalaması olan **%37,94**'ün altındadır. İlköğretimde Kilis ili (**%108,20**) hariç tüm illerin okullaşma oranı Türkiye ortalaması olan **110,36**'nın üzerindedir. Genel ortaöğretim de Türkiye ortalaması **55,37**'dir. Bölge'de Batman (**%63,67**), Adıyaman (**%59,08**) ve Mardin (**%55,84**) illeri Türkiye ortalamasını geçmiş, diğer iller ise bu ortalamaya yaklaşmıştır (Tablo 48).

Tablo 48: Okullaşma Oranı (2012-2013 / 2013-2014)

İller	Okul Öncesi Eğitimde Okullaşma Oranı% ⁽¹⁾		İlköğretim (İlkokul + Ortaokul)		İlkokul		Ortaokul		Ortaöğretim (Lise)		Genel Ortaöğretim ⁽²⁾		Mesleki ve Teknik Ortaöğretim ⁽³⁾	
	2012-13	2013-14	2012-13	2013-14	2012-13	2013-14	2012-13	2013-14	2012-13	2013-14	2012-13	2013-14	2012-13	2013-14
Adıyaman	43,05	35,63	107,75	110,31	107,92	112,16	107,58	108,51	96,95	104,15	56,38	59,08	40,27	45,07
Batman	35,28	30,85	110,57	113,81	112,09	117,45	109,05	110,29	88,36	95,04	65,49	63,67	22,87	31,37
Diyarbakır	40,06	33,51	111,91	115,71	112,14	117,36	111,67	114,06	80,09	90,10	57,17	55,22	22,92	34,88
Gaziantep	33,59	29,57	107,77	111,21	108,18	107,33	107,33	109,08	81,98	87,03	52,56	51,56	29,42	35,47
Kilis	46,36	38,04	105,61	108,20	107,47	110,41	103,67	105,91	97,17	101,71	46,97	52,67	50,20	49,04
Mardin	31,69	27,72	109,49	113,46	111,13	117,36	107,82	109,58	79,42	87,33	53,16	55,84	26,26	31,49
Siirt	50,05	42,36	109,72	114,29	112,20	117,82	107,12	110,76	74,63	82,28	45,85	50,74	28,78	31,54
Şanlıurfa	44,73	33,97	113,62	118,46	115,42	121,54	111,62	115,15	64,39	75,01	40,22	43,69	24,17	31,32
Şırnak	33,93	28,17	110,56	114,74	113,18	120,01	107,70	109,14	73,12	86,60	47,11	54,34	26,01	32,27
Türkiye	44,04	37,94	107,58	110,36	107,52	111,94	107,64	108,80	96,77	103,26	52,80	55,37	43,96	47,89

Kaynak: MEB, 2014

(1) 4-5 yaş brüt okullaşma oranıdır.

(2) Genel Lise, Anadolu Lisesi, Anadolu Öğretmen Lisesi, Fen Lisesi, Sosyal Bilimler Lisesi, Güzel Sanatlar ve Spor Lisesi ve Özel Liseler.

(3) İmam Hatip Lisesi, Anadolu İmam Hatip Lisesi, Mesleki ve Teknik Liseler, Özel Eğitim Meslek Liseleri ve Özel Meslek Liseleri.

2007-2008 eğitim-öğretim yılında ilköğretimde derslik başına düşen öğrenci sayısı Türkiye genelinde **32** iken, **2013-2014** yılı itibarıyla **3** birimlik iyileşme sağlanarak **29**'a gerilemiş, **GAP** Bölgesi'nde ise **44** iken **5** birim iyileşerek **39**'a düşmüştür. **2007-2008** eğitim-öğretim yılında ilköğretimde derslik başına düşen öğrenci sayısının en yoğun olduğu Şanlıurfa'da **53** olan bu sayı, **2013-2014** dönemi itibarıyla **46**'ya düşmüştür (**Tablo 49**).

2007-2008 eğitim-öğretim yılında genel ortaöğretimde derslik başına düşen öğrenci sayısı **GAP** Bölgesi'nde **43** iken **2013-2014** öğretim döneminde **42**'ye gerilemiştir. Ancak Şırnak ve Diyarbakır illerinde derslik başına düşen öğrenci sayısı hala **60**'ın üzerindedir. Gerek nüfus artış hızının yüksek olması gerekse yeni eğitim sistemine geçilmesi de (**4+4+4**) derslik ihtiyacını artırmıştır (**Tablo 50**).

Tablo 49: İlköğretim-İlk ve Ortaöğretim Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı

İller	İlköğretim Derslik Başına Öğrenci Sayısı							İlk ve Ortaokul Derslik Başına Öğrenci sayısı		
	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008	2008-2009	2009-2010	2010-2011	2011-2012	2012-2013	2013-2014
Adıyaman	38	37	35	33	33	36	33	31	31	31
Batman	47	47	46	42	44	44	42	39	38	38
Diyarbakır	52	50	48	44	44	44	43	42	42	42
Gaziantep	53	51	48	47	46	45	43	33	40	40
Kilis	28	26	27	26	25	25	25	26	26	26
Mardin	50	49	46	42	43	42	39	38	37	37
Siirt	35	32	30	30	32	32	31	33	32	32
Şanlıurfa	63	62	57	53	53	53	48	48	46	46
Şırnak	50	48	46	44	44	40	40	30	33	33
GAP	50	49	46	44	44	44	43	38	39	39
Türkiye	35	34	33	32	32	31	30	30	29	29

Kaynak: MEB

Not: İlkokul ve ortaokullarda derslik başına düşen öğrenci sayısı hesaplanırken; genellikle aynı dersliği ilkokul ve ortaokul birlikte kullandığından, ilkokul ve ortaokul birlikte değerlendirilmiştir.

Tablo 50: Ortaöğretim ve Genel Ortaöğretimde Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı

İller	Ortaöğretim							Genel Ortaöğretim						
	2007-08	2008-09	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14	2007-08	2008-09	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14
Adıyaman	38	43	44	37	36	34	34	41	44	46	37	34	37	37
Batman	50	60	56	49	44	41	41	53	63	57	47	43	44	44
Diyarbakır	48	48	49	45	46	49	49	53	52	56	54	52	61	61
Gaziantep	41	46	46	41	39	34	34	42	49	49	41	36	35	35
Kilis	25	31	33	25	26	28	28	20	24	26	21	23	32	32
Mardin	40	41	40	36	34	32	32	49	50	45	40	39	42	42
Siirt	30	32	32	32	29	27	27	26	27	30	29	29	35	35
Şanlıurfa	34	40	42	38	38	35	35	36	42	44	40	38	36	36
Şırnak	32	36	38	36	40	38	38	33	39	41	43	42	63	63
GAP	40	44	44	40	38	37	37	43	47	48	42	40	42	42
Türkiye	31	33	34	31	31	29	29	29	31	31	28	28	29	29

Kaynak: MEB

6.8. Sağlık Sektörü

Bölge'de sağlık alanında fiziki ve beşeri altyapı önemli ölçüde geliştirilmiştir. Yatak sayısının artırılmasıyla birlikte hastanelerde nitelikli oda sistemine geçilmiş; sağlık hizmetlerinin sunumu yaygınlaştırılmış ve kalitesi yükseltilmiş, buna bağlı olarak temel sağlık göstergelerinde son derece önemli iyileşmeler kaydedilmiştir. Bölge'de **2007** yılında **96** hastane ve toplam **9.980** yatak mevcut iken, 2012 yılında hastane sayısı **120**, yatak sayısı **15.682** olmuştur. On bin kişiye düşen hasta yatağı sayısı da **13,9**'dan **19,7**'ye yükselmiştir. Aynı yıllar itibarıyla ülke geneli ile Bölge'deki gelişim karşılaştırıldığında ülke genelindeki artışın hastane sayısında **%16,3**, yatak sayısında **%23,4**; GAP Bölgesi'nde ise sırasıyla **%25** ve **%57,1** olduğu görülmektedir (Tablo 51).

Tablo 51: GAP Bölgesi ve Türkiye’de Hastane ve Yatak Sayısı (2007, 2012)

İller	Hastane Sayısı 2007					Yatak Sayısı 2007 (1)					10.000 kişiye düşen Yatak Sayısı
	Kamu Hastanesi	Özel Hastane (2)	Üniversite	Diğer	Toplam	Kamu Hastanesi	Özel Hastane (2)	Üniversite	Diğer	Toplam	
Adıyaman	8				8	733				733	12,6
Batman	6	5			11	332	353			685	14,5
Diyarbakır	11	6	1		18	1398	237	1.044		2 679	18,3
Gaziantep	10	7	1		18	1761	400	708		2 869	18,4
Kilis	3				3	182				182	15,4
Mardin	10				10	465				465	6,2
Siirt	6	2			8	364	54			418	14,3
Şanlıurfa	13	1	1		15	1405	19	238		1662	10,9
Şırnak	5				5	287				287	6,9
GAP	72	21	3		96	6 927	1 063	1 990		9 980	13,9
Türkiye	848	365	56	6	1275	112 037	17 397	30 978	1 688	162 100	23,0
GAP / Türkiye (%)	8,5	5,7	5,4		7,5	6,2	6,1	6,4	0,0	6,2	
İller	Hastane Sayısı 2012					Yatak Sayısı 2012 (1)					10.000 kişiye düşen Yatak Sayısı
	Kamu Hastanesi	Özel Hastane (2)	Üniversite	Diğer	Toplam	Kamu Hastanesi	Özel Hastane (2)	Üniversite	Diğer	Toplam	
Adıyaman	8	1			9	897	42			939	15,1
Batman	5	6			11	602	440			1042	19,5
Diyarbakır	13	9	1	1	24	2407	733	1083	275	4498	28,2
Gaziantep	10	13	1		24	2113	1437	792		4342	24,1
Kilis	1				1	162				162	13,0
Mardin	10	2			12	830	138			968	12,5
Siirt	7	3		1	11	483	119		19	621	20,0
Şanlıurfa	14	5	1		20	1839	380	308		2527	14,3
Şırnak	7			1	8	583				583	12,5
GAP	75	39	3	3	120	9 916	3 289	2 183	294	15 682	19,7
Türkiye	832	541	65	45	1483	122 322	35 767	35 150	6 833	200 072	26,4
GAP / Türkiye (%)	9,0	7,2	4,6		8,1	8,1	9,2	6,2	31,6	7,8	

Kaynak: Bölgesel Göstergeler, TÜİK, 2014

(1) Fili yatak sayısını göstermektedir.

(2) Kişilere, derneklere, yabancılara ait hastaneleri kapsar.

Diğer kamu hastane ve yatak sayısı Türkiye toplamına dahildir.

Bölge'deki uzman hekim sayısı **%65,9** oranında artarak **2.916'dan 4.838'e** ulaşmıştır. **2007** yılında ülkedeki uzman hekimlerin **%5,8'i**, pratisyen hekimlerin ise **%8,6'sı GAP Bölgesi'nde** çalışırken **2012** yılında bu oranlar sırasıyla **%6,9** ve **%10,2'ye** yükselmiştir (Tablo 52).

Tablo 52: GAP Bölgesi'nde Sağlık Personeli Sayıları (2007-2012)

2007 Yılı									
İller	Uzman Hekim	Pratisyen Hekim	Asistan Hekim	Toplam Hekim	Diş Hekimi	Eczacı	Sağlık Memuru ⁽¹⁾	Hemşire	Ebe
Adıyaman	192	289		481	57	117	604	520	378
Batman	235	179		414	43	105	545	458	205
Diyarbakır	828	631	314	1773	168	322	1.247	1.684	851
Gaziantep	790	633	286	1709	176	408	1.215	1.780	819
Kilis	44	56		100	8	32	128	88	86
Mardin	186	258		444	57	104	478	512	267
Siirt	113	118		231	20	58	251	260	117
Şanlıurfa	436	544	150	1130	108	292	1.029	1.245	633
Şırnak	92	174		266	26	50	245	180	111
GAP Toplamı	2 916	2 882	750	6 548	663	1 488	5 742	6 727	3 467
Türkiye	54 439	34 559	19 404	108 402	19 278	23 977	79 441	94 661	47 175
GAP/Türkiye (%)	5,36	8,34	3,87	6,04	3,44	6,21	7,23	7,11	7,35
2012 Yılı									
İller	Uzman Hekim	Pratisyen Hekim	Asistan Hekim	Toplam Hekim	Diş Hekimi	Eczacı	Sağlık Memuru ⁽¹⁾	Hemşire	Ebe
Adıyaman	247	304	6	557	65	130	836	840	443
Batman	305	279		584	44	122	709	793	228
Diyarbakır	1224	761	357	2 342	238	362	2 054	3 131	850
Gaziantep	1330	847	325	2 502	244	490	2 042	2 390	937
Kilis	74	97		171	19	37	201	191	103
Mardin	315	382		697	92	144	820	833	406
Siirt	174	194		368	33	68	436	462	179
Şanlıurfa	995	870	148	2 013	139	356	1 575	1 612	646
Şırnak	174	236		410	26	54	351	447	176
GAP Toplamı	4 838	3 970	836	9 644	900	1 763	9 024	10 699	3 968
Türkiye	70 103	38 877	20 792	129 772	21 404	26 571	122 663	134 906	53 466
GAP/Türkiye (%)	3,60	5,94	0,00	4,25	2,89	3,06	3,89	4,18	4,44

Kaynak: Bölgesel Göstergeler, TÜİK, 2014

(1) İlk Acil Yardım (Acil Tıp), Sağlık, Anestezi, Çevre Sağlığı, Diş Protez, Laboratuvar, Ortopedi, Röntgen, Diş, Fizik Tedavi, Kalp Akciğer Pompa, Patolojik Anatomi, Odyometri, Protez, Toplum Sağlığı branşlarında çalışan tekniker ve teknisyenleri içermektedir.

Not: MSB'ye bağlı kurum ve kuruluşlarda çalışan sağlık personeli sayıları dahil değildir

GAP EYLEM PLANI KAPSAMINDAKİ ÖNEMLİ GELİŞMELER

7. GAP Eylem Planı Kapsamındaki Önemli Gelişmeler

GAP Eylem Planı (GAP EP) kapsamında **4** gelişme eksenini altında **73** ana eylem ve bu eylemler çerçevesinde **300**'ün üzerinde proje ve faaliyet yer almaktadır. Söz konusu eylemlerin gerçekleştirilmesi için **2008-2012** döneminde, **2012** yılı fiyatlarıyla, toplam **32,9** milyar TL'lik kaynağa ihtiyaç duyulduğu belirlenmiştir. Bu kaynağın **26,9** milyar TL'sinin merkezi bütçe kapsamından finanse edilmesi öngörülmüştür.

GAP EP uygulamalarının öncelikle finansman ihtiyacı karşılanmış, yatırımlara tahsis edilen ödenek miktarında çok önemli bir artış sağlanmıştır. **1990-2007** dönemi itibarıyla kamu yatırımlarından Bölge'ye yılda ortalama **%7** pay ayrılırken bu oran **2008** yılında **%12**'ye, **2009** yılında **%14,4**'e yükselmiştir. **Eylem Planı**'nın tamamlanmasından sonra da **GAP** yatırımları için kamu bütçesinden ayrılan pay **%11**'in üzerindeki düzeyini korumuştur. Plan döneminde **GAP EP** kapsamındaki yatırımlara, **2012** yılı fiyatlarıyla, **18,2** milyar TL kaynak aktarılmış, **14,7** milyar TL harcama yapılmıştır.

Eylem Planı'nın uygulandığı beş yıllık süre içerisinde gerçekleştirilen yatırımlar ile klasik anlamda **GAP** büyük ölçüde tamamlanmış; Bölge'nin kalkınma göstergelerinde somut ve önemli ilerlemeler sağlanmıştır.

GAP enerji yatırımlarında sona gelinmiş; sulama yatırımlarında, işsizliğin ve göç sorunlarının giderilmesinde, ihracatın artırılmasında, Bölge'nin ekonomik ve sosyal göstergelerinin iyileştirilmesinde önemli mesafeler kat edilmiştir.

• **GAP** kapsamında önce barajların yapımına başlanmış, bir milyon hektar alanı sulayacak su barajlarda depolanmıştır. İkinci adımda bu suyu sulama alanlarına taşıyacak ana kanalların, daha sonra da tarlalara dağıtacak sulama şebekelerinin yapımı gelmektedir. **GAP** Eylem Planı ile bu ikinci adım gerçekleştirilmiş; **701,3** km'si **2008-2013** döneminde olmak üzere toplam **934,7** km ana kanal hizmete hazır hale getirilmiştir.

- 2013 yılı sonu itibarıyla toplam **411.508** ha alan sulamaya açılmış; sulama projelerinin **% 23**'ü işletmeye alınmıştır.
- 2014 yılı itibarıyla **187.332** ha alanı sulayacak şebeke inşaatları devam etmektedir.
- Geçtiğimiz yıllarda yapılan **1** milyon hektarlık toplulaştırmaya karşılık, **Eylem Planı** döneminde **2,4** milyon hektar alanda arazi toplulaştırması ve tarla içi geliştirme hizmetleri yürütülmüş, **2,3** milyon hektar alanda çalışmalar tamamlanmıştır. Bu çalışma dünyanın bir seferde yapılan en büyük toplulaştırması olup kamulaştırma maliyetlerinin düşürülmesiyle **2,5** milyar TL tasarruf edildiği tahmin edilmektedir. Bu projeden **1** milyon kişi yararlanmıştır.

Harran Ovası'nda kapalı drenaj projesi ile **55.000** ha alanda

çalışmalar planlanmış ve **35.843** ha alanda drenaj çalışmaları tamamlanmıştır. Planlanan **9.000** km drenaj hattının **7.416** km'si bitirilmiştir. Bu alanlarda tuzlanma problemi giderilmiştir.

- Bölge'de yatırım potansiyeli yüksek şehirlerde rekabet ortamının geliştirilerek ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi amaçlanmış, bu doğrultuda ilk defa **Eylem Planı** için hazırlanan Cazibe Merkezleri Destekleme Programı (CMDP) Diyarbakır ve Şanlıurfa uygulamaya konulmuştur. 2013 yılı itibarıyla Gaziantep ilinde de çalışmalara başlanmıştır.

- Plan döneminde yeni yatırım teşvik sistemlerinin uygulanmasıyla, özellikle Haziran **2012**'den sonra Bölge'ye yapılan özel sektör yatırımlarında dikkate değer bir artış gözlenmiştir. **2010** ve **2011** yıllarında bölgede verilen toplam teşvik belgesi sayısı **984**, sabit yatırım tutarı **5.991** milyon TL ve istihdam öngörüsü **22.784** kişi iken, bu rakamlar **2012** ve **2013** yıllarında sırasıyla **1.264** belge, **13.141** milyon TL ve **56.689** kişi olarak gerçekleşmiştir. Belge sayısında **%28,5**, sabit yatırım tutarında **%119,4** ve istihdam sayısında **%148,8** artış sağlanmıştır. Bu oranlar Türkiye geneli için sırasıyla **%10,1**, **%31,2** ve **%23,8**'dur.

- Plan döneminde, başta KOBİ'ler olmak üzere Bölge'deki işletmelerin ve girişimcilerin rekabet gücünü artırmak amacıyla kullanılan kredilerde artış sağlanmıştır.

• Bölge'nin teknoloji geliştirme ve yenilik kapasitesini artırmaya yönelik olarak Gaziantep, Dicle ve Harran üniversiteleri bünyesinde **3** teknopark faaliyete geçmiştir.

• Fırat ve Dicle nehirleri arasında kalan bölge tarihin her döneminde çeşitli uygarlıklara ev sahipliği yaptığı için kültür ve turizm varlıkları açısından da çok zengindir. Kültür varlıklarının korunarak turizm odaklı değerlendirilmesi, istihdam ve sosyo-ekonomik kalkınmaya katkı sağlanması amacıyla turizm altyapısının iyileştirilmesi, turizm çekim merkezleri oluşturulması ve turizmin çeşitlendirilmesi için gerekli çalışmalar yürütülmüştür. **2008-2012** döneminde **56** adet kültür varlığı eski eserin onarımı bitirilmiştir.

• Doğal kaynakların korunması amacıyla orman varlığının artırılmasına ve erozyonun önlenmesine yönelik faaliyetler etkin bir şekilde yürütülmüştür.

• Tarım sektörünün Bölge'nin kalkınması için başat sektör olduğu gerçeğiyle, kırsal kalkınma yatırımlarının desteklenmesine devam edilmiş, çiftçi ve üreticilere dönük eğitim ve yayım çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Plan döneminde tarımsal örgütlenme projelerine, organik tarım uygulamalarına, kırsal kalkınma yatırımlarına, hayvancılık ve kurumsal kapasite projelerine toplam **743** milyon TL destek verilmiştir;

• **GAP** Bölgesi için hazırlanan Rekabet Gündemi Çalışması çerçevesinde organik tarımın geliştirilmesi, yenilenebilir enerji ve enerji verimliliğinin artırılması, Bölge'nin turizm potansiyelinin ekonomik kalkınmaya katkı sağlayacak şekilde değerlendirilmesine yönelik proje ve faaliyetlere önem verilmiş; pilot uygulamalara başlanmıştır.

• Bölgede, tüm eğitim kademelerindeki okullaşma oranlarında artış sağlanmış ve derslik başına düşen öğrenci sayısı azaltılmıştır. **2007-2008** eğitim öğretim yılında brüt okullaşma oranları okul öncesi eğitimde (**4-5** yaş) **%22,6**, ilköğretimde **%103,1** ve ortaöğretimde **%57,8** iken, **2013-2014** eğitim öğretim yılında okul öncesi eğitimde (**4-5** yaş) **%32,2**, ilköğretimde **%114,5** ve ortaöğretimde **%86,6** olarak gerçekleşmiştir.

• Bölge'de yeni kurulan **6** üniversite ile birlikte **GAP**'in **9** ili de üniversiteye kavuşmuş; yüksek öğretime erişimde önemli bir

ilerleme kaydedilmiştir. Bölge'nin ihtiyaçlarına uygun yeni eğitim birimlerinin açılmasına öncelik verilmiş; **28** fakülte, **10** yüksekokul, **4** enstitü olmak üzere **42** yeni bölüm açılmış, program sayısı ve üniversiteye kabul edilen öğrenci sayısı artmış ve öğrenciler daha modern koşullarda eğitim olanağına kavuşmuştur. Üniversiteler bünyesinde kurulması planlanan merkezi araştırma laboratuvarlarından **5**'i tamamlanmıştır. Dicle ve Harran üniversitelerinde sürekli eğitim merkezleri kurulmuştur.

- **GAP** EP'de istihdamın artırılması, işsizliğin ve kayıt dışı istihdamın azaltılması ve işgücü kalitesinin yükseltilmesi amacıyla işgücü yetiştirme programları yaygınlaştırılmış, istihdam garantili kurslara ağırlık verilmiştir. İŞKUR'un düzenlemiş olduğu aktif işgücü kurs ve programlarından 2013 sonuna kadar **207.000** kişi yararlanmıştır.

- Sağlık alanında fiziki ve beşeri altyapı önemli ölçüde geliştirilmiştir. Yatak sayısının artırılmasıyla birlikte hastanelerde nitelikli oda sistemine geçilmiş; sağlık hizmetlerinin sunumu yaygınlaştırılmış ve kalitesi yükseltilmiş, buna bağlı olarak temel sağlık göstergelerinde son derece önemli iyileşmeler kaydedilmiştir. On bin kişiye düşen hasta yatağı sayısı da **13,9**'dan **19,7**'ye yükselmiştir. Sağlık personeli sayısında önemli artış sağlanmıştır. **GAP** illerinde **2002** yılında **%52** olan sağlık kuruluşlarında gerçekleşen doğum oranı, **2012** yılında **%95,5**'e yükselmiştir. Anne ölüm oranı **2008** yılında yüz binde **38,9** iken, **2012** yılında yüz binde **14,7**'ye gerilemiştir. Bebek ölüm oranı **2009** yılında binde **17,3** iken **2012** yılı sonunda binde **15,7**'ye ve **2013** yılında da **15,5**'e düşürülmüştür.

- **GAP** Eylem Planı'na özgü bir program olan ve daha sonra diğer bölgelere yaygınlaştırılan Sosyal Destek Programı (SODES) ile meslek edindirme, sosyal içermeye, kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetler gibi alanlarda yaklaşık **350** milyon TL kaynakla **2.751** proje desteklenmiş, **1.247.906** kişiye ulaşılmıştır. **2013** yılında ise **491** proje desteklenmiş ve projelere **70** milyon TL kaynak aktarılmıştır.

- Kırılgan kesimlerin ihtiyaç duyduklarında sağlıklı ve güvenli bir yaşam sürebilecekleri yeni sosyal koruma merkezleri

oluşturulmuştur. Bu alanda **24** merkez (Çocuk ve Gençlik Merkezi, Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi, Engellsiz Yaşam Merkezi, Yaşlı Dayanışma Merkezi, Toplum Merkezleri ve Sevgi Evleri gibi) hizmete alınmış ve çeşitli programlar düzenlenmiştir. Ayrıca, Bölgede hizmet veren Çok Amaçlı Toplum Merkezi (ÇATOM) sayısı **44**'e ulaşmıştır.

- Toplumun tüm kesimlerinin kültür hizmetlerine erişimini sağlamak amaçlanmış, Adıyaman-Kahta, Batman, Mardin, Kilis ve Diyarbakır kültür merkezleri tamamlanarak hizmete açılmıştır.
- Bölge'ye doğalgaz arzı sağlayacak **5** boru hattı inşaatından **3**'ü tamamlanmış, Siirt, Batman ve Kilis illeri ile Bismil, Silvan, Beşiri, Kozluk, Kurtalan ilçelerine ve Adıyaman-Kâhta ilçesine doğal gaz arzı sağlanmıştır.

- Bölge'nin karayolu ulaşım altyapısı önemli ölçüde iyileştirilmiştir. **GAP** Eylem Planı kapsamındaki **9** ilimizde bulunan yol ağı TÜİK verilerine göre **6.086** km'dir. **2000**'li yıllarda **GAP** Bölgesi'nde **98** km olan otoyol ağı **2013** yılı sonunda **291** km'ye, **294** km olan bölünmüş yol ağı ise **1.705,5** km'ye ulaşmıştır.

- Havayolu ulaşımında **2013** yılında hem sefer sayısı, hem de yolcu sayısı **2004** yılına göre yaklaşık **4** kat artmıştır. Kilis ili hariç tüm iller havaalanına kavuşmuştur.
- Batman Havaalanı Terminal Binası ile Şırnak Havaalanı'nın yapımına plan döneminde başlanmış ve her iki tesis de hizmete açılmıştır. Adıyaman Havaalanı Terminal Binası **2013** yılında bitirilmiştir.

GAP Bölgesi, TRC1, TRC2 ve TRC3 Düzey 2 Bölgelerini kapsamaktadır. Bölgede İpekyolu Kalkınma Ajansı (İKA), Karacadağ Kalkınma Ajansı (KARACADAĞ) ve Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA) olmak üzere üç kalkınma ajansı bulunmaktadır.

- Sanayi altyapısını geliştirmeye yönelik **7** adet organize sanayi bölgesi (OSB) ve **8** adet küçük sanayi sitesi (KSS) tamamlanmış; Bölge'deki OSB sayısı **16**'ya, KSS sayısı ise **35**'e yükselmiştir.

- Yerel potansiyellerin harekete geçirilmesi ve kaynakların yerinde ve etkin kullanılmasını sağlamak amacıyla **2006** yılından itibaren düzey **2** bölgelerinde kalkınma ajansları kurulmaya başlanmıştır. Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde **26** düzey **2** bölgesinin tamamında kalkınma ajansları faaliyete geçirilmiş, bu yapılarla bölgelerin ortak kalkınma bilincinin yükseltilerek ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandıracak çalışmaların yapılmasına yönelik bölge planları hazırlanarak yürürlüğe konulmuştur.

SONUÇ

8. Sonuç

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin sahip olduğu su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesine dayalı bir program olarak planlanan, daha sonra entegre bir bölgesel kalkınma projesine dönüşen **GAP**, bugün çok sektörlü, sürdürülebilir insani gelişmeye dayalı, Bölge'nin rekabet gücünü artırmayı, ekonomik ve sosyal bütünleşmeyi güçlendirmeyi hedefleyen, entegre bir bölgesel kalkınma projesi olarak uygulanmaktadır. **GAP**, hazırlandığı dönem dikkate alındığında, bugün ağırlıklı olarak vurgulanan yenilikçi yaklaşımları da içeren vizyoner bir bakış açısıyla planlanmıştır.

Bugüne kadar yapılan yatırımlarla özellikle de **2008-2012** dönemini içeren **GAP** Eylem Planı ile **GAP**'in kilit yatırımları bir bir tamamlanmış; eğitimde, kültür ve turizmde, sağlıkta, şehirleşmede, ulaşımda, tarımda, toplu konutta, kanalizasyon ve içme suyu altyapısında, sosyal destek projelerinde ve diğer tüm alanlarda büyük yollar katedilmiş, Bölge'nin çehresi değişmiştir. Anne ve bebek ölümlerinde anlamlı düşüşler yaşanmış, okullaşma oranında kayda değer bir yükseliş olmuş, bütün illerde üniversite açılmış, her ilimiz bir havaalanına kavuşmuş, üretimden ihracata, istihdamdan sosyal göstergelere kadar her alanda önemli aşamalar kaydedilmiştir.

Ülkemizin en temel ihtiyaçlarından biri olan enerji **GAP**'in kilit unsurlarındandır. Bölge'nin enerji üretim değeri tüketim değerinden büyüktür. Bunu devam ettirmek için stratejik öneme sahip birçok proje uygulanarak enerji kapasitesi sürekli geliştirilmektedir.

Bölge'deki iller birer cazibe merkezine dönüşmeye başlamıştır. Tarımsal desteklerden kırsal kalkınmaya bitkisel üretimden hayvancılığa kadar tarımın her alanında değişim ve dönüşüm vardır. Oluşturulan sinerji özel sektör yatırımlarına da olumlu

yansımıştır. Hem ülkemizin rekabet gücünü geliştirmeye, hem de bölgesel kalkınmayı hızlandırmaya yönelik olarak uygulamaya konulan yeni yatırım teşvik programı revize edilmiş ve bölgesel kalkınma hedefi daha güçlü hale getirilmiştir.

2008-2012 dönemi için planlanan eylemler önemli ölçüde tamamlanmış olup, büyük ölçekli yatırımların hızlandırıcı etkisini yenilikçi uygulamalarla daha da artırmak amacıyla **2014-2018** dönemini içeren ikinci **GAP** Eylem Planı hazırlanmıştır.

Modern sulama tekniklerinin uygulanması, ulaşım ve konut altyapısının tamamlanması, rekabetçi ürün türlerine geçiş, pazarlama olanaklarının genişletilmesi, insan kaynakları ve kurumsal kapasitelerin geliştirilmesi, doğal ve kültürel dokunun değerlendirilmesi gibi ekonomik kalkınma ve sosyal gelişmeyi kolaylaştırıcı yeni politikalar uygulanarak Bölge'nin rekabet gündemi desteklenmeye devam edilecektir. Yaşanabilir şehirler, turizm, organik ve iyi tarım, yenilenebilir enerji ve inovasyon çalışmaları yeni dönemin önemli unsurları olacaktır.

Güneydoğu Anadolu Projesi Türkiye'nin
geleceğine yapılan bir yatırımdır.

GAP'a yapılacak yatırımlar, **21.** yüzyılda ülkemizin dünyada rekabet gücünü artırması ve kendine yeterliliği anlamında fayda sağlayacaktır.

GAP sadece **Güneydoğu Anadolu** için değil
tüm **Türkiye** için başarı, kalkınma ve zenginlik sağlayacaktır.

www.gap.gov.tr

T.C. KALKINMA BAKANLIĞI
GÜNEYDOĞU ANADOLU PROJESİ BÖLGE KALKINMA İDARESİ BAŞKANLIĞI
Akbayır Mahallesi 104. Cadde 1155 Sokak No: 2 • Karaköprü 63000 ŞANLIURFA
Tel: (0 414) 347 08 20 • **Faks:** (0 414) 347 08 35 • **E-posta:** gap@gap.gov.tr

BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ
Şanlıurfa Tünel Çıkış Ağızı, P.K. 155 • 63000 ŞANLIURFA
Tel: (0 414) 347 93 85 • **Faks:** (0 414) 347 94 55 - 347 93 90

